

Presidenza del Consiglio dei Ministri
Dipartimento per le Pari Opportunità

ICMPD

International Centre for
Migration Policy Development

Studie zachycující zkušenosti obchodovaných osob se systémem pomoci a podpory v České Republice, Maďarsku, Itálii a Portugalsku

Odbor pro rovné příležitosti – předsednictví Itálie v Radě EU
Mezinárodní centrum pro rozvoj migrační politiky (ICMPD)
2010

Financováno z Programu Prevence a boj proti kriminalitě
Evropské komise – Generální ředitelství
Spravedlnost, svoboda a bezpečnost

**„Studie zachycující zkušenosti
obchodovaných osob se systémem
pomoci a podpory v České Republice,
Maďarsku, Itálii a Portugalsku“.**

Odbor pro rovné příležitosti – předsednictví Itálie v Radě EU

Mezinárodní centrum pro rozvoj migrační politiky (ICMPD)

2010

Financováno z Programu Prevence a boj proti kriminalitě Evropské komise – Generální ředitelství Spravedlnost, svoboda a bezpečnost

Autoři:

Barbara Cuzuioc-Weiss a Chantal Lacroix

Výzkumný tým:

Elisa Napolitano, Roberta Amore, Francesca Biccari, Ilaria Chiapperino, Oriana De Caro, Krémer Ferenc, Martina Zikmundová, Madalena Duarte a Chantal Lacroix

Do studie přispěli: Jenny Andersson, Madalena Duarte, Isabella Orfano, Martijn Pluim, Valerie Quadri, Marta Santos, Olga Šifferová, Elisa Trossero, Viktória Véghe a Martina Zikmundová.

Autorská práva:

Odbor pro rovné příležitosti – předsednictví Itálie v Radě EU
Mezinárodní centrum pro rozvoj migrační politiky (ICMPD), 2010

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být reprodukována, kopírována nebo přenášena v jakémkoliv podobě nebo jakýmikoli prostředky, elektronickými či mechanickými, včetně fotokopí, zaznamenávání, ukládání a načítání informací do systému, bez souhlasu vlastníků autorských práv.

Předsednictví Rady Evropské unie
Dipartimento per le Pari Opportunità
Largo Chigi, 19
00187 Řím

Mezinárodní centrum pro rozvoj migrační politiky (ICMPD)
Gonzagagasse 1, 5th floor
Vídeň, Rakousko
A-1010
www.icmpd.org

Tato publikace byla zpracována v rámci projektu "Rozvoj mezinárodního referenčního mechanismu pro oběti obchodování s lidmi v zemích zdrojových a cílových, MRM-EU". Za obsah této publikace nese výhradní odpovědnost odbor pro rovné příležitosti a ICMPD a publikace v žádném případě neodráží názory Evropské komise.

Grafika: ANH & Florin Paraschiv
tisk a vazby: OstWest Media
Fotografie: Daniel Cojanu

ISBN: 978-3-900411-63-3

Předmluva

Obchodování s lidmi představuje jedno z nejzákladnějších porušování lidských práv a ovlivňuje mnoho žen, mužů a dětí po celém světě. Osoby, které se staly oběťmi obchodování, čelí různým formám podvodů, zneužívání, utrpení a represí, které zásadně utvářejí jejich život. Lidé, kteří dokázali uniknout vykořisťování a jsou v péči organizací angažujících se v potírání obchodu s lidmi, mají možnost změnit svůj život a sami si zvolit své další směřování díky zvláštním programům zaměřeným na jejich ochranu a pomoc. Ve snaze podpořit obchodované osoby, organizace zaměřené na potírání obchodu s lidmi jim musejí skutečně naslouchat a nabízené služby zcela přizpůsobit jejich potřebám.

Uznání skutečných potřeb obchodovaných osob, které se pak stává základem pro další zásahy v oblasti potírání obchodu s lidmi, je hlavním cílem „Studie zachycující zkušenosti obchodovaných osob se systémem pomoci a podpory v České Republice, Maďarsku, Itálii a Portugalsku“. Tato studie nicméně odráží nejen hlasy obchodovaných osob, ale naslouchá i těm, kdo proti obchodu s lidmi bojují. Poznatky ve většině případů ukazují, že přiměřené komunikační kanály společně s vhodnými a zároveň i včasnými informacemi, které vzájemně sdílejí obchodované osoby a příslušné orgány s poskytovateli služeb, jsou klíčové ve všech fázích intervencí proti obchodu s lidmi, tj. od identifikace po sociální začlenění a dobrovolný asistovaný návrat. Kromě toho studie zdůrazňuje, že reakce na obchod s lidmi musí být vždy tak pružná, aby odpovídala individuálním potřebám obchodovaných lidí, jejich profilům a specifickým okolnostem.

Odbor pro rovné příležitosti a Mezinárodní centrum pro rozvoj migrační politiky (ICMPD) jsou přesvědčeny, že doporučení obsažená v této studii se stanou cenným příspěvkem a naznačí, jak správně pomáhat obchodovaným osobám i jak je podporovat, ale rovněž mohou pomoci zlepšit model sociální ochrany jak z pohledu osob, kterým je pomoc poskytována, tak z hlediska odborníků angažujících se v boji proti obchodování s lidmi v zemích zdrojových, tranzitních i cílových. Jak je zdůrazněno

v nejdůležitějších mezinárodních smlouvách i evropských právních předpisech – včetně Úmluvy Rady Evropy o opatřeních boje proti obchodování s lidmi – pro komplexní a účinnou ochranu obchodovaných osob je stěžejní, aby všechna doporučení a opatření vycházela z přístupu, který klade obchodované osoby, jejich práva i potřeby do středu zájmu všech akcí uskutečněných v oblasti potírání obchodu s lidmi.

Závěrem, bychom chtěli říci, že si přejeme, aby doporučení prezentovaná v této studii sloužila jako metodický návod všem aktérům boje proti obchodu s lidmi v jejich každodenní práci a aby z nich vycházeli i ti, kdo vytvářejí politiky a navrhují, jak na obchod s lidmi reagovat na národní či mezinárodní úrovni. Takové zásahy by vždy měly vycházet z potřeb a názorů vyjádřených jak obchodovanými osobami, tak i těmi, kdo se zapojují do boje proti obchodu s lidmi.

Peter Widermann
generální ředitel
ICMPD

Poděkování

„Studie zachycující zkušenosti obchodovaných osob se systémem pomoci a podpory v České Republice, Maďarsku, Itálii a Portugalsku“ byla zpracována v rámci projektu financovaného z fondů EU „Rozvoj mezinárodního referenčního mechanismu pro oběti obchodování s lidmi vzemích zdrojových a cílových, MRM-EU“, který byl realizován odborem pro rovné příležitosti – předsednictví Itálie v Radě EU - ve spolupráci s Mezinárodním centrem pro rozvoj migrační politiky (ICMPD). Zvláštní poděkování patří programu financovaného ze zdrojů EU „Prevence a boj proti kriminalitě“ – Akční granty 2007 určené k financování projektu zaměřeného na MRM-EU. Dále bychom chtěli poděkovat odboru pro rovné příležitosti, České republice, Maďarsku a Portugalsku za podporu výzkumu provedeného v rámci této studie. Studie navazuje na publikaci „Nasloucháme obětem. Zkušenosti s identifikací, návratem a poskytováním pomoci v jihovýchodní Evropě“, která byla vydána v roce 2007 v rámci projektu financovaného z fondů USAID „Program na podporu rozvoje mezinárodního referenčního mechanismu (MRM) pro osoby obchodované v jihovýchodní Evropě“.

Velké poděkování a náš vděk patří všem, kdo přispěli k výzkumu pro tuto studii. Nejprve bychom chtěli poděkovat obchodovaným osobám, s nimiž byly vedeny v rámci výzkumu rozhovory v České republice, Maďarsku, Itálii a Portugalsku. Děkujeme jim za čas, který nám věnovaly, i za ochotu, poctivost a odvahu probírat velmi složitá osobní témata. Děkujeme jim za jejich otevřenost a upřímnost, s jakou odpovídaly na otázky výzkumných pracovníků, protože tento přístup se stal nepostradatelným pro úspěšné dokončení studie. Jejich zkušenosti s identifikací, počáteční poskytnutou pomocí a ochranou, ale i zkušenosti s dlouhodobou pomocí a sociálním začleňováním, trestním i občansko-právním řízením, jakož i návratem a společenským začleňováním společně s jejich výpověďmi se staly základem pro závěry a doporučení obsažená v této studii.

Kromě obchodovaných osob byly pro účely této studie vedeny rozhovory i s celou řadou aktérů zainteresovaných v boji proti obchodování s lidmi v

České republice, Maďarsku, Itálii a Portugalsku. Všem jim patří zvláštní poděkování za podporu, kterou poskytli projektu MRM-EU a za pomoc při získávání přístupu k důležitým informacím. Je rovněž nezbytné poděkovat všem organizacím, které nám pomáhaly a podporovaly náš výzkum, včetně – v Portugalsku – Irmãs Adoradoras, Espaço Pessoa, Associação para o Planeamento da Família, Serviço de Estrangeiros e Fronteiras, Comissão para a Cidadania e a Igualdade de Género and Associação Solidariedade Imigrante; v České republice – Charita Česká republika, La Strada Česká republika a Policie České republiky; v Itálii – Cooperativa Sociale Dedalus – Napoli, Cooperativa Sociale Comunità Oasi 2 San Francesco – Trani (BA), Associazione Mimosa – Padova, Associazione On the Road – Martinsicuro (TE) a ECPAT Italia onlus – Roma; a konečně v Maďarsku – Národní úřad vyšetřování, Městský soud v Budapešti a Maďarská baptistická charita.

Výzkum pro účely této studie byl umožněn jen proto, že celá řada organizací souhlasila, že se setká s výzkumnými pracovníky, čímž projevíly obdivuhodnou otevřenost, ale zároveň na sebe převzaly i závazek dále zlepšovat služby poskytované obchodovaným osobám. Všechny organizace, které napomáhaly výzkumu a výzkum podporovaly, podnítily příjemce pomoci, aby hovořili otevřeně o problémech, jimž museli čelit, což vedlo ke shromáždění informací, které jsou relevantní z hlediska obchodovaných osob. Kromě toho byly rozhovory vedeny i s několika zástupci uvedených organizací. Jejich vstupy a informace, o něž se podělily s výzkumnými pracovníky, jsou rovněž velmi přínosné a jako takové byly řádně zohledněny.

Zvláštní poděkování patří i týmu ICMPD, které se zabývá bojem proti obchodu s lidmi, za průběžnou podporu během výzkumu v terénu a při zpracování této studie. Zejména bychom chtěli poděkovat Jenny Andersson za to, že vedla mise zaměřené na zjišťování faktů v České republice, Maďarsku a Portugalsku. Velmi bychom chtěli poděkovat rovněž Jenny Andersson, Elise Trossero a Martijn Pluim za jejich rady a náměty, Chantal Lacroix za vedení workshopu zaměřeného na provádění výzkumu a za zpracování první verze této studie, dále pak Barbaře Cuzuioc-Weiss za dokončení studie a Galině Vadaska za její trvalé a včasné rady ohledně financování projektu. Kromě toho další zvláštní poděkování patří Isabelle Orfano, která v rámci stejného projektu zpracovala „Příručku pro vývoj

mezinárodního referenčního mechanismu pro osoby obchodované v Evropě: MRM-EU“ a navíc poskytla velmi cenné údaje i pro tuto studii.

Koordinace studie v jednotlivých cílových zemích byla umožněna jen díky profesionálnímu a zcela oddanému týmu kontaktních míst (Focal Points). Nejprve bychom chtěli nesmírně poděkovat Valerii Quadri, která včas zajišťovala efektivní koordinaci týmu pěti výzkumných pracovníků působících v Itálii a poskytla další vstupy pro tuto studii. Děkujeme paní Olze Šifferové z České republiky, paní Viktorii Végh z Maďarska a panu Nuno Gradimovi z Portugalska.

A na závěr bychom chtěli poděkovat výzkumnému týmu – Elisa Napolitano, Roberta Amore, Francesca Biccari, Ilaria Chiapperino, Oriana De Caro, Krémer Ferenc společně s Martinou Zikmundovou a Madalenou Duarte, které se rovněž podílely na poskytování údajů. Bylo skutečným potěšením pracovat s týmem, který dokázal shromáždit velmi cenné informace o zkušenostech obchodovaných osob, a to ve všech fázích intervencí prováděných v rámci potírání obchodu s lidmi, a podařilo se mu získat i názory vybraných účastníků boje prot i obchodování s lidmi.

Obsah

Předmluva	3
Poděkování	5
Obsah	8
Resumé	10
1. Rámec výzkumu	15
1.1. Základní předpoklady a cíle.....	15
1.2. Další související publikace	18
1.3. Metodika výzkumu.....	21
1.4. Omezení.....	26
1.5. Etické úvahy	28
1.6. Použitá terminologie.....	30
2. Obecný rámec boje proti obchodu s lidmi v České Republice, Maďarsku, Itálii a Portugalsku	36
2.1. Česká republika	36
2.2. Maďarsko	39
2.3. Itálie	41
2.4. Portugalsko	44
3. Zkušenosti obchodovaných osob s nábořem	47
4. Identifikace	50
4.1. Úvod	50
4.2. Zkušenosti obchodovaných osob	51
4.3. Zkušenosti aktérů, kteří se angažují v boji proti obchodování s lidmi	61
4.4. Shrnutí.....	67
5. Počáteční pomoc a ochrana – dlouhodobá pomoc a sociální začlenění 70	
5.1. Úvod	70
5.2. Zkušenosti obchodovaných osob	71
5.3. Zkušenost aktérů angažujících se v boji proti obchodování s lidmi.....	86
5.4. Shrnutí.....	95
6. Návrat a sociální začlenění	98
6.1. Úvod	98

6.2. Zkušenosti obchodovaných osob	99
6.3. Zkušenost aktérů angažujících se v boji proti obchodování s lidmi.....	106
6.4. Shrnutí.....	111
7. Trestní a občansko-právní řízení.....	114
7.1. Úvod	114
7.2. Zkušenosti obchodovaných osob	115
7.3. Zkušenost aktérů angažujících se v boji proti obchodování s lidmi.....	118
7.4. Shrnutí.....	126
8. Závěrečné náměty a doporučení	129
Odkazy na literaturu	135

Resumé

Cílem této studie je podat detailní empirický popis, z něhož bude zřejmé, jak je chápán a vnímán stávající mezinárodní referenční rámec a jaké zkušenosti přinesl na jedné straně obchodováním lidem, a to včetně identifikace, počáteční pomoci a ochrany, dlouhodobé pomoci a sociálního začlenění, trestního a občansko-právního řízení, ale i návratu a společenského začleňování, a na straně druhé, jak je tento rámec vnímán subjekty zainteresovanými na potírání obchodu s lidmi v České republice, Maďarsku, Itálii a Portugalsku.

Potřeby pomoci a ochrany poskytované obchodováním lidem ve skutečném životě by vždy měly stát ve středu zájmu všech zásahů uskutečněných v rámci boje proti obchodování s lidmi. A proto názory a zkušenosti obchodovaných osob i těch, kdo se angažují v jejich prospěch, prezentované v této studii by měly videálním případě ovlivnit vývoj mezinárodních referenčních mechanismů v zemích, jako jsou České republiky, Maďarsko, Itálie a Portugalsko, které zde představují vzorek zdrojových, tranzitních a cílových zemí pro obchod lidmi. Zároveň je třeba zmínit, že tuto studii nelze považovat za hodnocení či posuzování politik a struktur zaměřených proti obchodu s lidmi v dané zemi. Studie uznává práci vládních institucí, neziskového sektoru i mezinárodních organizací a to ve všech stádiích boje proti obchodu s lidmi, tedy od počáteční identifikace až po návrat a začlenění do společnosti.

Na úvod této studie je představen základní, avšak v žádném případě ne vyčerpávající, přehled současných mezinárodních referenčních rámců čtyř účastnících se zemí. Informace byly shromážděny zejména během misí zaměřených na sběr údajů, který se uskutečnil i pomocí dotazníků zpracovaných v rámci projektu "Rozvoj mezinárodního referenčního mechanismu pro oběti obchodování s lidmi v zemích zdrojových a cílových, MRM-EU".

I když výzkum pro tuto studii se přímo nezaměřuje na vlastní proces náboru, ale na zkušenosti obchodovaných osob v době po ukončení obchodování, někteří respondenti ze své vlastní iniciativy hovořili o zážitcích z doby, kdy byli obchodováni. Uváděli, že byli najímáni především příbuznými či přáteli pod falešnými sliby o místě výkonu práce či zaměstnání. V mnoha případech byla závislost na osobě, která je obchodovala, téměř absolutní, protože jim byly odebrány doklady, bylo jim vyhrožováno fyzickým či psychickým násilím a byli nuceni splácet dluhy.

Obchodované osoby byly identifikovány celou řadou zainteresovaných subjektů, včetně „oficiálních identifikačních kanálů“, jako jsou orgány činné v trestním řízení, soudci, sociální pracovníci či nevládní organizace, ale i prostřednictvím „neoficiálních identifikačních kanálů“, jako jsou občané nebo oběti samy. V některých případech byly příležitosti k identifikaci promarněny, což buď prodloužilo stav, kdy byly oběti dále obchodovány, anebo daná situace vyústila v nevhodné zacházení s obchodovanými osobami spíše jako s pachateli trestných činů (např. s ohledem na jejich nelegální pobyt v cílové zemi apod.) než jako s oběťmi trestné činnosti. V tomto ohledu subjekty angažující se v boji proti obchodování s lidmi vyzývaly k vytvoření struktury a zavedení postupů, které by umožnily odpovídající a včasnou identifikaci obchodovaných osob. Kromě toho tyto subjekty zdůraznily význam vzdělávání všech aktérů, kteří by mohli být zapojeni do identifikační fáze, včetně příslušníků policie, soudců, lékařů atd.

Celkový proces identifikace obchodovaných osob zahrnuje široké spektrum emocí, a to jak negativních, tak i pozitivních. Patří mezi ně strach vyplývající z jejich nelegálního pobytu v cílové zemi nebo strach z důsledků, které jim hrozí ze strany vykořisťovatele, ale objevuje se i stud, že se právě ony staly obchodovanými lidmi, či strach, že by mohly být zatčeny policií. Během určité doby se tyto negativní pocity obvykle přetrafovaly na pocity pozitivní, jako je vděk a úleva, protože dokázaly uniknout ze situace obchodovaných osob. Jistě stojí za zmínku, že negativní pocity, jako je strach, šok nebo zmatek, převažují v prvních fázích identifikace či pomoci. Ty ale nakonec dají průchod pozitivnějším emocím s tím, jak obchodované osoby postupně procházejí pomocí a programem na jejich ochranu.

Fáze pomoci a ochrany poskytované obchodovaným osobám byla rovněž poznamenána celou škálou pocitů. V počátečním stádiu převažovaly záporné pocity, včetně strachu, že je jejich vykořisťovatel najde, a primárně se objevoval nedostatek důvěry ke službám poskytovaných agenturou a jejími pracovníky. Mezi pocity uváděné obchodovanými osobami v počáteční fázi patří i obavy a zmatek. Nicméně respondenti zároveň sdělovali, že se cítili bezpečně, pohodlně a uvolněně a pociťovali vděčnost, že unikli ze situace obchodovaných osob. Obecně lze říci, že negativní pocity se změnil v mnohem pozitivnější, jakmile se dostavila důvěra a sebevědomí. Celkové hodnocení služeb poskytovaných obchodovaným osobám v utajených domech nebo v rámci programů podpory a ochrany bylo pozitivní. Během výzkumu prováděného pro tuto studii respondenti zdůrazňovali, jak velký má význam dávat obchodovaným osobám pocit užitečnosti a umožnit jim zapojit se do různých činností, jako jsou jazykové kurzy nebo odborná praxe, což jim usnadní zotavení a z dlouhodobého hlediska jim pomůže i společensky. V tomto ohledu se pak nalezení správné rovnováhy mezi poskytováním pomoci a ochrany a povzbuzováním k samostatnosti a sebedůvěře, včetně podpory individuálních schopností a dovedností, jeví jako absolutně nezbytné pro sociální začlenění a (re)integraci obchodovaných lidí. Obecně lze tedy říci, že jak přítomnost kulturního mediátora, tak i včasné sdílení vhodných a ucelených informací přispělo do značné míry k vytváření pocitu bezpečí obchodovaných osob. Včasné poskytnutí přiměřených a srozumitelných informací obchodovaným osobám představuje tudíž rozhodující část referenčního programu, a to jak ve stádiu identifikace, tak i v pozdějších fázích pomoci, například při návratu. Zatímco v některých případech měly obchodované osoby k dispozici určité informace okamžitě – zejména informace o programech podpory a ochrany – zdá se, že před identifikací byl informací nedostatek, což znamená, že je třeba tyto programy více zviditelnit a zpřístupnit zejména zranitelným skupinám.

Individuální potřeby a požadavky obchodovaných osob je třeba posuzovat případ od případu, a to ve všech fázích akcí a zásahů uskutečňovaných v rámci boje proti obchodu s lidmi. Pokud se obchodované osoby rozhodly pro návrat do své země původu, pak celý proces návratu byl posuzován pozitivně. Návraty cizinců – obchodovaných osob byly asistované a v drtivé

většinou případů je organizovala Mezinárodní organizace pro migraci (International Organization for Migration; IOM). Avšak strach z toho, že mohou být opět obchodovány, a rovněž společné přání pracovat, aby byly schopny podporovat své blízké žijící v jejich vlasti, patřily mezi důvody, proč se obchodované osoby nechtěly vrátit do své země původu. Opět lze zobecnit, že možnost nalézt zaměstnání, být samostatný a ekonomicky nezávislý a kromě toho ještě finančně podporovat rodinu se staly hlavními plány a cíli, které následovaly po programech podpory a ochrany. A ještě je třeba dodat, že jedním ze závěrů výzkumu provedeného pro tuto studii byla skutečnost, že obchodované osoby, které úspěšně prošly všemi fázemi programů podpory, byly často ochotny dále šířit informace o pomoci a ochraně a podělit se o své zážitky z doby, kdy se dostaly ze situace obchodovaných osob, s dalšími obchodovanými lidmi tak, že se samy staly jakýmsi kulturními mediátory a pracovaly pro organizaci, která jim poskytla služby.

Proškolení všech zainteresovaných stran je klíčové pro veškeré intervence po ukončení obchodování. S ohledem na trestní i občansko-právní řízení je zejména důležité naučit všechny aktéry jak komunikovat s obchodovanými osobami a tuto komunikaci jim umožnit, protože strach a nedostatek důvěry k úřadům mohou ovlivnit ochotu obchodované osoby vypovídat. Kromě toho, lze-li předvídat konfrontaci s pachatelem, a není-li svědkovi mimo policejní či soudní budovu poskytnuta ochrana, obchodované osoby nemusí být připraveny spolupracovat s úřady. Strach a nedostatek důvěry v úřady mohou narušit poskytovanou pomoc, a to v případech, kdy obchodované osoby váhají, zda se zapojit do programů pomoci. Strach a nedostatek důvěry však mohou znesnadnit i potírání obchodu s lidmi, protože výpovědi obchodovaných osob jsou někdy neúplné, a stíhání pachatelů se tudíž stává nemožným. Kromě toho případné jazykové bariéry, strach ze stigmatizace a možnost ztráty morální, fyzické a psychické integrity nebo v celé řadě případů ekonomická závislost na tom, kdo danou osobu vykořisťuje, mohou mít rovněž negativní dopad na ochotu obchodované osoby vypovídat.

A konečně, fungující spolupráce všech příslušných orgánů a dalších subjektů zapojených v dané zemi do potírání obchodu s lidmi, stejně jako spolupráce mezi zdrojovými, tranzitními a cílovými zeměmi je klíčovým prvkem pro včasnou a správnou identifikaci, referenci, pomoc a ochranu

obchodovaných osob. V tomto ohledu ti, kdo se angažují v boji proti obchodování s lidmi, zdůraznili, že spolupráce se zastupitelskými úřady a zeměmi původu je i nadále složitá a měla by se zlepšit zejména po technické stránce. Na národních úrovních je spolupráce a komunikace mezi všemi zainteresovanými stranami obvykle „zarámována“ národními akčními plány (NAP). Obecně lze konstatovat, že uvedené subjekty přivítaly zpracování a existenci NAP, zároveň však zdůraznily, že tyto plány by měly být dostatečně pružné, aby je bylo možné přizpůsobit jakékoliv situaci.

Stručně řečeno, formulovali jsme dále uvedená doporučení. Podrobněji jsou pak popsána v kapitole týkající se úvah a doporučení:

- Postupy identifikace je třeba dále posilovat, protože zůstávají jedním ze slabých článků referenčního procesu.
- Informace o programech podpory a ochrany se musejí zviditelnit a musejí se stát dostupnějšími.
- K usnadnění komunikace mezi obchodovanými osobami a poskytovateli služeb či státním úřady by měli být využíváni tzv. kulturní mediátoři.
- Kromě počáteční pomoci a ochrany je třeba dobře naplánovat následnou dlouhodobou pomoc a sociální začleňování obchodovaných osob.
- Subjekty angažující se v potírání obchodu s lidmi by měly na jedné straně poskytovat pomoc a ochranu a na straně druhé podporovat samostatnost a budování sebedůvěry, přičemž tyto složky by měly být vyvážené.
- Spolupráce a komunikace mezi subjekty, které jsou zapojeny do boje proti obchodu s lidmi, by měly být funkční jak na národní, tak i na mezinárodní úrovni.

1. Rámec výzkumu

1.1. Základní předpoklady a cíle

„Studie zachycující zkušenosti obchodovaných osob se systémem pomoci a podpory v České Republice, Maďarsku, Itálii a Portugalsku“ byla zpracována v rámci projektu financovaného z fondů EU „Rozvoj mezinárodního referenčního mechanismu pro oběti obchodování s lidmi v zemích zdrojových a cílových, MRM-EU“, který byl zahájen v květnu 2008 v Římě, v Itálii. Projekt byl financován Evropskou komisí v rámci programu „Prevence a boj proti kriminalitě“ - Akční granty 2007.

Projekt MRM-EU byl realizován italským odborem pro rovné příležitosti a Mezinárodním centrem pro rozvoj migrační politiky (ICMPD) ve spolupráci s Úřadem národního koordinátora Albánie pro boj proti obchodování s lidmi, bulharskou Národní komisí pro boj proti obchodování s lidmi; odborem prevence kriminality Ministerstva vnitra České republiky, Ministerstvem spravedlnosti a vymáhání práva Maďarské republiky, Národní komisí Makedonie pro potírání obchodu s lidmi, Komisí pro občanství a rovné příležitosti Portugalska, rumunskou Národní agenturou pro boj proti obchodování s lidmi a s italskými nevládními organizacemi Associazione On the Road (Asociace Na cestě), ECPAT Itálie; Dedalus, Mimosa a Comunità OASI 2.

Projekt MRM-EU vychází ze zásad programu financovaného z fondů USAID - „Program na podporu rozvoje mezinárodního referenčního mechanismu (MRM) pro osoby obchodované v jihovýchodní Evropě“ a zaměřuje se na mezinárodní spolupráci mezi zdrojovými, tranzitními a cílovými zeměmi a jako takový se snaží podpořit dobrou praxi používanou v rámci boje proti obchodu s lidmi v zemích, které se projektu zúčastnily, a posílit spolupráci mezi vládním a nevládním sektorem, a to jak na národní tak i mezinárodní úrovni.

Cílem projektu MRM-EU byla podpora rozvoje funkčního mezinárodního referenčního mechanismu (MRM) pro obchodované osoby mezi

zdrojovými, tranzitními a cílovými zeměmi, přičemž se vycházelo z průběžného rozvoje národních referenčních mechanismů (NRM) v zemích, které se zúčastnily projektu. Je tedy zřejmé, že záměrem projektu bylo přispět k účinnějším a udržitelným akcím boje proti obchodu s lidmi na národních úrovních i v rámci celé EU. Konkrétním cílem projektu bylo:

- podpořit a rozvíjet mezinárodní nástroje pro komplexní pomoc a podporu obětem, které by odpovídaly konkrétní situaci;
- zajistit efektivní a harmonizovanou spolupráci na případech obchodování s lidmi v zemích, které se zúčastnily projektu;
- podporovat dobrou praxi v oblasti boje proti obchodování s lidmi používanou v zemích, které se zúčastnily projektu, a posílit spolupráci mezi vládním a nevládním sektorem na národní i mezinárodní úrovni.

Tato studie se snaží podat detailní empirický popis, z něhož bude zřejmé, jak je chápán a vnímán stávající mezinárodní referenční rámec a jaké zkušenosti přinesl na jedné straně obchodovaným osobám, včetně:

- identifikace;
- počáteční pomoci a ochrany;
- následné dlouhodobé pomoci a sociálního začlenění;
- trestního a občansko-právního řízení;
- návratu a začleňování do společnosti,

a jak je vnímám, na straně druhé, subjekty zainteresovanými na potírání obchodu s lidmi (poskytovatelé služeb včetně neziskových nevládních organizací, náboženských kongregací, státních úřadů a orgánů činných v trestním řízení) v České republice, Maďarsku, Itálii a Portugalsku.

Tato studie se zaměřuje na zkušenosti obchodovaných osob, včetně všech aspektů zásahů uskutečněných po ukončení obchodování, zejména v cílových zemích. Jako taková doplňuje publikaci „Nasloucháme obětem. Zkušenosti s identifikací, návratem a poskytováním pomoci v jihovýchodní Evropě“, která byla vydána v roce 2007 v rámci projektu financovaného z fondů USAID „Program na podporu rozvoje mezinárodního referenčního mechanismu (MRM) pro osoby obchodované v jihovýchodní Evropě“. Rozdíly mezi oběma studiemi lze shrnout takto:

- tato studie se primárně zaměřuje na cílové země, zatímco studie MRM-JVE se zaměřuje především na země zdrojové;
- zkušenosti z předchozí studie, jako je metoda vedení rozhovorů, určitá omezení, úkoly v oblasti logistického zajištění atd. pozitivně ovlivnily práci výzkumných pracovníků;
- zdroj dat byl rozšířen tak, aby větší prostor dostaly názory vybraných subjektů angažujících se v boji proti obchodování s lidmi, na něž se studie také zaměřuje;
- tato studie se rovněž soustřeďuje na zkušenosti obchodovaných osob i těch, kdo proti obchodu s lidmi bojují, s trestním a občansko-právním řízením.

Během realizace projektu MRM-EU se zdálo, že mezinárodní reference obchodovaných osob nejsou institucionalizovány a často chybí účinné a standardně fungující postupy. Tento nedostatek představuje závažnou mezeru v ochraně a pomoci obchodovaným lidem a ovlivňuje operační a institucionální udržitelnost. Výsledky této studie by měly v ideálním případě ovlivnit rozvoj mezinárodních referenčních mechanismů řízení jednotlivých případů obchodování s lidmi.

Máme-li na paměti dílčí cíle projektu uvedené výše a budeme-li je chtít podpořit, pak tato studie má tři hlavní záměry:

1. zajistit, aby reálně poskytnutá pomoc a ochrana potřeb obchodovaných osob byly v centru zájmu projektu MRM-EU;
2. poskytnout nezávislé a výzkumem podložené informace o mezinárodních referenčních mechanismech a přinést hodnocení tohoto procesu z hlediska obětí;
3. posloužit jako základ pro vypracování „Příručky pro vývoj mezinárodního referenčního mechanismu pro osoby obchodované v Evropě: MRM-EU“.

Výzkumní pracovníci si připravili otázky a vedli výzkum tak, že stále měli na paměti, jak je důležité naslouchat obchodovaným osobám, když vyjadřují své potřeby, protože právě tento přístup napomůže lepší informovanosti organizací a subjektů, které se snaží oslovit obchodované osoby. To znamená, že důraz byl kladen na to, jak lépe pochopit skutečnosti, které obchodované osoby považují za pozitivní či naopak negativní s ohledem na

jejich zkušenosti po ukončení obchodování. Cílem bylo pomoci posílit obchodované osoby s tím, že budou přímo zapojovány do návrhu a realizace programů a politik zaměřených na potírání obchodu s lidmi. Názory obchodovaných osob podpořené názory subjektů angažovaných v boji proti obchodu s lidmi jsou převáděny na zjištění, která by se měla stát odrazovým můstkem pro provedení změn¹.

Ve výzkumném týmu, který vedl rozhovory s obchodovanými lidmi a aktéry bojujícími proti obchodování s lidmi ve čtyřech zemích, pracovali: Elisa Napolitano (Itálie), Roberta Amore (Itálie), Francesca Biccari (Itálie), Ilaria Chiapperino (Itálie), Oriana De Caro (Itálie), Krémer Ferenc (Maďarsko), Martina Zikmundová (Česká republika) a Madalena Duarte (Portugalsko). Všichni členové týmu jsou zkušenými výzkumnými pracovníky a odborníky v oblasti sociální péče, kteří mají zkušenosti s prací se zranitelnými lidmi, včetně obchodovaných osob.

1.2. Další související publikace²

I když se již celá řada studií a dokumentů zabývala procesem identifikace, návratu a pomoci poskytované obchodovaným osobám, zaměřovaly se především na právní a správní rámce, v nichž se odehrává identifikace a poskytuje pomoc. Avšak studie, jak samy obchodované osoby vnímaly a prožívaly život po ukončení obchodování a jak oceňují a hodnotí zásahy a pomoc, jsou již méně běžné. I přesto, co bylo řečeno, se některé studie snažily zmírnit tento nedostatek a primárně se zaměřily na názory, postřehy a zkušenosti obchodovaných osob s ohledem na rámec pro poskytování pomoci.

Publikace *„Agency or illness – the conceptualization of trafficking: victims’ choices and behaviors in the assistance systém“* (2008) *Agentura nebo nemoc – konceptualizace obchodování s lidmi: volby a chování obětí v systému poskytování pomoci* (2008) považuje systémy pomoci v jihovýchodní Evropě,

¹ Srovnej ICMPD/Surtees, R., 2007: „Nasloucháme obětem. Zkušenosti s identifikací, návratem a poskytováním pomoci v jihovýchodní Evropě“, (s. 22).

² Tato část vychází z textů pořizovaných pro publikaci ICMPD/ Surtees, R., 2007: „Nasloucháme obětem. Zkušenosti s identifikací, návratem a poskytováním pomoci v jihovýchodní Evropě“, (s.30-32) a snaží se uvedené texty integrovat.

včetně hodnot a filozofických názorů, za neodmyslitelnou součást těchto programů. Konkrétní pozornost je věnována využívání pravidel a omezení v určitých programech pro obchodované osoby a zjišťuje se, jaký dopad mohou mít na vrácení obchodovaných osob do běžného života (Brunovskis, A. & Surtees, R., 2008).

Studie „*Re/integration of trafficked persons: handling "difficult" cases*“ (2008) (*Re/integrace obchodovaných osob: jak zvládat „obtížné“ případy*) zkoumá některé z „obtížných“ případů re/integrace obchodovaných osob, s nimiž se lze setkat v jihovýchodní Evropě. Záměrem této studie je na jedné straně provést průzkum některých strategií pro zvládání „obtížných“ případů v organizacích pomáhajících k re/integraci v regionu jihovýchodní Evropy a na straně druhé se o tyto zkušenosti v širší míře podělit – s odborníky z praxe, s těmi, kdo vytvářejí příslušné politiky, a s příjemci programů – aby bylo možné zahájit intenzivnější dialog o „obtížných“, jakož i velmi složitých případech, s těmi, kdo na re/integraci pracují, i s těmi, kdo mají s re/integrací vlastní zkušenost (Surtees, R., 2008).

Studie „*Re/integration of trafficked persons: how can our work be more effective*“ (2008) (*Re/integrace obchodovaných osob: jak zefektivnit naši práci*) se snaží proniknout do některých problémů a překážek bránících re/integraci optikou re/integračních programů v jihovýchodní Evropě, ale zkoumá také problémy odhalené jak těmi, kdo služby poskytují, tak obchodovanými osobami. Záměrem této studie je lépe pochopit uvedená omezení a překážky udržitelné re/integrace a, což je rovněž důležité, upozornit na to, co lze potenciálně udělat, abychom se s uvedenými problémy vyrovnali účinně, dobře a citlivě (Surtees, R., 2008).

Dokument *Leaving the past behind: why some trafficking victims decline assistance* (2007) (*Hodit minulost za hlavu: proč některé oběti obchodování s lidmi odmítají nabízenou pomoc*) zvažuje důvody, proč některé obchodované osoby odmítají pomoc a představuje empirickou studii této problematiky ve třech zemích jihovýchodní Evropy, a to v Albánii, Srbsku a Moldavsku. Mezi důvody, proč některé obchodované osoby odmítají vstoupit do programů podpory, lze zařadit mimo jiné například různé typy stigmat spojených s obchodováním s lidmi a poskytováním pomoci, nedostatky a problémy v programech, nedostatek důvěry v systém, neporozumění nabízené pomoci, touha vrátit se domů k rodině a mezi lidi,

kteře obchodovaná osoba zná, pomoc se jeví jako zbytečná, protože tyto osoby samy sebe nevnímají jako oběti obchodování s lidmi (Brunovskis, A. & Surtees, R., 2007).

„Listening to Victims. Experiences of identification, return and assistance in South-Eastern Europe“ (2007) (*Nasloucháme obětem: zkušenosti s identifikací, návrtý a poskytováním pomoc v jihovýchodní Evropě*) je studií zabývající se podstatou toho, jak stávající formy identifikace, referencí a programy podpory chápou a vnímají jednotlivé obchodované osoby, které s nimi mají zkušenost. Studie uznává, že obchodované osoby tvoří zvláštní, odlišující se skupinu, a zdůrazňuje rozdílnost ve zkušenostech obchodovaných osob. Studie se přiklání k názoru, že nasloucháním obchodovaným osobám, které vyjadřují své potřeby a přání, bude možné pomoci celé řadě organizací a subjektů, které se snaží zaměřovat na potírání obchodu s lidmi v jihovýchodní Evropě, a zároveň bude možné tyto organizace a další subjekty podpořit. (ICMPD/Surtees, R., 2007).

Studie *„The courageous testimony: trafficked women’s motivations for and experiences from testifying against their traffickers“* (2006) (*Odvážné svědectví: motivace obchodovaných žen k poskytnutí svědectví proti obchodníkům s lidmi a jejich zkušenosti z této oblasti*) se zabývá zkušenostmi obchodovaných žen, které buď souhlasily s výpovědi, anebo odmítly podat svědectví, včetně toho, čím bylo jejich rozhodnutí ovlivněno. Je zde zachyceno, jak tyto ženy následně posuzovaly důsledky svých rozhodnutí. A studie rovněž popisuje jejich zkušenosti z přípravného řízení, řízení před soudem a po ukončení soudního řízení (Bjerkan, L. & Dyrliđ, L., 2006a).

Článek *„The silence experience: reintegration of victims of trafficking for sexual exploitation“* (2006) (*Tichá zkušenost: reintegrace oběti obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování*) probírá některé překážky bránící důstojné a bezproblémové reintegraci, včetně strachu ze stigmatu a předsudků. Článek zdůrazňuje potřebu zvážit při přípravě reintegračních programů tyto podmínky a argumentuje, že různorodost osobních příběhů, zkušeností a budoucích perspektiv obchodovaných osob vyžaduje rozdílné a pružné reintegrační programy (Bjerkan, L. & Dyrliđ, L., 2006).

„Stolen smiles: the physical and psychological health consequences of women and adolescents trafficked to Europe“ (2006) (*Ukradené úsměvy: fyzické a*

psychické dopady na zdraví žen a dospívajících jedinců obchodovaných v Evropě) je studii fyzických a psychických dopadů na ženy a dospívající jedince, kteří jsou obchodováni v Evropě. V této studii, i když z velké části i uvádí jen kvantitativní údaje, jsou k dispozici i kvalitativní informace o zkušenostech obchodovaných osob s poskytnutou pomocí, protože i tyto zkušenosti souvisejí s jejich fyzickou a psychickou pohodou. Studie rovněž zdůrazňuje, jaké jsou krátkodobé a dlouhodobé potřeby obchodovaných osob (Zimmerman, C. & Watts, C., 2006).

„A Life of One's Own: rehabilitation of victims of trafficking for sexual exploitation“ (2005) (Žít si svůj vlastní život: rehabilitace obětí obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování) je studii rehabilitačních programů v Srbsku a Moldavsku, která je založena na potřebě získat více informací shromážděných v rámci výzkumu o obsahu a vlivech rehabilitace (tj. návratu do života) na obchodované osoby (Bjerkan, L., 2005).

„Voices of victims“ (2004) (Hlasy obětí) je pilotní studii o zkušenostech mladých žen působících jako prostitutky v Nizozemí. Byly vedeny rozhovory s deseti mladými ženami o jejich zkušenostech z nucené prostituce a o tom, jaké bylo jejich setkání s odborníky na psychické zdraví, s policií a pracovníky soudnictví (ECPAT, 2004).³

1.3. Metodika výzkumu

Tato studie analyzuje, jak je v EU chápán a vnímán stávající mezinárodní referenční rámec a jaké zkušenosti přinesl na jedné straně obchodovaným lidem, a to včetně identifikace, počáteční pomoci a ochrany, dlouhodobé pomoci a sociálního začlenění, trestního a občansko-právního řízení, ale i návratu a společenského začleňování, a na straně druhé, jak je tento rámec vnímán subjekty zainteresovanými na potírání obchodu s lidmi v České republice, Maďarsku, Itálii a Portugalsku. Studie vychází z rozhovorů vedených v České republice, Maďarsku, Itálii a Portugalsku. Osoby obchodované za účelem sexuálního vykořisťování a nucené práce byly dotazovány v těchto čtyřech zemích, a mohly tak situaci ilustrovat ze svého pohledu. Kromě toho byly rozhovory vedeny i s vybranými aktéry, kteří se angažují v potírání obchodu s lidmi (poskytovatelé služeb včetně

³ K dispozici pouze v holandštině.

neziskových nevládních organizací, náboženských kongregací, státních institucí a orgánů činných v trestním řízení). Výzkumní pracovníci ze všech čtyř zemí tyto rozhovory nejen vedli, ale rovněž je přepisovali a překládali do angličtiny. Z toho plyne, že studie byla vypracována na základě odpovědí obchodovaných osob i osob zainteresovaných v boji proti obchodování s lidmi.

Záměrem studie bylo empiricky prozkoumat názory a zkušenosti osob obchodovaných v České republice, Maďarsku, Itálii a Portugalsku primárně z hlediska cílových zemí⁴. Vzhledem k náročnosti, kterou představuje identifikace a získání přístupu k obchodovaným osobám, byly v některých případech vedeny rozhovory i s omezeným počtem obchodovaných osob po té, co se uskutečnil jejich návrat. Jak již bylo uvedeno výše, aby bylo možné získat jasný obraz mezinárodního referenčního mechanismu v cílových zemích, doplnit názory vyjadřované obchodovanými osobami a konečně i rozšířit vzorek ze studie MRM-JVE, rozhovory byly vedeny i s vybranými aktéry boje proti obchodování s lidmi. Byly to právě tyto rozhovory, které pomohly osvětlit zkušenosti jednotlivců, kteří podporují obchodované osoby ve všech fázích, které nastupují po ukončení obchodování.

I když pohovory s obchodovanými osobami byly vedeny v České republice, Maďarsku, Itálii a Portugalsku, je důležité upozornit na skutečnost, že jejich zkušenosti s vykořisťováním často zahrnovaly i další regiony a země podél celé trasy, včetně Asie, Střední Asie, Evropské unie, Východní Evropy, Afriky a Jižní i Severní Ameriky. Proto je nutné říci, že i když cílem výzkumu bylo vytvořit kvalitativní obraz zkušeností obchodovaných osob po ukončení jejich obchodování zejména v cílových zemích, některé z názorů vyjádřených obchodovanými osobami mohou odkazovat a v mnoha případech i odkazují na akce provedené po ukončení obchodování ve zdrojových, tranzitních a cílových zemích. Z tohoto důvodu je důležité zdůraznit, že získané poznatky by neměly být posuzovány tak, že jsou specifické výhradně pro Českou republiku, Maďarsko, Itálii či Portugalsko,

⁴ Země ovlivněné obchodováním s lidmi pokrývají celý rozsah procesu obchodování – tj. zdrojové, tranzitní a cílové země. Avšak cílem této studie bylo osvětlit zkušenosti obchodovaných osob s identifikací, pomocí a integrací zejména v cílových zemích.

ale mělo by se na ně nahlížet jako na poznatky, které odkazují na obecné modely zdokumentované v celé řadě případů a souvislostí.

Eklektický přitom však strukturovaný návrh výzkumu byl nezbytný, aby bylo možné co nejúplněji zachytit zkušenosti obchodovaných osob se zásahy v době po ukončení obchodování a podat důkladné objasnění reality mezinárodních referenčních mechanismů. V rámci tohoto výzkumu byly s obchodovanými osobami vedeny jen částečně strukturované rozhovory, a to v různých fázích jejich života po ukončení obchodování, aby bylo možné odpovědět na níže uvedené otázky, které jsou směrodatné pro celý výzkum:

- Jaké mají obchodované osoby zkušenosti (jak pozitivní, tak i negativní) s národními organizacemi a subjekty, hlavně v cílových zemích, zejména s ohledem na:
 - Identifikaci?
 - Počáteční poskytnutou pomoc ochranu?
 - Následnou dlouhodobou pomoc a sociální začlenění?
 - Trestní a občansko-právní řízení?
 - Návrat a začleňování do společnosti v cílové zemi?
- Jaké jsou problémy a překážky, kterým obchodované osoby musejí čelit v jednotlivých fázích?

Jen částečně strukturovaný formát rozhovorů byl zvolen proto, že umožňuje sběr srovnatelných údajů pomocí následného souboru přesně seřazených témat a zároveň dovoluje určitou pružnost přizpůsobit se konkrétní situaci respondenta⁵. Všechny rozhovory byly vedeny výzkumnými pracovníky v zemích, odkud pocházeli buď oni sami, anebo aktéři angažovaní v boji proti obchodování s lidmi s výjimkou jedné z obchodovaných osob v Portugalsku, kdy byl rozhovor veden členem Komise pro občanství a rovné příležitosti, protože adresa utajeného domu, kde žily obchodované osoby, nemohla být sdělena ani výzkumnému pracovníkovi. Pracovníkovi, který rozhovor vedl, byly dány jasné pokyny a

⁵ Kvale S., 1996: Interviews: an introduction to qualitative research interviewing. (Rozhovory: úvod do kvalitativního výzkumu na základě rozhovorů)

měl k dispozici veškeré otázky. Respondent mu dovolil pořídit z rozhovoru záznam.

Jak již bylo uvedeno výše, i když je studie zaměřena na přímé zkušenosti, dojmy a názory obchodovaných osob, bylo rovněž důležité shromáždit informace od lidí, kteří jsou zapojeni do potírání obchodu s lidmi. Tento sběr se uskutečňoval proto, aby bylo možné v konkrétních případech upřesnit informace nebo naopak shromáždit obecnější informace o postupech a praktikách týkajících se cílových témat výzkumu. Jak již bylo zdůrazněno, vybrané rozhovory byly vedeny s aktéry zapojenými do boje proti obchodu s lidmi týmem výzkumníků, kteří pocházeli z příslušné země. Respondenti pracovali pro různé organizace angažující se v oblasti potírání obchodu s lidmi, včetně neziskových nevládních organizací (NNO), náboženských kongregací, státních institucí a orgánů činných v trestním řízení.

Výzkum byl participační v tom smyslu, že se snažil přivést obchodované osoby ke společným bodům jejich zkušeností s intervencemi uskutečněnými po ukončení obchodování. Záměrem bylo situovat osobní a individuální zkušenosti obchodovaných osob do centra zpracování a realizace mezinárodních referenčních mechanismů a zapojit obchodované osoby do diskuse o svých zkušenostech, dojmech a možných řešeních problémů, kterými prošly. Z tohoto důvodu zahrnuje zkoumaný vzorek respondentů vyšší procento rozhovorů s obchodovanými osobami, než je procento rozhovorů s aktéry zapojenými do boje proti obchodu s lidmi. V případě Maďarska byly rozhovory vedeny s větším počtem subjektů angažovaných v boji proti obchodování s lidmi, protože byl k dispozici jen velmi omezený počet výpovědí obchodovaných osob. Částečně strukturované rozhovory s obchodovanými osobami se speciálně zaměřovaly spíše na jejich zkušenosti z období po ukončení obchodování než na zkušenosti z vlastního obchodování. Takže respondenti nemuseli odpovídat na otázky týkající se jejich zkušeností s obchodováním, a pokud toto téma bylo probíráno, pak to bylo z iniciativy respondenta samého.⁶

⁶ Srovnej ICMPD/Surtees, R., 2007: „Nasloucháme obětem. Zkušenosti s identifikací, návratem a poskytováním pomoci v jihovýchodní Evropě“, (s. 29).

Rozhovory s některými obchodovanými osobami byly vedeny bezprostředně po jejich identifikaci nebo v počáteční fázi pomoci či rozhodování, některé se odehrály před jejich návratem domů a několik dokonce po jejich návratu do země původu, zatímco s ostatními byly rozhovory vedeny v různých fázích pomoci po ukončení obchodování.⁷

Věk respondentů se v době rozhovorů pohyboval mezi 16 a 55 lety. Průměrný věk osob obchodovaných v České republice byl 41 let, v Itálii 28 let a v Portugalsku 31 let. Pouze jedna obchodovaná žena v Itálii byla mladistvá ve věku 16 let. Velká část obchodovaných osob měla (základní) vzdělání a jen několik respondentů bylo negramotných. Šest obchodovaných osob dosáhlo vysokoškolského vzdělání.

Celkem bylo vedeno 33 rozhovorů s obchodovanými osobami, z toho 7 se uskutečnilo České republice, 2 v Maďarsku, 19 v Itálii a 5 v Portugalsku. Saktéry boje proti obchodování slidmi bylo provedeno celkem 24 rozhovorů, z nichž 3 byly vedeny v České republice, 7 v Maďarsku, 9 v Itálii a 5 v Portugalsku. V České republice a v Portugalsku byl vždy jeden rozhovor veden s osobou, která původně patřila mezi obchodované osoby a nyní působila pro organizaci poskytující služby obchodovaným osobám. Většina obchodovaných osob, s nimiž byly vedeny rozhovory, byly dospělé ženy. Nicméně v Itálii byl jeden rozhovor veden s dospělým mužem a jeden se šestnáctiletou dospívající dívkou.

Tři osoby, s nimiž byl uskutečněn rozhovor v České republice, pocházely z Ukrajiny, dvě byly přímo z České republiky, z Uzbekistánu a z Mongolska pak pocházela vždy jedna osoba. Obě obchodované osoby, s nimiž tým hovořil v Maďarsku, byly maďarskými občankami. V Itálii pocházelo 11 obchodovaných osob z Nigérie, 2 byly z Maroka a po jedné pak z Bulharska, Číny, Moldavska, Pákistánu a Rumunska. Co se týče Portugalska, 4 obchodované osoby pocházely z Brazílie, zatímco z Ukrajiny a Kazachstánu pocházela vždy jedna osoba.

Celkem 24 respondentů bylo obchodováno za účelem sexuálního vykořisťování, z toho 4 byli obchodováni v České republice a jedna česká

⁷ Tamtéž

občanka v Nizozemí. S tou byl veden rozhovor po jejím návratu do České republiky. 14 osob bylo za tímto účelem obchodováno v Itálii a 3 v Portugalsku. Dvě maďarské občanky byly obchodovány za účelem sexuálního vykořisťování v Nizozemí a rozhovory s nimi byly vedeny po jejich návratu do Maďarska. Celkem 9 osob, bylo obchodováno za účelem nucené práce, z toho dvě osoby byly obchodovány v České republice, 4 v Itálii a 3 v Portugalsku.

1.4. Omezení⁸

V průběhu studie bylo nutné čelit celé řadě problémů a omezení, které nezbytně ovlivnily poznatky vyplývající z výzkumu. Mezi taková omezení lze zařadit:

Předpojatost při výběru: Mnoho respondentů v době rozhovoru již využívalo služeb poskytovaných v rámci programu. Tato skutečnost představuje určitou předpojatost při výběru, kterou je třeba si uvědomit při čtení a analyzování údajů. Osoby, které již byly závislé na pomoci, se nemusí cítit zcela příjemně při probírání některých záležitostí a mohou mít pocit, že informace, o něž se s vámi dělí, budou mít negativní odezvu při poskytování další průběžné podpory, případně, že na ně bude pohlíženo jako na osoby, které nejsou dostatečně vděčné. Kromě toho respondenti mohou váhat, zda říci něco, o čem by se mohli domnívat, že může poškodit image programu nebo pracovníky organizace, která jim poskytuje pomoc.

Potenciálně nereprezentativní vzorek: Osoby, jimž je poskytována pomoc, pravděpodobně představují jen určitou omezenou skupinu příjemců pomoci. Skutečnost, že přijaly nabízenou pomoc, obecně vnucuje myšlenku, že přece měly ještě několik dalších možností, což vede k domněnce, že mohou tvořit zvláště zranitelnou kategorii obchodovaných osob.⁹ Vyjdeme-li z tohoto předpokladu, pak zjištění nemusí být s ohledem na obchodované osoby reprezentativní jak v obecné rovině, tak i v rovině konkrétní, kdy zjištění nebudou platit pro ty osoby, které jsou schopny

⁸ Tato část vychází zejména z publikace ICMPD/Surtees, R., 2007: „Nasloucháme obětem. Zkušenosti s identifikací, návratem a poskytováním pomoci v jihovýchodní Evropě“.

⁹ Brunovskis, A. & Surtees, R. (2007); Brunovskis, A. & Tyldum, G. (2005); Surtees, R. (2005).

vyjednávat o své situaci nebo získat určité (finanční a strategické) výhody, nebo pro ty osoby, které vůbec nevyžadují pomoc a jakýkoliv vnější zásah.

Výběr výzkumných pracovníků: Ve většině případů vedli rozhovory s obchodovanými osobami lidé, kteří pracovali pro organizaci, která poskytuje nebo poskytovala služby obchodovaným osobám. Tato skutečnost mohla ovlivnit odpovědi respondentů. Nicméně vzhledem k vysoké profesionální úrovni výzkumných pracovníků a k jejich objektivitě lze říci, že se výzkumní pracovníci snažili poskytovat podporu a povzbuzovali respondenty v rámci tohoto kritického evaluačního procesu, což přinejmenším částečně zmírnilo uvedené omezení.

Omezený přístup kobětem: Ne všechny organizace poskytující služby v České Republice, Maďarsku, Itálii a Portugalsku se výzkumu zúčastnily. Kromě toho ne všechny obchodované osoby, na které se výzkumní pracovníci obrátili, byly ochotny podstoupit rozhovor a ne všechny oběti začleněné do programu byly schopny nebo připraveny vyjádřit své názory a stanoviska. V případě Maďarska byl přístup kobchodovaným osobám obzvláště omezený. Přes veškeré úsilí přimět vhodný počet obchodovaných osob k účasti na rozhovorech musel výzkumný tým čelit skutečnosti, že v Maďarsku byl identifikován jen velmi malý počet cizinců – obchodovaných osob. A navíc aktéři angažující se v Maďarsku v boji proti obchodu s lidmi zdůraznili: „Získané poznatky ukazují, že Maďarsko je spíše zdrojovou zemí a není dokonce ani skutečnou zemí tranzitní. Jen zcela výjimečně jsou podobné případy řešeny soudně“ nebo „V 99% našich případů jsou oběťmi maďarští občané. Skutečně máme jen několik obětí pocházejících ze zahraničí“ nebo “Nepamatuji si, že by mezi obchodovanými osobami byli cizinci, vždy jen Maďaři“. A toto jsou důvody, proč byly rozhovory vedeny pouze s dvěma maďarskými občankami.

Časové zpoždění rozhovorů: Ne všechny zkušenosti obchodovaných osob s identifikací, počáteční pomocí a ochranou, následnou dlouhodobou pomocí a sociálním začleněním, trestním a občansko-právním řízením, jakož i návratem a začleňováním do společnosti odrážejí zkušenosti z poslední doby. Některé poznatky uvedené v této studii popisují dřívější zkušenosti. Nicméně i starší zkušenosti mohou poskytnout platné informace o tom, jak obchodované osoby pohlížejí na účast v programech a

nakolik jsou ochotny se do programů zapojit. Kromě toho uváděné zkušenosti mohou ovlivnit jejich rozhodování v pozdější době.

1.5. Etické úvahy¹⁰

Výzkum pro tuto studii se uskutečnil s ohledem na etické otázky, které přímo souvisejí s vedením rozhovorů s obchodovanými osobami tak, jak je nastíněno v publikaci Světové zdravotnické „Etická a bezpečnostní doporučení pro vedení rozhovorů s obchodovanými ženami“¹¹. Během workshopu zaměřeného na výzkum, který se konal v říjnu 2008, byly výzkumným týmem důkladně probrány i úvahy týkající se etické stránky věci. Kromě toho byl zpracován protokol, který představoval určitý metodický návod pro výzkumný projekt a pro vedení rozhovorů s obchodovanými osobami. Výzkumní pracovníci byli požádáni, aby kladli otázky povzbuzujícím způsobem bez náznaku odsuzování či posuzování a aby dokázali předvídat otázky, které by mohly být pro respondenta traumatické. Jedním z hlavních problémů bylo vytvořit příjemné a obecně pozitivní prostředí pro obchodované osoby. Každý výzkumný pracovník byl povinen podepsat potvrzení o zachování mlčenlivosti. Záležitosti jako informovaný souhlas, zachování mlčenlivosti, právo na soukromí a anonymitu a bezpečnostní rizika respondentů stály v centru zájmu po celou dobu výzkumu.

Obchodované osoby byly kontaktovány prostřednictvím aktérů, kteří byli tak či onak zapojeni do boje proti obchodu s lidmi a kteří byli informováni o projektu MRM-EU a vybaveni písemnými informacemi o výzkumném projektu a navíc znali i podrobnosti o roli obchodovaných osob jako potenciálních respondentů. Kromě toho před zahájením příslušného rozhovoru byl každý respondent ústně informován o výzkumném projektu a jeho cílech a byly mu podány informace o tom, jak bude rozhovor probíhat a jak budou poskytnuté informace využity. Navíc byli respondenti i požádáni,

¹⁰ Tato část vychází zejména z publikace ICMPD/Surtees, R., 2007: „Nasloucháme obětem. Zkušenosti s identifikací, návratem a poskytováním pomoci v jihovýchodní Evropě“.

¹¹ Světová zdravotnická organizace, 2003: „Etická a bezpečnostní doporučení pro vedení rozhovorů s obchodovanými ženami, k dispozici na: www.who.int/gender/documents/en/final%20recommendations%2023%20oct.pdf.

zda by souhlasili s nahráváním rozhovoru, a byli rovněž požádáni o povolení, zda by si tazatel mohl během rozhovoru dělat poznámky. Respondenti byli informováni, že nemusí odpovídat na otázku, která jim bude nepříjemná, a že mohou rozhovor kdykoliv ukončit. Na konci každého rozhovoru se tazatel respondenta zeptal, zda by si přál vidět výsledky studie.

Rozhovory se konaly mezi 17. listopadem 2008 a 19. lednem 2009 v době, která vyhovovala respondentům. Rozhovory se uskutečnily vazylových bytech, bytech respondentů, v utajených domech nebo přímo na policii. Místo bylo vybráno po diskusi s respondentem, kterému bylo zároveň nabídnuto, že při rozhovoru může být přítomna další osoba, které respondent důvěřuje. Proto se v některých případech rozhovorů kromě tazatele a respondenta účastnil i kulturní mediátor, sociální pracovník, a pokud respondent bydlel v utajeném domě náboženské kongregace, byla obvykle přítomna i jeptiška nebo řádová sestra. V případech, kdy bylo při vedení rozhovorů využito tlumočnicků, pak tito byli vybíráni velmi pečlivě a důkladně s nimi byly probrány otázky, jako zachování mlčenlivosti, anonymita a citlivost obětí. Tlumočníci byli rovněž povinni podepsat potvrzení o zachování mlčenlivosti.

Rozhovory se soustředily na zkušenosti obchodovaných osob s identifikací, počáteční pomocí a ochranou, následnou dlouhodobou pomocí a sociálním začleněním, trestním a občansko-právním řízením, jakož i návratem a začleňováním do společnosti a nikoliv na zkušenosti s obchodováním jako takovým. V těchto případech se tazatelé snažili nasměrovat respondenty zpět ke zkušenostem se stávajícím mezinárodním referenčním rámcem. Tazatelé si rovněž bedlivě všímali toho, zda se respondent cítí pohodlně, a během rozhovoru jej upozorňovali, že může odmítnout probrat cokoli, s čím by nebyl srozuměn.

Všichni respondenti byli zařazeni do programu nebo takový program již absolvovali. Ačkoliv odkazy na pomoc nebyly nutné, každý výzkumný pracovník byl vybaven podrobnými informacemi o pomoci, která je k dispozici v dané zemi. Respondentům byly poskytnuty informace, jak kontaktovat výzkumného pracovníka v případě, že by měli nějaké obavy nebo dotazy k výzkumu.

Etika a bezpečnost stály ve středu zájmu příprav této studie. Respondenti nebyli povinni poskytnout jakékoliv informace, které by vedly k jejich identifikaci, a pokud tak učinili, byly údaje začleněny pouze do poznámek dělaných přímo v terénu. Pouze výzkumný tým, včetně těch, kdo vedli pohovory, koordinátora výzkumu a projektového manažera, měl přístup k jednotlivým poznámkám zapsaným přímo v terénu a všechny takovéto poznámky byly uchovávány v souladu se standardy ICMPD pro ochranu interních údajů. Kromě toho ve vlastní studii pak byly změněny nebo dokonce z ní byly vypuštěny veškeré osobní údaje, které by mohly vést k identifikaci obchodované osoby. Dále byly některé údaje změněny tak, aby nebylo možné z jednotlivých příběhů odvodit obchodované osoby. Tudíž údaje nejsou prezentovány způsobem, který by vystavil obchodované osoby riziku nebo porušoval právo obchodovaných osob a jejich rodin na soukromí.

1.6. Použitá terminologie¹²

Aktéři/subjekty/osoby angažující se v boji proti obchodování s lidmi:

Osoby, které pracují pro vládní i nevládní organizace, jako jsou NNO a náboženské kongregace, které jsou zapojeny do všech fází zásahů uskutečňovaných v rámci potírání obchodu s lidmi, od identifikace až po návrat a začleňování do společnosti.

Pomoc/podpora: Opatření, programy a služby zaměřené na zotavení obchodovaných osob, které mohou kromě jiného zahrnovat například vhodné ubytování, zdravotní, psychologickou a materiální pomoc, příležitosti ke vzdělání, odborné praxi a zaměstnání a rovněž právní poradenství a pomoc. Vládní, nevládní a mezinárodní organizace ze zdrojových, tranzitních a cílových zemí mohou nabídnout počáteční krátkodobou pomoc i následnou dlouhodobou pomoc, v rámci které mohou poskytnout jednu či více služeb.

Klient: Pokud termín „klient“ použijí v rámci této studie aktéři angažující se v boji proti obchodování s lidmi, pak odkazují na obchodované osoby, které využívají služby, včetně počáteční pomoci a ochrany, ale i dlouhodobé

¹² Viz ICMPD/Orfano, I., 2010: Příručka pro rozvoj mezinárodního referenčního mechanismu pro osoby obchodované v Evropě: MRM-EU.

pomoci a sociálního začleňování, které jsou jim poskytovány organizacemi, jako jsou NNO, náboženské kongregace, mezinárodní a vládní organizace.

Zdrojová země: Země, z níž obchodovaná osoba pochází (je uváděn i termín „země původu“).

Tranzitní země: Země, přes kterou obchodovaná osoba cestuje na místo určení.

Cílová země: Země, která představuje konečné místo určení pro obchodovanou osobu (je uváděn i termín „přijímající země“).

Kulturní mediátor: Mediátor, který je sám cizincem, je odborným pracovníkem, jehož úkolem je zajistit zprostředkování mezi potřebami migrantů a akcemi/zásahy veřejných služeb a NNO, čímž se zjednoduší umístění cizinců do sociálního kontextu hostitelské země. Mediátor musí při své práci respektovat neutralitu, je povinen zachovávat mlčenlivost a udržovat si odstup jak od instituce, tak i od uživatele (je uváděn i termín „kulturně-lingvistický mediátor“).

Identifikovaná oběť obchodování: Osoba, která byla pomocí formálních nebo neformálních identifikačních mechanismů identifikována jako oběť obchodování s lidmi (je uváděn i termín „identifikovaná obchodovaná osoba“).

Národní referenční mechanismu nebo systém (NRM nebo NRS): Jedná se o rámec spolupráce, ve kterém výše uvedení aktéři plní své povinnosti související s ochranou a podporou lidských práv obchodovaných osob, přičemž svou práci koordinují ve strategickém partnerství s občanskou společností. Základními cíli NRM je zajistit, aby byla respektována lidská práva obchodovaných osob a aby byl využíván co nejefektivnější způsob, jak předat oběti obchodování s lidmi poskytovatelům služeb. Kromě toho NRM může pomoci zdokonalit národní politiku a postupy týkající se celého spektra problémů obětí, jako jsou předpisy související s pobytem nebo návratem, poskytováním odškodnění obětem a ochranou svědků. NMR může zpracovat národní akční plán a může nastavit referenční ukazatele, pomocí kterých lze posoudit, zda se plní stanovené cíle. Struktury NRM se budou v jednotlivých zemích lišit, avšak každý NMR by měl být navržen tak, aby formalizoval

spolupráci mezi vládními institucemi a nevládními organizacemi, které se zabývají obchodovanými osobami.^{13a}

Ambulantní program: Jedná se o typ asistenčního programu, který je nabízen obchodovaným osobám, jež nemusí čelit bezpečnostním rizikům a mají své vlastní ubytování, které sdílejí s dalšími blízkými osobami (jako jsou rodiče, další příbuzní či přátelé). Existence tohoto programu je cenná pro asistenční síť, protože podporuje proces, kterým se obchodované osoby začleňují do komunity, ve které žijí.

Osoba, které hrozí, že se stane obětí obchodu s lidmi: Jakákoliv osoba (nezletilá či dospělá), která dosud nebyla obchodována, ale s ohledem na její profil nebo výskyt určitých ukazatelů stojí před rizikem, že se v budoucnu stane obětí obchodování s lidmi¹⁴.

Potenciální oběť: Osoba, která byla identifikována ještě před tím, než došlo k jejímu vykořisťování, která ovšem vykazuje silné znaky, že se již ocitla v procesu obchodování. Tento termín se liší od termínu „předpokládaná oběť“, jehož definice je uvedena níže (je uváděn i termín „potenciální obchodovaná osoba“).

Předpokládaná oběť: Osoba, o níž lze předpokládat, že je obětí obchodování s lidmi, ale která dosud nebyla formálně identifikována příslušnými úřady nebo takovou formální či právní identifikaci odmítla (je uváděn i termín „předpokládaná obchodovaná osoba“). Předpokládané oběti mají nárok na stejné zacházení jako oběti identifikované, a to od počátku procesu identifikace. V některých zemích se tato kategorie osob zařazuje pod termín „potenciální oběť“.

Ochrana: Jedná se o nejzákladnější komponent jakéhokoliv modelu pomoci a to jak z hlediska fyzického zdraví, tak i z hlediska zabezpečení perspektiv sociálního začlenění v zemi původu nebo v cílové zemi, případně v některé třetí zemi.

¹³ Kröger, T. & Malkoc, J. & Uhl, B.H., 2004; Národní Referenční mechanismy: spojíme úsilí k ochraně práv obchodovaných lidí; praktická příručka (s. 15).

¹⁴ Adaptováno z publikace *Zachraňte děti Itálie*, 2009: Agire. Rakousko, Řecko, Itálie a Rumunsko. Snaha o silnější partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem v oblasti identifikace a podpory dětských obětí a dětí, které jsou ohroženy obchodem s lidmi v Evropě. Metodika Agire (s 6-7).

Zotavení: Proces, v rámci kterého jsou obchodované osoby stabilizovány a je jim navracena jejich psychická, sociální i fyzická pohoda.

Povolení k pobytu: Jakékoliv povolení nebo potvrzení vystavené úřady určité země ve formátu předepsaném v národní legislativě příslušného státu, které umožňuje občanům třetích zemí nebo osobám bez státní příslušnosti pobývat na území daného státu.

Respondent: Termín „respondent“ se používá v celé studii a odkazuje na jednotlivce, s nimiž byly vedeny rozhovory v průběhu výzkumu prováděného pro tuto publikaci. V závislosti na kapitole se pod pojmem „respondent“ rozumí buď obchodovaná osoba, anebo aktéři angažující se v boji proti obchodu s lidmi.

Návrat: Návrat do země původu či do komunity, z níž obchodovaná osoba pochází. V souvislosti s prací, která se zaměřuje na potírání obchodu s lidmi, návrat neznamená pouze fyzickou dopravu oběti, ale rovněž mechanismy, které zajistí, že návrat je dobrovolný, asistovaný, bezpečný a důstojný.

Hodnocení/analýza rizika: Formální postup identifikace a posouzení rizika, které souvisí se situací obchodované osoby a budoucími plány pomoci v zemi zdrojové, tranzitní a cílové.

Poskytovatelé služeb: Organizace i jednotlivci, kteří poskytují pomoc a jednu nebo více podpůrných služeb obchodovaným osobám. Mezi poskytovatele služeb patří sociální pracovníci, psychologové, pracovníci utajených domů/bytů, zdravotníci nebo právníci z NNO, mezinárodních a vládních organizací.

Utajené domy/azylové domy/pobytová zařízení: Zařízení, kde jsou ubytovány obchodované osoby. Azylové domy či byty mohou být otevřená či uzavřená ubytovací zařízení. Nabízejí krátkodobé či dlouhodobé pobyty, poskytují nepřetržité služby, částečné služby, anebo nemusí poskytovat žádné ubytovací služby. Utajené domy jsou vedeny kvalifikovanými a speciálně proškolenými pracovníky. Pokud se jedná o děti, pak ubytování musí odpovídat jejich specifickým potřebám.

Sociální začlenění/začleňování do společnosti: Tento termín odkazuje na proces, který zajišťuje těm, kdo stojí před hrozbou bídy a sociálního vyloučení, příležitost i zdroje, které jsou nezbytné pro jejich účast v ekonomickém a

společenském životě i pro zabezpečení životní úrovně, která je považována za přijatelnou ve společnosti, v níž žijí¹⁵. Rovněž zajišťuje jejich větší účast při rozhodování, které ovlivňuje jejich životy a přístup k základním právům. Tento proces zaručuje zranitelným skupinám přístup ke vzdělání, odborné přípravě, zaměstnání, ubytování, veřejným službám a zdravotní péči.

Obchodované dítě: Jakákoliv osoba, která dosud nedosáhla věku 18 let a která je najímána, dopravována, přepravována, skrývána nebo převzata za účelem vykořisťování buď v rámci dané země, nebo mimo ni, i když nejsou použity žádné prvky násilí, podvodu, zneužití závislosti nebo jiné formy zneužití¹⁶.

Pachatelé trestného činu obchodování s lidmi: Osoba, která je účastníkem obchodování s jiným člověkem (nebo jinými lidmi) za účelem jakékoliv formy zneužívání.

Mezinárodní referenční mechanismus (MRM): Tento termín odkazuje na mechanismy a systémy navržené pro poskytování komplexní podpory a mezinárodní pomoci obětem obchodování s lidmi. Mezinárodní referenční mechanismy propojují celý referenční proces, a to od úvodní identifikace, přes návrat a pomoc mezi tranzitními, cílovými a zdrojovými zeměmi až po spolupráci mezi různými státními institucemi a nevládním sektorem. Mechanismus může zahrnovat jeden nebo všechny kroky tohoto procesu.

Oběť obchodování s lidmi/obchodovaná osoba: Osoba, která se stala obětí trestného činu obchodování s lidmi podle čl. 3 Protokolu o prevenci, potlačování a trestání obchodování s lidmi, zejména se ženami a dětmi k Úmluvě OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (protokol je znám i pod názvem „Palermský protokol“, 2000).

Ochrana svědků: Škála bezpečnostních opatření přijatých k zajištění bezpečnosti svědka, který je součástí trestního řízení. Svědkům může být ochrana nabídnuta před, během nebo po ukončení trestního řízení a ochrana může zahrnovat jen jedno opatření nebo kombinaci více opatření,

¹⁵ Evropská komise, 2003: Společná zpráva Komise a Rady o sociálním začleňování, k dispozici na: http://ec.europa.eu/employment_social/soc-prot/soc-incl/joint_rep_en.htm.

¹⁶ Uvedeno v publikaci " Děti v Evropském programu" (SCEP) *op. cit.*

která jsou směřována tak, aby zajistila bezpečí a bezpečnost svědka a jeho rodiny.

2. Obecný rámec boje proti obchodu s lidmi v České Republice, Maďarsku, Itálii a Portugalsku

V průběhu projektu "Rozvoj mezinárodního referenčního mechanismu pro oběti obchodování s lidmi v zemích zdrojových a cílových, MRM-EU", v jehož rámci byla zpracována i tato studie, se uskutečnily mise do zemí, které se zúčastnily projektu. 22. ledna 2009 proběhla mise v České republice, 2. března 2009 se uskutečnila v Maďarsku a ve dnech 5. -6. března proběhla mise v Portugalsku. Kromě toho byly v zemích, které se zúčastnily projektu MRM-EU, distribuovány dotazníky, pomocí kterých se posuzovala současná situace v oblasti boje proti obchodování s lidmi – právní a institucionální rámec – a určovala dobrá praxe v oblasti péče o obchodované osoby. Následující kapitola vychází z informací shromážděných během výše uvedených misí i pomocí dotazníků a jejím cílem je poskytnout základní, tedy v žádném případě nikoliv vyčerpávající, přehled stávajících mezinárodních referenčních rámců ve čtyřech zemích, které se projektu zúčastnily.

2.1. Česká republika

Česká republika je s ohledem na obchodování s lidmi zdrojovou a tranzitní zemí a kromě toho se stala i cílovou zemí pro ženy a muže obchodované za účelem pracovního vykořisťování. Tyto obchodované osoby pocházejí zejména z Ukrajiny, Vietnamu, Moldavska, Rumunska Bulharska a Běloruska. Současná „Národní strategie boje proti obchodování s lidmi zahrnuje období let 2008 – 2011. Hlavními institucemi, které se zapojují do boje proti obchodování s lidmi, jsou: Policie České republiky (především Útvar pro odhalování organizovaného zločinu služby kriminální policie a vyšetřování, Služba cizinecké policie, Ministerstvo vnitra, nevládní organizace a Mezinárodní organizace pro migraci (IOM).

Národním referenčním mechanismem v České republice je systém ochrany a podpory, který zahrnuje identifikaci, repatriaci a sociální začleňování včetně pobytových režimů a ochrany svědků. Hlavními úkoly národního referenčního mechanismu jsou identifikace a následné odpovídající zacházení s obchodovanými osobami a zřízení oficiálně závazných mechanismů, které jsou navrženy tak, aby sladily pomoc obchodovaným osobám s vyšetřováním a trestním stíháním. Ministerstvo vnitra spolupracuje mimo jiného s dalšími ministerstvy, Policií ČR, nevládními organizacemi, IOM, Správou uprchlických zařízení atd.

„Program podpory a ochrany obětí obchodování s lidmi“ (dále jen „Program“) funguje v České republice od roku 2003. Odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra koordinuje všechny aktivity spojené s Programem. V současnosti spolupracuje Ministerstvo vnitra se dvěma NNO – organizací La Strada Česká republika a Arcidiecézní Charitou Praha. Organizace La Strada Česká republika poskytuje služby a právní poradenství všem předpokládaným obětem obchodování s lidmi bez ohledu na jejich právní postavení nebo rozhodnutí, zda budou či nebudou spolupracovat s policií. Podpora nabízená touto organizací zahrnuje azylové domy a materiální podporu, zdravotní a psycho-sociální péči, včetně terapie, dále pak právní poradenství (včetně doprovodu klienta ke všem právním úkonům během trestního řízení), tlumočení, je-li požadováno, vzdělávání a odbornou praxi, ale i mediační služby, jsou-li požadovány, a podporu během sociálního začleňování a umístění v zaměstnání. Délka a forma podpory poskytované obchodovaným osobám závisí na každém jednotlivém případě.

Hlavním cílem Programu je sociální začlenění klienta, přičemž každý klient má svůj „individuální plán sociálního začlenění“, který si zpracuje sám ve spolupráci se sociálním pracovníkem. Obecně lze říci, že práce organizace La Strada zahrnuje ambulantní a pobytové služby a má k dispozici i utajené byty.

V České republice lze obchodovaným osobám vydat různé typy povolení k pobytu, které vystavuje buď Ministerstvo vnitra nebo Služba cizinecké policie podle zákona č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky ve znění pozdějších předpisů. Jsou to dále uvedené typy pobytů:

- výjezdní příkaz až na 60 dní (§ 50)
- vízum k pobytu nad 90 dnů za účelem strpení pobytu na území (§ 33)
- povolení k dlouhodobému pobytu za účelem ochrany na území (§ 42e)
- trvalý pobyt z důvodu hodných zvláštního zřetele podle §66 odst. 1 písm. b) zákona o pobytu cizinců v podmínkách speciálního ustanovení §69 odst. 2 písm. c) zákona o pobytu cizinců na území České republiky.

Během doby na rozmyšlenou obchodované osoby obvykle dostanou výjezdní příkaz až na 60 dní. Během tohoto období nebo po jeho ukončení mohou osoby, kterých se tato lhůta týká, za podmínky spolupráce s OČTŘ, požádat o dlouhodobý pobyt za účelem ochrany na území (§ 42e). Pokud oběť obývá území na základě povolení dlouhodobého pobytu za účelem ochrany na území a pokud jeho spolupráce s orgánem činným v trestním řízení přispěla k prokázání trestného činu obchodování s lidmi, může si požádat o trvalý pobyt z důvodu hodných zvláštního zřetele podle §66 odst. 1 písm. b) zákona o pobytu cizinců v podmínkách speciálního ustanovení §69 odst. 2 písm. c) zákona o pobytu cizinců. Kromě toho mohou obchodované osoby požádat o azyl a zůstat v České republice podle zákona o azylu č. 325/1999. Udělování mezinárodní ochrany je v kompetenci odboru pro azylovou a migrační politiku Ministerstva vnitra.

Dobrovolné asistované návraty obchodovaných osob do země původu jsou rovněž řízeny v rámci Programu. Pouze obchodované osoby, které jsou zařazeny do Programu, mohou požívat výhod programu dobrovolných návratů, který je uskutečňován prostřednictvím IOM Praha. V praxi jsou to NNO, jako je organizace La Strada Česká republika a Arcidiecézní Charita Praha, nebo Ministerstvo vnitra, které požádají jménem obchodované osoby o dobrovolný asistovaný návrat.

Pokud obchodovaná osoba vyjádří přání vrátit se, poskytovatel služeb (NNO) si vyžádá asistenci IOM a zároveň kontaktuje Ministerstvo vnitra, kde formálně oznámí konec účasti obchodované osoby v Programu. IOM zkontaktuje s poskytovatelem služeb potřeby a zvláštní požadavky obchodované osoby. Kromě toho IOM Praha kontaktuje pobočku IOM v zemi původu obchodované osoby. Před samotným návratem je ve

spolupráci s příslušnou pobočkou IOM nebo NNO zapojenou do boje proti obchodu s lidmi v zemi původu provedena analýza rizik. V mezidobí poskytovatel služeb zařídí vše potřebné k vycestování, a jakmile je potvrzen den návratu a je zarezervována letenka, IOM kontaktuje Ministerstvo vnitra se žádostí o poskytnutí finančních prostředků na letenku a pokrytí dalších nákladů, jako je asistence poskytovaná IOM, náklady na dopravu v místě určení atd. Jakmile IOM obdrží formální schválení ze strany Ministerstva vnitra, je vystavena letenka a ve spolupráci s poskytovatelem služeb pomohou pracovníci IOM obchodované osobě projít letištní kontrolou a doprovodí ji až k výstupu z letadla. Obchodovaná osoba je předem informována o možné pomoci v zemi původu.

Pokud obchodovaná osoba není schopna nebo ochotna vrátit se, může požádat o povolení k trvalému pobytu. Nicméně tyto povolení není vystavováno automaticky. Není-li návrat do určité lokality doporučován, naleznou se náhradní řešení (např. jiné město/jiný region v zemi původu). Pokud riziko zahrnuje i nebezpečí ze strany kriminálních kruhů/pachatelů trestného činu obchodování s lidmi, kteří pobývají v zemi původu na svobodě, pak obchodovaná osoba může požádat o pobytový statut v České republice nebo se vrátit do jiného místa v zemi původu.

2.2. Maďarsko

Maďarsko je zdrojovou zemí pro osoby obchodované do Španělska, Itálie, Belgie, Švýcarska, Velké Británie a Nizozemí. Kromě toho je Maďarsko tranzitní zemí pro obchodování s lidmi z Ukrajiny a Rumunska. Ačkoliv Maďarsko přijalo Palermský protokol, definice obchodování s lidmi obsažená v maďarských zákonech není s tímto Protokolem zcela v souladu. Současná národní strategie boje proti obchodování s lidmi byla přijata v březnu 2008 a bude platná do roku 2012.

Případy obchodování s lidmi, které se dostaly v Maďarsku k soudu, se obvykle týkaly maďarských občanů, pouze několik případů souviselo s cizinci. Obchodování s lidmi je trestné od roku 1999. Poslední novelizace, kterou si stávající zákon vyžádal, byla schválena v roce 2001. V letech 2001 až 2007 vyšetřovala policie 155 případů. V roce 2009 soud odsoudil 18 pachatelů za 35 trestných činů. Většina případů obchodování s lidmi se

týkala sexuálního vykořisťování, nicméně se objevuje stále více případů obchodování za účelem pracovního vykořisťování. Na druhé straně počet nezákonných adopcí, odběrů orgánů nebo dalších trestných činů souvisejících s obchodováním s lidmi zůstává na nízké úrovni. I když existuje obecný systém ochrany obětí, neexistují žádné speciální programy k ochraně obchodovaných osob.

Podle „Služby na podporu obětí“ (viz níže) největší problémy v Maďarsku představují identifikace a další podpora. Podle právních předpisů jsou všechny příslušné orgány povinny poskytnout obchodovaným osobám oficiálního překladatele, informace o různých postupech, právo na rozmyšlenou a možnost být ubytován v utajeném domě.

Maďarská baptistická charita byla první NNO, která poskytovala pomoc a ochranu obchodovaným osobám. Maďarská baptistická charita zahájila činnost v roce 2004 v rámci Divize pro terénní práci, jejíž pracovníci se snažili identifikovat drogově závislé i obchodované osoby. Charita měla k dispozici tři azylové domy, přičemž hlavní z nich je určen pro přechodné bydlení na dobu nepřekračující šest měsíců, další je pro matky s dětmi a jeden je umístěn v oblasti vysoce rizikové pro obchodování s lidmi v Maďarsku. Sociální pracovníci Maďarské baptistické charity pracují jak v azylových domech, tak i přímo v terénu a poskytují právní, zdravotní a psychologickou pomoc obchodovaným osobám. Maďarská baptistická charita financuje svou činnost zejména ze svých vlastních prostředků, protože státní příspěvky nejsou pravidelné. V prosinci 2009 Ministerstvo práce a sociálních věcí podepsalo dohodu s další NNO, a to s „Maďarskou ekumenickou charitou“, která v současnosti rovněž poskytuje služby obchodovaným osobám.

„Služba na podporu obětí“ je státní organizací působící pod Ministerstvem spravedlnosti a vymáhání práva a funguje od ledna 2006. Organizace poskytuje dále uvedené služby:

- informace a poradenství (pracovníci podpory obětí informují obchodované osoby o zvláštních opatřeních přijatých ve prospěch obchodovaných osob, jako je např. právo na rozmyšlenou (30 dnů) nebo možnost získat povolení k dočasnému pobytu);
- služby na podporu obětí (včetně stravy, ubytování, nákladů na dopravu, lékařských výdajů, pohřebního atd.; dále je během soudního řízení

poskytována bezplatná právní pomoc, což ovšem neplatí pro přípravné řízení);

- odškodnění.

Policie je odpovědná za informování obchodovaných osob o možnosti být zařazen do Služby na podporu obětí. Nicméně tato služba je k dispozici pouze v případě, že dojde k zahájení trestního řízení.

Období na rozmyšlenou pro cizince obchodované v Maďarsku je 30 dnů, pokud daná osoba spolupracuje s úřady. Od roku 2007 lze vydávat obchodovaným osobám povolení k pobytu podle nového zákona o pobytu občanů třetích zemí. Tato povolení jsou vystavována na dobu šest i měsíců a je možné je prodloužit na dalších šest měsíců, pokud daná osoba spolupracuje s policií a dalšími orgány. Po uplynutí jednoho roku může příslušná osoba požádat o jiný typ povolení k pobytu. Během prvního roku má obchodovaná osoba pracovní povolení a je za ni hrazeno sociální pojištění. Povolení k pobytu dětí lze vystavit, pokud o to jejich zákonný zástupce požádá. Povolení je vystaveno na dobu dvou let a lze je neustále obnovovat.

2.3. Itálie¹⁷

I když v Itálii dosud neexistuje institucionalizovaný národní referenční mechanismus (NRM), byla zavedena celá řada místních referenčních mechanismů a ty fungují dobře. V některých případech jsou založeny na memorandech o porozumění, v jiných případech neexistují žádné písemné dohody a takovéto mechanismy vycházejí z praktické spolupráce.

Nicméně od roku 2000 je na národní úrovni využívána pevná struktura pomoci obchodovaným osobám, která je funkční díky třem hlavním nástrojům:

- programy dočasné pomoci a dlouhodobější sociální ochrany;
- bezplatná linka pomoci (Numero Verde Anti-tratta);
- program dobrovolných asistovaných návratů.

¹⁷ Viz rovněž Orfano, I., 2007: „Italská zpráva“ v Centro de Investigation en Criminologia et al., „Spolupráce mezi orgány činnými v trestním řízení a NNO při prevenci a podpoře obětí obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování“.

Tato struktura je koordinována a dozorována na národní úrovni odborem pro rovné příležitosti, který je součástí kanceláře předsedy vlády. Jedná se o ústřední orgán státní správy, který je odpovědný za propagaci a koordinaci politik a akcí zaměřených na potírání obchodu s lidmi se zvláštním zřetelem na lidská práva a oběti trestných činů.

Italský systém umožňuje na základě vnitrostátních právních předpisů poskytovat dva druhy pomoci prostřednictvím dvou typů programů určených pro obchodované osoby:

- Krátkodobý program (neboli program podle článku 13) funguje podle čl. 13 zákona proti obchodování s lidmi (zákon č. 228/2003), kterým se zřizuje zvláštní fond pro realizaci programů dočasné pomoci pro italské, unijní a další oběti uvržené do otroctví a nevolnictví a nucené v těchto podmínkách žít (skutkové podstaty podle článků 600 a 601 trestního zákoníku).
- dlouhodobý program (neboli program podle článku 18) funguje podle čl. 18 zákona o přistěhovalectví (zákon č. 286/98) - "povolení k pobytu na základě sociální ochrany". Tento program nabízí ochranu obětem vykořisťování (cizinci a občané členských států EU) s cílem umožnit jim uniknout násilí a vymanit se z podmínek, které dovolují jejich vykořisťování.

Krátkodobé programy podle článku 13 nabízejí celou řadu možností tzv. „první pomoci“ a opatření počáteční podpory, jako je např. přiměřené dočasné ubytování, zdravotní péče, konzultace a právní poradenství. Podle právních předpisů mohou obchodované osoby plně využívat tříměsíční program, který, pokud je to v daném případě vhodné, může být prodloužen na dobu šesti měsíců. Jakmile je tento program ukončen, obětem lze i nadále pomáhat tím, že vstoupí do programu podle článku 18. Programy podle článku 13 jsou každoročně spolufinancovány státem (odborem pro rovné příležitosti – 80%) a místními úřady (20%). Na jejich fungování dohlíží meziresortní komise a jsou řízeny místními úřady nebo akreditovanými neziskovými organizacemi.

Dlouhodobé programy podle článku 18 poskytují nadstandardní sociální ochranu, jako jsou např. individuální plány na zotavení a sociální integraci, zařízení pro dlouhodobé ubytování, zdravotní péče, konzultace, právní

pomoc, vzdělávání, odborná příprava, získání výučního listu a zařazení do zaměstnání (je-li to možné). Předpokládaná délka tohoto programu je jeden rok, ale v případě nutnosti lze pobyt v programu prodloužit. Programy podle článku 18 jsou každoročně spolufinancovány státem (odborem pro rovné příležitosti – 70%) a místními úřady (30%). Na jejich průběh pak dohlíží určená meziresortní komise a jsou řízeny místními úřady nebo akreditovanými neziskovými organizacemi.

Těm, kdo jsou zařazení do tohoto programu, lze udělit v souladu se zákonem „povolení k dočasnému pobytu z humanitárních důvodů“ nebo-li „povolení podle článku 18“. Udělení tohoto povolení k pobytu je absolutně nezávislé na tom, zda obchodované osoby sdělí orgánům činným v trestním řízení, kdo je obchodoval či vykořisťoval. Jedinou nezbytnou podmínkou pro získání povolení je zapojit se do programu podle článku 18 a dokončit jej.

Povolení k pobytu lze vystavit na základě dvou postupů:

- Soudní cestou: jestliže bylo podáno oznámení na policii, anebo bylo zahájeno trestní řízení. Z toho plyne, že obchodovaná osoba bude spolupracovat s policií a státním zástupcem. Obchodovaná osoba tak napomůže, aby protí pachateli byla vznesena obžaloba.
- Sociální cesta: jestliže NNO nebo pracovníci veřejné služby pomáhající obchodované osobě usoudí, že daná osoba je v bezprostředním ohrožení. Obchodovaná osoba není povinna nahlásit jména těch, kdo ji obchodovali, policii, avšak očekává se, že podá obsáhlé informace („hlášení“) orgánům činným v trestním řízení prostřednictvím veřejných služeb nebo akreditované NNO.

Povolení se vydává na dobu šest měsíců a může být obnoveno na další rok. Tímto povolením se daná osoba nezavazuje, že se vrátí domů, jakmile bude vyřazena z programu. Takže vydávání krátkodobých povolení k pobytu obchodovaným osobám je založeno na zásadě ochrany lidských práv jednotlivce.

Kromě toho povolení ke krátkodobému pobytu z humanitárních důvodů lze změnit na povolení k pobytu za účelem studia nebo práce, což cizinci umožní, aby nadále zůstal v Itálii podle právních předpisů, kterými se řídí pobyt občanů třetích zemí.

Bezplatná telefonní linka, tzv. "Numero Verde" (Numero Verde Anti-tratta), tj. zelená linka,, poskytuje podrobné informace o legislativě i o službách, které mohou v Itálii využít obchodované osoby, a na základě žádosti informuje o příslušných poskytovatelích služeb. Informace jsou poskytovány v různých jazycích, kterými hovoří hlavní cílové skupiny, včetně angličtiny, albánštiny, ruštiny, francouzštiny, španělštiny, rumunštiny a bulharštiny.

Od roku 2001 pro obchodované osoby, které si přejí vrátit se do země původu, funguje „*Progetto nazionale per assicurare il ritorno volontario assistito e la reintegrazione nel Paese di origine delle vittime della tratta*“ (tj. Národní projekt k zajištění dobrovolných asistovaných návratů a reintegrace v zemi původu obětí obchodování s lidmi). Program asistovaných dobrovolných návratů je financován Ministerstvem vnitra a je řízen Mezinárodní organizací pro migraci (IOM) v Itálii. Stávající postupy umožňují provést analýzu rizik a vyhodnocení daného případu ještě před samotným dobrovolným asistovaným návratem. Následné vyhodnocení se provádí po šesti měsících, aby bylo možné ověřit, jak funguje průběžný program pomoci v zemi původu.

V Itálii zákon nepředpokládá žádnou dobu na rozmyšlenou. Nicméně byla vytvořena jakási neformální lhůta na rozmyšlenou, která vznikla na základě každodenní praxe nevládních organizací a místních úřadů, ale i orgánů činných v trestním řízení. Tyto instituce umožňují osobám, kterým je poskytována určitá pomoc, aby posoudily vlastní situaci a rozhodly se po té, co byly řádně informovány o všech dostupných možnostech.

V Itálii nebyl dosud zaveden zvláštní ekonomický program na odškodňování obětí obchodování s lidmi. Nicméně oběti mohou požadovat odškodnění v rámci občansko-právního řízení jako soukromé osoby v případě proti pachateli trestného činu obchodování s lidmi v trestním řízení.

2.4. Portugalsko

Stávající „Národní akční plán boje proti obchodování s lidmi“ vstoupil v Portugalsku v platnost v roce 2007 a bude účinný do roku 2010. Od roku 2007 trestní zákoník zahrnuje mezi trestné činy v oblasti obchodování s lidmi kromě sexuálního vykořisťování i pracovní vykořisťování a

nedovolené nakládání s lidskými orgány. Hlavními zdrojovými zeměmi jsou pro Portugalsko Brazílie, Rumunsko, Nigérie, Guinea a Chorvatsko.

V Portugalsku je obchodování s lidmi tzv. veřejným trestným činem, tj. kdokoliv může podat trestní oznámení a policie je povinna zahájit vyšetřování. Obecně lze říci, že proces identifikace zahrnuje hlavně policii a NNO a provádí se pomocí „jednotného registračního formuláře“ (policie) a „signalizační příručky“ (NNO).

Obchodovaným osobám je Portugalsku na prvním místě především poskytnuto bezpečí a zajištěna ochrana v utajených domech, včetně zdravotní a psychologické podpory. Dále se dané osobě poskytnou právní a překladatelské/tlumočnické služby. Obchodované osoby mají rovněž přístup k oficiálním programům včetně vzdělávání a odborné praxe.

Povolení k pobytu jsou v Portugalsku vydávána obchodovaným osobám v případě, že příslušná osoba spolupracuje s úřady. Jakmile je případ uzavřen a osoba si přeje zůstat v Portugalsku, je vydáno další povolení k pobytu, a to na základě všeobecných ustanovení pro vydávání povolení k pobytu v Portugalsku, což danou osobu opravňuje ke stejným právům, jaká požívají portugalští občané, včetně přístupu do systému sociálního zabezpečení apod. Jestliže si obchodovaná osoba nepřeje spolupracovat s úřady, může jí být vystaveno povolení k pobytu na základě zvláštních ustanovení, tj. pokud existují obavy, že daná osoba je ohrožena, případně její rodina a přátelé jsou v nebezpečí a nelze jim zajistit ochranu.

Návrat obchodovaných osob se v Portugalsku řídí zákonem o přistěhovalectví – zákon č. 23/07 ze dne 4. července 2007. Kromě toho uzavřelo Portugalsko bilaterální dohody s některými státy. Například se jedná o bilaterální dohodu s Brazílií o návratu brazilských občanů. Do procesu návratu je zapojena kriminální policie, Služba cizinecké a pohraniční policie, Komise pro občanství a rovné příležitosti (CIG), ale i NNO a mezinárodní organizace. Nicméně je to azylový dům, kde je obchodovaná osoba ubytována, který nese odpovědnost za zpracování repatriačního plánu. Pokud daná osoba není schopna nebo ochotna vrátit se do země původu, může zůstat v Portugalsku na základě posouzení jejího přistěhovaleckého statutu a po vyhodnocení všech rizik.

Národní referenční mechanismus má v Portugalsku tři fáze:

- signalizační fáze (silné podezření, že se jedná o obchodovanou osobu);
- identifikační fáze (jednotlivec je oficiálně identifikován jako obchodovaná osoba);
- integrační fáze (v zemi původu nebo v cílové zemi).

Během všech tří fází je obchodováním osobám poskytována pomoc a ochrana.

Jakmile se předpokládaná oběť dostane do signalizační fáze, policie je povinna přijmout následující opatření:

- informovat danou osobu, že má právo na rozmyšlenou;
- informovat danou osobu o jejích právech s ohledem na dobu na rozmyšlenou, včetně informací o délce lhůty na rozmyšlenou (30-60 dnů);
- signalizovat případ a zeptat se, zda chce daná osoba pomáhat při vyšetřování;
- kontaktovat azylový dům;
- vybavit danou osobu písemnými informacemi o jejích právech a povinnostech;
- poskytnout tlumočnicka, pokud je to nutné;
- informovat státního zástupce bez ohledu na to, zda předpokládaná obchodovaná osoba chce či nechce podat trestní oznámení.

3. Zkušenosti obchodovaných osob s nábořem

I když tato studie se přímo nezaměřuje na proces náboru, ale na zkušenosti obchodovaných osob poté, co e vymanily z vykořisťování, někteří respondenti ze své vlastní iniciativy hovořili o svých zážitcích z doby obchodování. Nicméně, jak již bylo uvedeno výše, v těchto případech se tazatelé snažili nasměřovat obchodované osoby zpět k jejich zážitkům souvisejícím se současnými mezinárodními referenčními rámci.

Ve většině případů byly obchodované osoby najímány známými nebo dokonce přáteli, tj. osobami, které již dříve znaly, včetně velmi blízkých rodinných příslušníků nebo osob, které s nimi byly spřízněny.

Do [této země] jsem byla přivezena jako prostitutka; prodal mě sourozenec mé matky.

V jednom případě se jednalo o kamaráda souseda, který využil osobní situace jedné ženy. Najal ji pod falešnými sliby a pak ji přinutil k prostituci.

Jednou přišel kluk, který žil poblíž, a řekl mi [...] Mám známého. [...]. Později přišel jeho kamarád a řekl mi, že mě někam vezmou a ukážou mi na internetu to, o čem jsme mluvili, a řekl, že mně to určitě nijak neublíží. Říkali mi samé hezké věci a já postupně měla pocit, že musím uniknout z toho místa, kde jsem žila. Řekli mi, že pokud se budu chtít vrátit domů, klidně mě odvezou zpět, a že mi nebudou brát peníze a když, tak maximálně si vezmou polovinu mých výdělků. Ale nic nebylo tak, jak slibovali. Když jsme dorazili na místo, okamžitě mě poslali vydělávat, z peněz jsem neviděla vůbec nic a od začátku se mi to celé nelíbilo. Tloukli mě a i já si pomyslela, že musím vyhledat nějakou pomoc. Požádala jsem je, aby mě odvezli zpět domů, ale nechtěli. [...] Viděla jsem drsné věci. Některé dívky byly nuceny k práci, protože z nich udělali drogově závislé.

V jiném případě byla žena najata kamarádkou, která využila složité finanční situace, do níž se žena dostala. Žena si myslela, že bude pracovat jako tanečnice, ale ve skutečnosti byla přinucena k prostituci.

Nevydělávala jsem žádné peníze. Život byl fakt těžký. Ale já měla kamarádku a ta mi řekla, že bych si mohla vydělat hodně peněz, kdybych šla do baru jako tanečnice. Řekla mi, že je to hezké místo. [...] Věděla jsem, že budu tancovat, a já tancovat umím. Věděla jsem, že budu pracovat v jednom z těch barů, ale nevěděla jsem, že budu muset sedět a pít ...Já jsme tam přece nepřišla dělat tohle! Přišla jsem tam a myslela si, že všechno bude jinak... Ano, chtěla jsem tam jít ...Ale já jsem tam jenom netancovala ani neseseděla s klienty. Musela jsem jít s klienty na pokoj a zůstat tam s nimi.

V několika případech byly ženy najímány pod falešnými sliby, že budou pracovat jako tanečnice nebo barmanky, ale ve skutečnosti byly přinuceny k sexuálním stykům s klienty. Musely čelit opakovanému násilí nebo byly přinuceny brát drogy. Kromě toho jim byly zabavovány veškeré výtěky, byly jim odebrány pasy a ženy se dostaly do zoufalé situace, kdy měly splácet „dluhy“, které podle pachatelů vznikly náklady na dopravu do cílové země, ale i za nájem pokoje, stravu atd. A navíc nelegální pobyt v nich vyvolával strach, který ještě více zhoršoval možnost uniknout z této situace.

Místo nebylo nijak hezké. Nebyl to přímo bar. Dříve jsem název „bar hostesek“ neznala. Věděla jsem, že jdu pracovat do baru, ale buď jako tanečnice, anebo jako barmanka. Nevěděla jsem, že budu muset sedět a pít s klienty, odcházet s nimi... Vždycky jsem měla žaludeční problémy a ty se ještě zhoršovaly díky tomu celému. Během prvního měsíce jsem si prošla celou řadou problémů, protože jsem tu práci odmítala dělat. Pouze jsem tancovala, ale platili mi s měsíčním zpožděním, i když dohoda zněla na denní nebo týdenní mzdu. Majitel mi řekl: „Budeš hladovět, pokud chceš jenom tancovat.“ Řekl to schválně. Druhý měsíc už jsem to musela začít dělat. Neměla jsem na výběr. Styděla jsem se. Ale nemohla jsem nic dělat. Měl můj pas a já měla dluhy. Musela jsem zaplatit za letenku, za pokoj a jedna

dívka mi tehdy řekla: „Bud' musíš získat svůj pas, nebo pro něj budeš muset pracovat zdarma“. Byla jsem v zemi nelegálně a bála jsem se. Byla jsem skutečně naivní.

Stejně jako ve výše popsaném případě, jedna pachatelka zapojená do obchodu s lidmi přiměla další ženu uvěřit, že je povinna jí splatit dluhy za dopravu, a proto musí pracovat jako prostitutka.

První den jsem neměla ani ponětí, že má v úmyslu ze mě udělat prostitutku. Vzala mě do jedné budovy – kde se odehrávala prostituce – která vypadala jako penzion, ale já si myslela, že tam měla svůj byt. Řekla mi, ať si odpočinu a že si promluvíme až ráno. Šla jsem spát a příští den jsme si promluvily. Řekla mi, že jí musím zaplatit 2 800 euro za dopravu plus úrok. Bylo mi to podezřelé. Pak řekla: „Existuje způsob, jak můžeš dluhy rychle splatit. Víím, že jsi to nikdy nedělala, ale je to moje nabídka“ [...] a pak dodala: „Dokud mi nesplatíš dluh, musíš tady zůstat, pak jsi volná“.

Jak dokazují výše uvedené příklady, obchodované osoby byly najímány hlavně svými známými nebo přáteli pod falešnými sliby o místu výkonu práce či zaměstnání. V mnoha případech ženy uvedly, že jejich závislost na pachateli trestného činu obchodování s lidmi byla ničující, protože jim byly odebrány doklady, byly zastrašovány fyzickými a psychickým násilím a navíc měly splácet dluhy.

4. Identifikace

4.1. Úvod¹⁸

Stádium identifikace je první fází místního, národního i mezinárodního referenčního mechanismu, pomocí kterého je jednotlivec identifikován jako obchodovaná osoba. Toto stádium lze rozdělit na dvě části: *předběžná identifikace* a *formální identifikace*:

Předběžná identifikace:

- *Počáteční prověřování a předání do péče:* Nahlášení obchodované osoby (obchodovaná osoba tak může učinit i sama) na nejbližším možném místě, kde lze takové oznámení podat, tzn. orgánu, který je odpovědný za počáteční prověření a předání do péče příslušného poskytovatele služeb, přičemž takovéto orgány se budou v jednotlivých zemích lišit v závislosti na legislativě a politikách.
- *Přístup k základním potřebám a informacím:* Poskytnutí základních informací předpokládané obchodované osobě a zjištění těch nejnaléhavějších potřeb této osoby; následuje reakce na vyjádřenou obavu a naléhavou potřebu.
- *Včasná analýza rizika:* Prověření možných rizik a zajištění bezprostředního bezpečí předpokládané obchodované osoby.
- *Jazyk a tlumočení:* Zajištění komunikace v jazyce, kterému daná osoba rozumí.
- *Zotavení a poskytnutí doby na rozmyšlenou:* Jedincům se poskytne čas a zdroje, čímž se zajistí, že budou schopni činit odpovědná rozhodnutí týkající se dalších kroků.

¹⁸ Viz ICMPD/Orfano, I., 2010: Příručka pro rozvoj mezinárodního referenčního mechanismu pro osoby obchodované v Evropě: MRM-EU.

Formální identifikace:

Stanovení statutu oběti kvalifikovanými a pověřenými osobami (např. pracovníky orgánů činných v trestním řízení, specializovanými odborníky na obchodování s lidmi, pracovníky NNO nebo mezinárodních organizací atd.) pomocí otázek a prověření okolností, na základě kterých by bylo možné formálně identifikovat jedince jako oběť obchodování s lidmi. Informování dané osoby o výsledcích a dostupných možnostech, aby se sama mohla kvalifikovaně rozhodnout a odsouhlasit další kroky. Formální identifikace rovněž zahrnuje případy, kdy statut oběti nebyl dosud potvrzen trestním řízením.

Vzhledem ke složitosti trestného činu obchodování lidmi, osobě (a to jak dítěti, tak i dospělé osobě), která tvrdí, že se stala obětí vykořisťování v souvislosti s obchodováním s lidmi, by měla být dána jakási *výhoda váhání*. Předpokládaná obchodovaná osoba je považována za oběť, jakmile příslušné úřady mají i ten nejmenší náznak, že se stala předmětem obchodování s lidmi.

4.2. Zkušenosti obchodovaných osob

Jednou z hlavních oblastí výzkumu prováděného pro tuto studii byla identifikace obchodovaných osob. Účelem bylo prodiskutovat názory a zkušenosti obchodovaných osob v klíčovém stádiu intervencí, které se uskutečňují po ukončení obchodování. Výzkumní pracovníci zaměřili otázky na to, jak identifikace proběhla, jaké pocity vyvolala, jaké překážky jí stály v cestě a jaké nabídla příležitost i k dalšímu zlepšení.

Obchodované osoby byly identifikovány celou řadou aktérů, včetně „oficiálních identifikačních kanálů“, jako jsou orgány činné v trestním řízení, soudci, sociální pracovníci a NNO, ale i pomocí „neoficiálních identifikačních kanálů“, mezi něž patří občané nebo samy obchodované osoby.

V několika případech byly obchodované osoby identifikovány pracovníky orgánů činných v trestním řízení díky proaktivním zásahům nebo vyšetřováním vedených těmito orgány, jak je popsáno v níže uvedeném případě.

Jedné noci jsme si vyjeli autem. Ukázali mi [míněno pachatelé] místo, kde jsem měla pracovat, a za námi, a to bylo štěstí, protože to usnadnilo můj útek, byly policisté v civilu a zastavili nás. Chytili je i mě. Poté mi řekli, že mi mohou pomoci, a tak jsem se dostala sem [do azylového domu].

Obchodované osoby, které byly zastaveny policií, opakovaně čelily porušování svých práv v průběhu procesu identifikace. V níže uvedeném příkladu popisuje obchodovaná osoba, jak byla předvedena na policejní stanici po té, co policie prohledala veřejný dům, kde byla nucena pracovat. Tato osoba nahlásila, že s ní bylo během prvního výslechu zacházeno neuctivě. Kromě toho byla odsouzena na tři měsíce do vězení a po uplynutí jednoho měsíce poté, co policie ukončila první fázi vyšetřování, byla identifikována jako obchodovaná osoba.

Měla jsem štěstí, protože ve veřejném domě jsem strávila jen jeden den. Pak do domu přišla policie a provedla kontrolu dokladů. Nerozuměla jsem, myslela jsem si, že přišli, aby mě donutili k prostituci, aby mě zastrašili. Odvedli mě na policejní stanici, nemluvila jsem s nimi, a proto na mě byli naštvaní. Před tím jsem absolvovala příšernou cestu [...], nespala jsem více než 48 hodin a byla jsem unavená [...]. Nebyl tam nikdo, kdo by se mnou „normálně“ promluvil. Moc jsem si přála, aby tam byl někdo, kdo by mi rozuměl! Určitě by to měla být žena, ne muž. Nevěřila jsem žádnému muži. [...] Problém byl, že ani mně nikdo nevěřil, když jsem začala mluvit pravdu [...]. Byla jsem zmatená; nejprve jsem ani nevěděla [kde jsem]. Policie mě ostouzela; jeden policajt mi řekl, že jsem kurva a zeptal se mě, jako mám sazbu za noc. Pak mě odvedli do vězení [...] a nakonec jsem šla k soudu. Zdálo se mi, že mě soudce vůbec neposlouchá. Snažila jsem se mu všechno vysvětlit ... Dal mi tři měsíce nepodmíněně. [...] Když mě vezli do vězení, smáli se: „Budeš jako v hotelu, dostaneš jídlo, [...] vězení je [tady] fakt dobré“ [...] Po jednom měsíci ve vězení přišla [policie] a řekli mi: „My už víme [...], že jste byla obchodována.“

V několika případech byly obchodované osoby zastaveny policií přímo na ulici z důvodu náhodné kontroly dokladů. V příkladu, který uvádíme níže, popisuje obchodovaná osoba, jak byla dvakrát zastavena, a protože poprvé uvedla falešné jméno, musela zůstat několik dní ve vazbě. Až soudce ji identifikoval jako obchodovanou osobu a odkázal ji na utajený dům.

Zastavila mě policie. Pracovala jsem na ulici a oni chtěli zkontrolovat mé doklady. Neměla jsem žádné doklady [...] a bála jsem se. Vzali mi otisky prstů a ověřily je přes počítač. Už kdysi před tím mě zastavili a tehdy jsem jim řekla falešné jméno a oni si už tehdy vzali mé otisky. Dovolili mi odejít, ale dali mi [příkaz k vyhoštění]. Nevěděla jsem, co to znamená, prostě jsem si myslela, že to je jen nějaký dokument. Takže teď, když mé otisky zkontrolovali podruhé, vše zjistili. Vtáhli mě do místnosti, sebrali mi telefon, kabelku i mé výtělky a zamkli dveře. Nerozuměla jsem, proč to udělali... Nerozuměla jsem ani slovo [...] a oni mi to nevysvětlili v mém jazyce. Zkoušela jsem se jich zeptat, proč zamkli dveře. Přece jsem nebyla zločinec! Zůstala jsem tam dva dni. Byla tam jen postel s příkrývkami, jinak nic. Musela jsem je požádat, když jsem chtěla jít na toaletu, a čekat, až někdo přijde, odemkne dveře a odvede mě až ke dveřím toalety. [...] Nakonec mi dovolili zavolat kamaráda [...] Požádala jsem ho, aby mi pomohl najít právníka, a on to udělal. Právník dorazil hned další den a mluvil anglicky, takže mi všechno vysvětlil. Protože jsem byla nelegální přistěhovalkyní a dostala jsem [příkaz k vyhoštění], byla jsem povinna opustit [zemi], ale já jsem to neudělala. Takže jsem šla před soud, což by znamenalo deportaci [zpět domů]. Ale soudkyně mi chtěla položit pár otázek. Zeptala se mě, proč jsem pracovala na ulici. Odpověděla jsem, že žádná žena to nedělá ráda, ale musela jsem přece jít! Řekla jsem jí o „madam“, která mi slíbila zaměstnání [...], že budu pracovat jako kadeřnice, ale pak mě přinutila jít na ulici. Soudkyně mi řekla, že pokud se nechci vrátit [zpět domů], mohla bych zůstat v azylovém domě, dostat doklady a vstoupit do integračního programu. Takže mě příslušníci policie opět odvedli [na policejní ústředí] a informovali mě o programu.

V dalším uvedeném příkladu popisuje obchodovaná osoba podobnou identifikační a referenční situaci, která je zachycena výše. Policie nejprve jednala s obchodovanou osobou jako s pachatelem trestného činu a až u soudu byla tato žena identifikována jako obchodovaná osoba a byla odkázána na NNO.

[...] jednou v pět ráno přišla zásahovka [...] a odvedla nás i další lidi. Předvedli nás na policejní ústředí [...], pak nás dali na tři dny do vazby [...]. Když jsem se dostala k soudu [...], vysvětlila jsem jim vše, co se událo za poslední čtyři roky a nebyla jsem vyhoštěna [...]. Dali mi čas, abych nahlásila svého bývalého šéfa na policii, dostala jsem peníze a vysvětlili mi, co mám udělat, abych získala doklady. Pak, během krátké doby, jsem poznala [asociaci], a tak jsem se dostala sem a už tu s nimi bydlím čtyři měsíce.

Pro celou řadu obchodovaných osob byla identifikace stresujícím zážitkem, který dal průchod mnoha emocím a reakcím, ať už pozitivním, nebo negativním. Na jedné straně cítily obchodované osoby úlevu, protože již byly identifikovány, ale na druhé straně měly strach a byly podezřívavé vůči lidem, kteří je identifikovali.

Celá jsem se chvěla. Necítila jsem se příjemně, když jsem měla policistům vyprávět, co se stalo.

[Byla jsem] vyděšená, protože jsem si myslela, že mě chtějí uvěznit.

Ze začátku jsem byla zmatená, pak jsem se již cítila mnohem bezpečněji, když jsem pochopila, že pro mne skutečně chtějí udělat něco užitečného.

Cítila jsem se dobře, ale měla jsem i obavy, protože jsem nevěděla, kdy to celé skončí.

Pocity, které provázejí toto počáteční stádium života po ukončení obchodování, lze charakterizovat spíše jako negativní, které ovšem pomalu dávají průchod pocitům pozitivním ve stádiu, kdy se začne s poskytováním pomoci. V tomto ohledu obchodované osoby vypověděly, že především měly strach, protože v cílové zemi pobývaly nelegálně. Nicméně jakmile

byly identifikovány policií, pocítily úlevu, protože se jim právě podařilo uniknout ze situace obchodovaných osob.

Mnohokrát jsem zkoušela utéct. Ale nefungovalo to. Vždycky byl někde nablízku. Nemohla jsem odejít. Jednou v noci tam přišla policie a já jsem u sebe neměla doklady. Pak pro ně šel (majitel baru) a oni mi řekli, že jsem tam už nějakou dobu nelegálně. [...] Myslím si, že jsem byla hlavně vyděšená. Všechny dívky byly vyděšené, protože tam také byly nelegálně, víte? [...] Ano, vyděšená...i úleva, ale myslím si, že to bylo hlavně to první, strach.

Kromě strachu z policie na jedné straně, to byl na druhé straně strach z toho, kdo je vykořisťoval. Obchodované osoby často hovořily i o pocitu studu. Styděly se hlavně před svými rodinami a styděly se, protože byly zatčeny policií.

Jednou v noci přišla policie a sebrala mě i další dívky, které tady byly také nelegálně. V té době jsem již měla u sebe pas, ale dal mi ho, až mi vypršelo vízum. [...] Šla jsem na policii, abych si vyjasnila svou situaci, ale neřekla jsem jim celou pravdu. V té době jsem se bála, protože jsem měla strach ze šéfa a měla jsem strach, co na to moje rodina, před kterou jsem se styděla. Lidé, kteří mě sem přivezli, vědí, kde bydlím. A také jsem se bála policie, že mě zatknou jako zločince, když se vrátím [domů] [...] Byla jsem vyděšená. Myslela jsem, že to pro moji rodinu bude ostuda, když se dozví, že jsem byla zatčena.

V některých případech byly obchodované osoby identifikovány sociálními pracovníky během lékařského vyšetření, případně je sociální pracovníci kontaktovali přímo na ulici nebo ve veřejném domě.

Chtěla jsem jít k lékaři na prohlídku. Šla jsem [do jiného města] a navštívila poradenské středisko [...]. Po skončení prohlídky jsem hovořila s P (sociální pracovníce). Už po prvních dvou větách mi okamžitě nabídl, že zavolá do [azylového domu]. A pak mě tam ještě doprovodila.

V jednom případě policejní důstojník nejprve odvedl obchodovanou ženu do noclehárny pro bezdomovce a tato osoba byla kontaktována sociálním pracovníkem až později a byla odkázána na příslušnou NNO.

Policista mě vzal [...] do noclehárny pro bezdomovce, kde mívají většinou volná místa. Později mě kontaktovali sociální pracovníci [asociace] s nabídkou pomoci, protože moji situaci mohli mnohem lépe posoudit jejich organizace a kromě toho mi chtěli nabídnout místo, kde mohu zůstat v jejich komunitě.

V mnoha případech se obchodované osoby bály požádat o pomoc, když jim byla nabídnuta, protože po většinu doby byly pod dozorem pachatelů a obávaly se následků, pokud se pokusí o útek. Jedna z obchodovaných osob uvedla, že pouze díky dále uvedenému dramatickému incidentu byla schopna a dostatečně odvážná, aby nakonec nabízenou podporu přijala.

[...] Potkala jsem ženu, která byla [tlumočnicí] a rozdávala letáky, v nichž byly inzerovány kurzy angličtiny pro dívky [...] Letáky distribuovala služba poskytující pomoc [...] a já jsem je později požádala o pomoc, ale nebylo to jednoduché, protože jsem byla pořád pod dozorem. Netroufala jsem si něco dělat, protože jsem věděla, že pokud udělám chybu, ztloučou mě [...] Nesebrala jsem odvahu požádat o pomoc, ale řekla jsem, že jsem těhotná. Odvedli mě k lékaři a po lékařské prohlídce řekl (ten, co mě vykořisťoval): „Díky bohu, že ti udělají potrat, jinak to z tebe vymlátím“. Ano doslova takto to řekl. Po návratu jsem se začala opravdu bát, když ztloukl dívku, která se mnou bydlela v pokoji. A v tom okamžiku jsem se rozhodla, že uteču. Příští den opět dorazili sociální pracovníci a já je požádala o pomoc. Zavolali svého známého, který pracoval pro jinou nadaci, a slíbili, že mně pomohou k potratu a k návratu domů [...].

Obchodované osoby často zmiňovaly, že samy podaly oznámení, a jak a proč se jim podařilo uniknout ze situace obchodovaných osob bez cizí pomoci.

Utekla jsem od člověka, pro kterého jsem pracovala a policie mě odkázala na další pomoc [...].

V některých případech byly obchodované osoby schopny zapojit se do sítě lidí, kteří se dostali do podobné situace, a následně se jim podařilo uniknout z vykořisťování.

Měla jsem štěstí, protože jsem našla nějaké přátele mezi imigranty... Pomáhali jsme si navzájem, vytvořili si pevné vazby, sdělovali si jak postupovat, volali jsme si ...

Byly i případy, kdy se obchodovaná osoba sama nahlásila na policii ne jako obchodovaná osoba, ale proto, že se dostala ještě do jiné situace, v níž byla vykořisťována.

Byla jsem vykořisťována, protože můj pobyt byl nelegální. Ale pak se mi podařilo utéct a začala jsem pracovat v restauraci, kterou vlastnil [...] muž. Uzavřel se mnou pracovní smlouvu a já se snažila svůj pobyt zlegalizovat. Trvalo to velmi dlouho, ale měla jsem smlouvu. [...] Hlavní dík patří tomuto muži, že mi dal práci [...], ale zároveň jsem zažívala domácí násilí, které jsem oznámila na policii. [Policie] mi pomohla a předala mě sociální pracovníci.

Jedna z obchodovaných osob vyprávěla, jak se jí podařilo uniknout z nucené prostituce, když se pokusila obelstít ženu, která ji vykořisťovala, a následně využila situace.

Mojí první myšlenkou bylo: Musím se odtud dostat, musím zůstat naživu. Takže jsem předstírala, že jsem se podvolila situaci a ona mi řekla, že si vydělám hromadu peněz. Pak jsem jí řekla: „Mám své dny, kde mohu sehnat tampon?“, Ne, neměla jsem menstruaci, lhala jsem. Odpověděla mi: „Dám ti tampon, ale teď nemůžeš jít s klienty na pokoj, protože při menstruaci to nemají rádi. Když dívky menstrují, nejdou tři dny s klienty na pokoj. Ale vždycky si s nimi můžeš dát drink.“ A to byly přesně ty tři dny, které jsem tam strávila. Když nastal čtvrtý den a já věděla, že začnu pracovat jako prostitutka, utekla jsem.

Některé z obchodovaných osob buď znají celou řadu NNO, anebo bezpečné místo, kam se mohou uchýlit, pokud by měly problémy se svým okolím po návratu domů. V některých případech si byly dokonce vědomy krizových telefonních linek (helpline), na které mohou zavolat. O linkách se dozvěděly

z inzerátů na ulicích nebo v obchodech. A právě díky těmto znalostem se některým obchodovaným osobám podařilo uniknout z vykořisťování.

Díky [této] asociaci vím, že existuje 24 hodinová telefonní linka pomoci. Viděla jsem plakát, když jsem navštívila [budovu asociace] v [jednom městě] a když jsem se dostala do problémů v [jiném městě], vytočila jsem to číslo a oni si pro mě přišli a odvedli mě. [...] O [této asociaci] jsem se dozvěděla, když jsem ještě byla [doma]. [...] Všichni lidé, kterých jsem se zeptala [...], mi řekli, že pokud budu mít problém, pokud se dostanu do potíží, měla bych vyhledat tuto asociaci a oni mě pomohou.

Jedné z obchodovaných osob se podařilo uprchnout zcela bez pomoci a našla útočiště v kostele, kde jí pomohl pastor a s pomocí sociálního pracovníka ji odkázal na azylový dům.

Utekla jsem z bytu, kde mě zavřeli. Jakmile jsem byla na ulici, rozhodla jsem se jít do kostela, kde bych mohla být ochráněna a dostat něco k jídlu. Tam jsem potkala dámu, která kontaktovala sociálního pracovníka. Zatímco jsem byla s onou ženou v kostele, dorazila sociální pracovnice, která mě odvedla do útulku. Po několika dnech jsem jí řekla, co se mi stalo, a brzy poté mě pracovnice odvedla do [azylového domu], kde jsem dodnes.

Další žena, které se rovněž podařilo uprchnout, měla štěstí, že potkala jinou dívku, která byla vykořisťována podobným způsobem a které pomohla určitá NNO. Tato dívka pak pomohla obchodované osobě dostat se do kontaktu se sociální pracovnící, která jí pomohla a odkázala ji do azylového domu.

Rozhodla jsem se, že uteču úplně sama. Už jsem měla dost práce na ulici. [...] Potkala jsem jednu dívku. Řekla mi, že také musela pracovat na ulici, ale [asociace] jí pomohla najít zaměstnání a získat doklady. Dala mi telefonní číslo na S., sociální pracovníci [asociace] a já jí ještě toho dne zavolala. [...] Dohodla si se mnou schůzku ve své kanceláři a přesně mi vysvětlila, jak se tam dostanu. Příští dne jsem se s ní setkala. Vypověděla jsem jí celý svůj příběh, ona mi položila několik dalších otázek, na které jsem

odpověděla. Řekla mi, že by mi mohli pomoci a okamžitě zavolala azylový dům a vysvětlila jim, že ještě ten den se mnou přijede. Byla jsem velmi šťastná. Konečně se něco začalo dařit! V tom domě jsem zůstala tři dny a pak mě přestěhovali do jiného domu [...], kde jsem bydlela tři měsíce. Potom jsem přišla sem, do tohoto domu, kde jsem skutečně vstoupila do programu a kde budu žít až do září, kdy bude můj program ukončen.

Některé z obchodovaných osob, kterým se útěk zdařil bez pomoci, našli nejprve přístřeší u přátel a až později samy kontaktovaly NNO.

Nejdříve jsem šla ke [...] kamarádovi domů. A znala jsem i [...] jednoho penzionovaného policistu a ten mi pomohl a doprovodil mě až sem, protože už o této asociaci věděl, a rovněž mi pomohl sepsat trestní oznámení.

Jednou, když byla moje „madam“ někde venku, podařilo se mi utéct [...]. Ukryla jsem se u [...] jednoho z mých přátel. [...]. Protože jsem neměla práci a přátelé mě nemohli podporovat [...], hledala jsem jiná řešení. Našla jsem [telefonní číslo] na bezplatnou linku pomoci pro oběti obchodování s lidmi a vykořisťování a zavolala jsem tam. Sjednali si se mnou schůzku, abychom si pohovořili o mé situaci.

V některých případech to byla soukromá osoba nebo nějaký nahodilý známý, kteří pomohli obchodované osobě uniknout ze situace, v níž byla vykořisťována, a pomohli jí dostat se do nějakého utajeného domu. Někdy k tomu došlo jen díky náhodnému rozhovoru s obchodovanou osobou nebo proto, že obchodovaná osoba byla vystavena fyzickému násilí ze strany toho, kdo ji vykořisťoval, a byla přijata do nemocnice. Jak již bylo uvedeno výše, někdy bylo zapotřebí nabízet obchodované osobě pomoc vícekrát, než se rozhodla nabízenou pomoc přijmout.

V kostele jsem potkala dívku. Byla [ze stejné země] jako já. Jednou si mě všimla na nádraží a daly jsme se do řeči. Řekla jsem jí, že pracuji na ulici a že ten muž mě donutil, abych to dělala, a ještě chtěl, abych mu platila. Řekla mi, že s tím musím hned skončit a nabídla mi pomoc. Příští den mě vzala do [azylového domu].

Můj vykořisťovatel mě bil a já skončila v nemocnici, ale nebylo to poprvé, co jsem se kvůli němu dostala do nemocnice. Během doby, kdy jsem byla vykořisťována, [nějaký] muž mi mnohokrát navrhol, abych utekla [...]. Pak, když jsem byla v nemocnici, zavolal do [azylového domu] a vysvětlil jim, že jsem se dostala do krizové situace. Takže, když mě propustili z nemocnice, šla jsem do [toho domu] a setkala se [...] s psycholožkou, které jsem převyprávěla celý svůj příběh. Po tomto rozhovoru mě přijaly do azylového domu.

Obchodované osoby často nepřijmou pomoc a podporu, když je jim nabízena, protože se bojí těch, kdo je vykořisťují. To se stává zejména v případech, kdy je pomoc a podpora podmíněna zapojením se do trestního řízení proti pachateli/lům. Obchodované osoby se obávají důsledků, kterým by mohly být vystaveny jejich rodiny v případě, že by utekly.

Když jsem pracovala na ulici, potkala jsem [jednoho] kluka. Řekla jsem mu o své situaci a on se rozhodl, že mi pomůže. Věděla jsem o [asociaci], protože už dříve jsem hovořila s jednou ze sociálních pracovnic, které se pohybovaly v ulicích, ale neměla jsem na ni telefonní číslo. Takže tento kluk vyhledal informaci na internetu a pak mě tam odvedl do její kanceláře a já s ní znovu hovořila. Sociální pracovnice mi řekla, že existuje možnost, jak uniknout a najít pomoc a zorganizovala schůzku se S [...]. Když jsem si se S povídala, povyprávěla jsem jí celý svůj příběh a ona mi vysvětlila, jaké možnosti vlastně mám: mohla jsem učinit prohlášení a zapojit se do programu nebo mi mohli pomoci alespoň po dobu několika týdnů po útěku, ale pak už mi pomáhat nemohli. Nemohla jsem se rozhodnout. [Doma] mám dceru a bála jsem se, že by jí někdo mohl ublížit. Ale nakonec jsem si pomyslela, že je správné mé trýznitele udat a udělala jsem to.

Nedostatek povědomí a znalostí aktérů, kteří jsou odpovědní za identifikaci obchodovaných osob, může vést až k tomu, že k identifikaci nedojde, což pochopitelně prodlouží zkušenost s obchodováním. Jak je popsáno v některých výše uvedených příkladech, obchodované osoby, které nebyly včas důsledně identifikovány, byly zatčeny a dokonce s nimi bylo hrubě zacházeno. Aby bylo možné lépe využívat oficiálních identifikačních kanálů,

příslušní aktéři musejí být velmi dobře proškoleni. Kromě toho celá řada osob, které byly dříve obchodovány a s nimiž se vedly rozhovory pro účely této studie, již naznačila svou ochotu a přání přispět k boji proti obchodování s lidmi a pomoci dalším obchodovaným osobám. Je zřejmé, že by mohly přispět i k identifikaci obchodovaných osob.

Obecně lze konstatovat, že respondenti zdůrazňovali jasnou potřebu mít k dispozici více informací o nebezpečích, která přináší obchod s lidmi, a přáli si mít informace o programech podpory a ochrany. Většina obchodovaných osob byla správně a úplně informována o identifikaci a následných krocích, které nastupují po identifikaci. Získání jasných, přesných a užitečných informací hraje důležitou roli při rozhodování, zda přijmout podporu.²⁹ V tomto smyslu několik obchodovaných osob zdůraznilo, jak je důležité být dobře informován:

Informace jsou pro mě nezákladnějším aspektem pomoci, protože informace se týkají úplně všeho, co mohu dělat, prostě fungují jako moje GPS („navigační systém“). Nyní konečně vím, co tady mohu dělat ... informace mi otevřely dveře do této země.

[Je důležité] poskytovat informace, otvírat horizonty; zvláště pak poskytovat informace a říci nám, kam máme jít a s kým mluvit.

4.3. Zkušenosti aktérů, kteří se angažují v boji proti obchodování s lidmi

Sohledem na identifikaci jsme se aktérů angažujících se v boji proti obchodu s lidmi ptali, co považují za největší problémy při identifikaci obětí, jaké jsou různé způsoby identifikace a jak by bylo možné zlepšit proces ku prospěchu obchodovaných osob.

V několika rozhovorech se objevilo, že někdy se liší priority poskytovatelů služeb a priority orgánů činných v trestním řízení, což může ovlivnit nejen referenční proces (tj. proces předávání), ale i pomoc a ochranu poskytovanou příslušným obchodovaným osobám.

²⁹ Srovnej ICMPD/Surtees, R., 2007: „Nasloucháme obětem. Zkušenosti s identifikací, návratem a poskytováním pomoci v jihovýchodní Evropě“, (s. 72).

[...] identifikace je proces, kterému každý rozumí svým vlastním způsobem. [...] Vzhledem k tomu, že neexistuje jen jedna definice obchodování s lidmi [...], jsme primárně poskytovatelé sociálních služeb. Především se staráme o oběti a jejich fyzické a psychické zdraví. Věříme tomu, co říkají oběti. Nevyšetřujeme, zda oběť říká pravdu nebo ne. Policie má jiné priority, chrání stát. Policie si přeje zadržet a zajistit pachatele trestných činů.

Avšak někteří respondenti zdůrazňovali, že identifikace se zlepšila díky kvalitnější spolupráci mezi zainteresovanými stranami.

Počet obětí se zvyšuje [...] a děje se tak určitě díky lepší identifikaci a kvalitnější spolupráci mezi různými organizacemi.

Jak již bylo nastíněno výše a jak popisovaly samotné obchodované osoby, různé typy referenčním postupů zahrnují nahlášení obchodovaných osob soukromými občany, obchodované osoby samy informují o své situaci prostřednictvím linek důvěry a existuje i identifikace a následná pomoc ze strany terénních pracovníků (street workers).

Oběti obchodování s lidmi obvykle požádají někoho o pomoc a dotyčný/á je odkáže na nás. Dalším možným způsobem je, že oběť nás zavolá sama. Naše telefonní číslo je veřejné a lze jej najít v nemocnicích, školách či na policejních stanicích. A rovněž NNO, které se pohybují v terénu, distribuují naše číslo mezi oběti obchodování s lidmi.

Další typ identifikace a následné pomoci zahrnuje i orgány činné v trestním řízení, jejichž pracovníci identifikují obchodované osoby primárně během proaktivních zásahů v rámci vymáhání práva nebo během samotného vyšetřování. Protože obchodované osoby často pobývají v cílové zemi nelegálně a/nebo jsou vystaveny jiným formám vykořisťování a násilí, jsou orgány činné v trestním řízení zapojeny do procesu identifikace.

Obvykle, když jsou odeslány na policii, jsou tyto osoby v postavení ilegálních přistěhovalců a staly se oběťmi několika typů násilí, jako je domácí násilí nebo prostituce.

Co se týče identifikace ze strany pracovníků orgánů činných v trestním řízení a lékařů, bylo zdůrazněno, že v některých zemích nejsou

obchodované osoby řádně identifikovány vzhledem k nedostatečnému proškolení a nízkému povědomí o obchodování s lidmi.

[...] Policie si nemusí vždy všimnout znaků, které by jim umožnily identifikovat oběť. Příslušníci policie a lékaři by měli být v tomto ohledu lépe proškoleni.

Poskytovatelé služeb shodně zdůraznili, že identifikace byla v mnoha případech složitá, protože obchodované osoby se na jedné straně necítily příjemně, když měly vyprávět svůj příběh, vzhledem ke zneužívání, které zažily, a na druhé straně měly strach toho, co by se jim mohlo stát, pokud odhalí pravdu. A to je důvod, proč k úplné identifikaci dochází v jednotlivých krocích (tj. krok za krokem).

[...] abych tak řekl, poskládali jsme všechny dílky skládačky aspektů jejího života, které probrala s námi, s psychologem a sociální pracovníci, a někdy jsme schopni posléze zjistit, že se dotyčná žena stala i obětí obchodování s lidmi [...] Nejdříve se necítí dobře, když mají sdělit všechny podrobnosti svých příběhů, bojí se. Nikoho nepranýřují, ale vysvětlují, jak se [sem] dostaly, jakou práci byly nuceny dělat a v jakých podmínkách.

Podle aktérů angažujících se v boji proti obchodování s lidmi je jedním z důvodů, proč je identifikace obchodovaných osob tak složitá, skutečnost, že pachatelé tohoto trestného činu jsou stále opatrnější a dokážou se přizpůsobit novým situacím.

Není snadné identifikovat obchodování s lidmi – pokud ovšem oběť sama nepožádá o pomoc – a to i proto, že pachatelé tohoto trestného činu jsou stále opatrnější, aby nezanechali stopy násilí. A samozřejmě snaží se, aby nedošlo k odhalení jejich činnosti a aby si uhlídali své zisky.

Aktéři, kteří se angažují v potírání obchodu s lidmi, se v zásadě shodli, že strukturovanější způsob identifikace, reference na příslušné organizace, zajištění pomoci a podpory by obchodovaným osobám přinesl celou řadu výhod. Zároveň někteří respondenti zdůraznili, že je nesmírně důležité, aby byla všem obchodovaným osobám poskytnuta odpovídající pomoc a ochrana, kterou lze v daném státě předpokládat bez ohledu na to, zda byla

daná osoba identifikována v rámci formálního systému, jako je národní referenční mechanismus, nebo jinými způsoby, jako je např. běžná praxe poskytovatelů služeb. Obecně platí, že v ideálním případě by měl být referenční mechanismus dostatečně pružný, aby jej bylo možné použít pro různé případy.

Nesouhlasíme s tím, že oběť, která má být jako oběť identifikována, musí projít pouze procesem, který je v současnosti oficiálně vymezen, a pokud takovýto proces neabsolvuje, není obětí obchodování s lidmi. Nicméně my a samozřejmě i další organizace vždy pracujeme se ženami, které byly identifikovány jako oběti obchodování s lidmi. Je tedy pro identifikaci platný pouze jeden postup? [...] Model není lepší jen proto, že se zrodil pod hlavičkou Národního akčního plánu, nebo proto, že má k dispozici vyšší finanční částky. Jak jsem již řekl, v této oblasti se angažujeme již 20 let. Tamti pracovníci nemají stejné zkušenosti a nemají jich ani víc než ti naši. Domnívám se, že toto je negativním aspektem současného modelu: devaluje to veškerou předchozí práci vykonanou NNO [...] Existence Národního akčního plánu je velmi dobrá věc. Pomáhá obětem získat další výhody, ale tady hovoříme o obětech, které jsou identifikovány podle modelového procesu identifikace. A co ty ostatní? Co ty, které jsou identifikovány naší organizací a bydlí v našich azylových domech?

[...] v praxi neexistuje přísně daná chronologie [...], situace musejí být odhaleny co nejdříve. A rovněž obchodované osoby musejí být identifikovány jako oběti obchodování s lidmi co nejdříve, protože jinak nemohou pobývat v utajených domech. [...] Identifikace má dva zdroje. Jeden pochází od policie a je potvrzován soudy. Druhý zdroj se vztahuje spíše k životní zkušenosti, tedy souvisí s tím, jak někdo vnímá životní cestu těchto osob, protože právní rámec není pro dané situace přizpůsoben. [...] Existuje tým, který může po té, co provede určitá vyhodnocení z jiného než právního či soudního hlediska, dojít k závěru, že osoba je obětí obchodování s lidmi.

Srovnáme-li obchodování za účelem sexuálního vykořisťování s obchodováním za účelem pracovního vykořisťování pak pracovní vykořisťování je jevem, který se odhaluje ještě obtížněji. Respondenti se domnívali, že je to částečně proto, že v mnoha zemích bylo obchodování za účelem pracovního vykořisťování definováno jako trestný čin až v posledních letech. Kromě toho osoby obchodované za účelem pracovního vykořisťování mají tendenci přijímat vykořisťování snadněji, protože si zoufale potřebují vydělat peníze, aby dokázaly podporovat své rodiny v zemích původu. A navíc lidé si nejsou vědomi toho, že se jedná o trestný čin, a neznají jeho dopady na oběti.

Nejen skutečnost, že obchodování za účelem pracovního vykořisťování bylo kriminalizováno až v poslední době, je znepokojující, ale existuje i menší možnost odhalení této trestné činnosti, a to ze dvou důvodů. Na jedné straně má potenciální oběť tendenci více se ukrývat, protože musí pracovat, a proto akceptuje vykořisťování snadněji (vzhledem ke společenským a kulturním rysům, které není třeba objasňovat). Na druhé straně nesouhlas společnosti je menší, ať už proto, že lidé nevědí o situacích, do kterých se oběti dostávají, anebo proto, že oběti litují a téměř odpustí tomu, kdo je vykořisťuje, protože on jim přece podal pomocnou ruku.

Určitě je složitější identifikovat oběti pracovního vykořisťování jako oběti obchodování s lidmi, protože v těchto případech je proces identifikace mnohem komplikovanější než u obětí sexuálního vykořisťování. Pracovní vykořisťování je bohužel stále ještě zaměňováno s nelegální prací.

Aby bylo možné vyhnout se sekundární viktimizaci a získat si důvěru obchodované osoby, je nejdůležitější poskytnout těmto osobám jasné informace o tom, co mohou očekávat po identifikaci a předání do péče NNO. V tomto ohledu aktéři angažující se v boji proti obchodování s lidmi zdůraznili, že obchodované osoby, které již byly identifikovány, by mohly přispět k identifikaci, a pomoci tak jiným obchodovaným osobám, a neměly by tedy být opomíjeny jako zdroj pro šíření informací.

Jedinou možností [...] je dostat příležitost promluvit si [s obchodovanou osobou]...Jak bych to vysvětlila? Prostě dát dohromady dívky, které jsou stále ještě na ulici, s jinými dívkami, které také vykonávaly tuto práci a kterým asociace poskytuje pomoc, prostě udělat to tak nebo nějak jinak; [...] ty dívky v naší péče totiž mohou lépe vysvětlit děvčatům z ulice, co mohou udělat. Mohou jim poradit.

Pokud žena důvěřuje pracovníkům, pokud již v domě ušla kus cesty, pak takováto žena může představovat obrovskou pomoc pro jiné ženy, které do domu přicházejí. Může si mnohem rychleji než kterákoliv pracovnice získat jejich důvěru, protože si prošla stejnou situací, a může těmto ženám říct: můžete těmto lidem důvěřovat, pomohli mi. Tato žena se může stát významným mediátorem

Kromě toho je důležité nevytvářet situaci, kdy se obchodovaná osobě může zdát, že je jen přesouvána z jednoho vězení do druhého. Rovněž je důležité obchodovanou osobu přimět, aby pochopila, že prioritou je její dobro a bezpečí a nikoliv trestní stíhání pachatelů. Subjekty, které působí v boji proti obchodování s lidmi, rovněž zdůraznily, že identifikace byla v některých případech zdlouhavá a, jak již bylo uvedeno výše, obvykle bylo nutné postupovat krok za krokem.

Nevhodná signalizace je poloviční cestou k sekundární viktimizaci. Protože těmto osobám není jasně vysvětleno, co mohou očekávat a za jak dlouho co mají očekávat či jak dlouho potrvá celý proces, všichni budeme čelit komplikacím. [...] Pro ženu je důležité vědět ještě před tím, než je odvedena do utajeného domu jaká jsou její práva, co může čekat od právního procesu a jak dlouho takový proces potrvá...Psycholog by měl rovněž posoudit, zda se žena bude cítit v daném obydlí dobře nebo zda by tam neměla jít. [...] Žena totiž může mít pocit, že jde jen z jednoho vězení do druhého. Vymaní se ze situace, kdy byla izolována, jen proto, aby se dostala do další izolace.

Musím říci, že sociální pracovníci jsou schopni zajistit kontakt s oběťmi rychleji než policie. Je důležité, když žena ví, pokud to

chce vědět, že má celou řadu „zastánců“, z nichž si může vybrat. [...] Je nezbytné, aby oběti pochopily, že jsme moderní policií a že se nemusí obávat s námi mluvit. Ale přece jen jsme policisté, takže pokud hovoří o nějakém trestném činu, musíme to nahlásit v souladu s právními předpisy příslušnému orgánu. [...] Naše práce nespočívá pouze v tom, že pasákovi nasadíme železka, ale musíme se postarat i o oběť. Je velmi důležité, aby oběti pochopily, že policii mohou důvěřovat a spolupracovat s ní, i když jen po malých krůčcích.

[...] srovnání a výměna informací s policií je pro nás nesmírně důležitá. Identifikujeme oběť a náš názor je pro policii „přirozeně (nikoliv právně) závazný“, ale policie musí s naší identifikací souhlasit, jinak se nepohneme z místa. Z tohoto hlediska je vztah důvěry a vzájemného respektu s policií absolutně zásadní. I v případech, kdy oběť přímo oslovila policii, nám příslušníci policie často volají a jsme to my, komu se podaří vejít s obětí nebo potenciální obětí do kontaktu. Musím však zdůraznit, že jen zřídka se rozhovor, který je veden v krizových situacích, stane skutečnou příležitostí k identifikaci obětí jako skutečných obětí [...] Často jsou takovéto rozhovory vedeny v rychlosti a je to spíše čas, který přinese své ovoce, než překotná pomoc.

4.4. Shrnutí

Obchodované osoby byly identifikovány celou řadou aktérů angažujících se v boji proti obchodu s lidmi, včetně „oficiálních identifikačních kanálů“, jako jsou orgány činné v trestním řízení, sociální pracovníci a NNO, ale i „neoficiálních identifikačních kanálů“ jako jsou soukromé osoby/jobčané nebo samotné oběti. V některých případech byly příležitosti k identifikaci promarněny, což buď prodloužilo samotné obchodování, anebo vedlo k nevhodnému zacházení s obchodovanými osobami, se kterými bylo jednáno spíše jako s pachateli trestných činů (např. s ohledem na jejich nelegální pobyt v cílové zemi) než jako s oběťmi trestného činu. Aby bylo možné co nejlépe využívat oficiální identifikační kanály a nepromarnit příležitosti k identifikaci, příslušní aktéři musejí dobře proškoleni. A je třeba dodat, že bývalé obchodované osoby by mohly přispět k potírání obchodu

s lidmi a pomocí zabezpečit správnou a včasnou identifikaci obchodovaných osob.

Jedním z nejeфекtivnějších způsobů šíření informací o identifikaci, referenčním procesu a pomoci jsou sami migranti, včetně osob, které byly v minulosti obchodovány. V celé řadě případů unikly obchodované osoby z vykořisťování buď s pomocí migrantů ze stejné země původu, nebo pomocí bývalých obchodovaných osob, které byly kdysi ve stejné situaci.

Osoby, které byly v minulosti obchodovány, mají mnohem jasnější představu o rozhodnutích, která je třeba učinit, a o překážkách, které je nutno překonat, aby bylo možné uniknout a zotavit se, protože si prošly jak zkušeností s obchodováním, tak mají i zkušenost z doby, kdy se jim podařilo uniknout. Jako takové se mohou stát neformálními (v některých případech i formálními) pomocníky nebo dokonce i poradci v celém procesu po ukončení obchodování, včetně identifikace.

Obchodované osoby hovořily jak o pozitivních, tak i negativních emocích týkajících se jejich identifikace. Mezi takové emoce patřil strach související s jejich nelegálním pobytem v cílové zemi nebo strach z následků, kterým by mohly čelit ze strany vykořisťovatele. Pociťovaly také stud, že se staly oběťmi obchodování a že byly zatčeny policií. Během doby se tyto negativní pocity, o nichž obchodované osoby hovořily, obvykle přetrafovaly na pocity pozitivní, jako je vděk a úleva, protože se jim podařilo uniknout ze situace, v níž byly vykořisťovány. A proto je na prvním místě nesmírně důležité získat si důvěru obchodované osoby a vytvořit pro ni bezpečné, příjemné a důvěryhodné prostředí. V některých případech je při identifikaci i během programu pomoci nutná přítomnost ženy. Nicméně je třeba mít na paměti, že pocity důvěry jsou čistě individuální a souvisejí s daným kontextem a určitě alespoň částečně i se společenským a kulturním prostředím, z něhož oběť pochází. Kromě toho úřady a poskytovatelé služeb musejí ihned při identifikaci poskytnout jasné, přesné a užitečné informace, které zcela evidentně hrají významnou roli při rozhodování obchodované osoby, zda přijme nabízenou pomoc.²⁰

²⁰ Srovnej ICMPD/Surtees, R., 2007: „Nasloucháme obětem. Zkušenosti s identifikací, návratem a poskytováním pomoci v jihovýchodní Evropě“, (s. 71-72).

Aktéři angažovaní v boji proti obchodu s lidmi v mnoha případech uvedli, že správná identifikace probíhá v jednotlivých krocích, protože obchodované osoby se necítí příjemně, když vyprávějí své příběhy, zejména s ohledem na zneužívání, které zažily. Ovšem na druhé straně mají strach z toho, co by se jim mohlo stát, pokud řeknou celou pravdu. Podle těchto aktérů jsou potíže s identifikací způsobeny i samotnými pachatelé trestného činu obchodování s lidmi, protože ti se stávají stále opatrnějšími a rychle se dokážou přizpůsobit novým situacím. Obecně lze říci, že aktéři angažující se v boji proti obchodování s lidmi vyzvali k vytvoření struktury a postupů, které by měly být zavedeny, aby bylo možné identifikovat obchodované osoby včas a správným způsobem. V tomto smyslu zdůraznili význam národní i mezinárodní spolupráce a koordinace všech subjektů zapojených do potírání obchodu s lidmi, včetně zastupitelských úřadů v zemích zdrojových, tranzitních i cílových. Rovněž zdůraznili, že příslušní aktéři, včetně příslušníků policie, soudců, lékařů atd., musejí být řádně proškoleni. Obecně řečeno, respondenti se shodli, že komunikace a koordinace mezi všemi zainteresovanými stranami musí být posílena jak na národní, tak i na mezinárodní úrovni. Kromě toho je třeba dohodnout se na tom, jak chápat příslušnou terminologii a definici „oběť trestného činu obchodování s lidmi/obchodovaná osoba“ a jak by tyto termíny a definice měly nejpřesněji používat zainteresované strany, tj. vládní, nevládní a mezinárodní organizace.

5. Počáteční pomoc a ochrana – dlouhodobá pomoc a sociální začlenění

5.1. Úvod²¹

Stádium počáteční pomoci a ochrany je pro obchodovanou osobu klíčové, protože té jsou poskytnuty přesné informace o dostupných sociálních a právních možnostech pro budoucnost a je jí zároveň poskytnuta pomoc v oblasti základních potřeb. Následně se analyzují bezpečnostní rizika, aby se zjistilo, zda by současná situace mohla představovat ohrožení jejich života. Posledním cílem počáteční pomoci je podpora a ochrana obchodovaných osob, přičemž je třeba jim pomoci, aby dokázaly zvážit všechny dostupné možnosti a aby byly schopny přijmout informované rozhodnutí o budoucnosti.

Následná dlouhodobá pomoc se poskytuje obchodovaným osobám, jak občanům dané země, tak i cizincům, kteří se rozhodnou přijmout pomoc a/nebo vstoupit do programu podpory v cílové zemi nebo v některé třetí zemi. Během dlouhodobé pomoci a fáze sociálního začleňování je osoba, která je příjemcem pomoci, podporována nebo je přímo převedena do péče profesionálních a proškolených poskytovatelů služeb, kteří jsou přinejmenším povinni:

- zajistit bezpečnost;
- pomoci jedincům, aby znovu získali pocit sebekontroly a sebeurčení;
- zabezpečit psychickou stabilitu dané osoby;
- vyhnout se sekundární viktimizaci;
- posilovat jedince ve všech aspektech;
- vyhodnotit riziko sociální stigmatizace;
- usnadnit začleňování do společnosti;
- plně využívat komplexní přístup se zapojením více agentur.

²¹ Viz ICMPPD/Orfano, I., 2010: Příručka pro rozvoj mezinárodního referenčního mechanismu pro osoby obchodované v Evropě: MRM-EU.

Posledním cílem dlouhodobé podpory a sociálního začleňování je zajistit, aby se osoby, kterým je pomoc poskytována, plně zapojily do procesu rozhodování, měly přístup k základním právům a byly jim dány příležitosti a zdroje nezbytné k účasti na ekonomickém a společenském životě, který by jim zabezpečil životní úroveň, která je ve společnosti, v níž žijí, považována za přijatelnou.²²

5.2. Zkušenosti obchodovaných osob

Většina obchodovaných osob sdělovala, že nebyly informovány a neměly povědomí o způsobech existujícího vykořisťování a přijímání pomoci. To bylo dáno tím, že se nikdy předtím nedostaly do podobné situace, a tudíž žádnou podporu nepotřebovaly. Nikdy samy sebe nepovažovaly za osoby, které jsou ohroženy obchodem s lidmi.

Nic jsem o nich nevěděla. Když jsem byla v dětském domově, řekli mi, že existují nějaké organizace poskytující pomoc, ale já se o to nestarala, protože jsem jejich služby nepotřebovala. Když jsem pracovala v zahraničí, byla jsem ponechána jen sama sobě, byla jsem zraněná, tloukli mě a nedostávala jsem žádné peníze.

Žádnou jsem neznala. Slyšela jsem, že nějaké organizace pomáhají ženám, kterým je fyzicky ubližováno, ale o této pomoci jsem nevěděla vůbec nic. [...] Zaslechly jsme, že je to riziko; že se něco může stát. Ale proč zrovna mně? Že by se to mělo stát mně? Moje kamarádka, ne někdo cizí, mi řekla, abych šla, že si vydělám hromadu peněz, že to bude snadné ... myslela jsem si, že všechno bude v pořádku.

První kontakt s pomocí / poskytovatelem služeb

Některé obchodované osoby hovořily o dlouhé době identifikace, v jejímž důsledku bylo převedení do péče poskytovatele služeb zpožděno. V jednom případě zůstala určitá žena ve vězení déle než měsíc, než byla správně identifikována jako obchodovaná žena a než jí byla poskytnuta odpovídající

²² Viz Evropská komise, 2003: Společná zpráva Komise a Rady o sociálním začleňování; k dispozici na: http://ec.europa.eu/employment_social/soc-prot/soc-incl/joint_rep_en.htm.

pomoc. Situace, která je popsána níže, ukazuje, že příslušníci policie v některých zemích postrádají nezbytné školení, aby dokázali identifikovat obchodované osoby již v počátečním stádiu, a potřebovali by získat povědomí o obchodování s lidmi, aby obchodované osoby neprocházely další traumatizací.

[...] Po jednom měsíci ve vězení za mnou přišli (policisti) a řekli mi: už víme, že [...] jste byla obchodována. [...] Jednou přišel muž a řekl: máte tady návštěvu. Nemohla jsem tomu uvěřit! Nikdy na ten okamžik nezapomenu. [...] Navštívila mě [...] sociální pracovnice [...] Přinesla mi cigarety. Poslouchala mě. [...] Pak přišel policista a já mu to zase musela celé převyprávět. [...] Byl to jediný milý policista, kterého jsem potkala. Bylo mu líto, že jsem se musela opakovat. Byl tam první den, ale pak mu skončila služba a odešel domů, ten druhý policista už neměl takové pochopení. Řekl, že mě vezme do [utajeného domu]. [...] Bála jsem se jít po ulici. Měla jsem pocit, že ti lidé (pasáci) mě najdou, že po mně půjdou.

Nicméně většina obchodovaných osob sdělila, že se cítily v bezpečí, jakmile jim začaly být poskytovány služby a byly chráněny, protože poskytovatelé služeb se o ně postarali skutečně dobře.

Ano, cítila jsem se v absolutním bezpečí. Příkladně, kdy si mě přišli vyzvednout, [...] žena, která zavolala policii a azylový dům [na mě čekala]. [...] V tom domě je jeden policista, který funguje jako spojka mezi tímto utajeným domem a policií. Tentokrát jsem se cítila absolutně bezpečně. Byl to policista, který mě odvedl do azylového domu. [...] Po celou dobu se o mě bezvadně starali, řešili všechny mé problémy a byla jsem šťastná, že jsem se tam dostala.

Byla jsem šťastná, jako bych se znovu narodila.

Ano, měla jsem pocit bezpečí, když mi nabídli přístřeší v azylovém domě, měla jsem pocit ochrany, protože před tím jsem byla na ulici a moc jsem se bála. Teď už jsem neměla žádný strach.

[...] Byli velmi hodní, byli úžasní. [Policie] mi řekla, že budu bydlet v bezpečném domě, že dokonce ani oni nevědí, kde ten dům je. Zavolali sociální pracovníci a ještě toho dne jsem tam odešla.

[...] Když jsem sem dorazila [...], hodně mi pomohli, ani jsem si nemyslela, že mi tak moc mohou pomoci ... pomohli mi s doklady i trestním oznámením na bývalého šéfa. Moje situace se hodně zlepšila. [...] Všechno mi vysvětlili a já byla přesvědčena, že program této asociace je velmi pozitivní, že dělají něco správného a velmi ušlechtilého. Moje situace se hodně zlepšila.

I když byly zachráněny ze situace, v níž byly vykořisťovány, a cítily se chráněny, hodně obchodovaných osob hovořilo i o různých negativních pocitech a emocích, které zažívaly po identifikaci a počátečním přesunu k poskytovateli služeb.

[...] Plakala jsem, protože jsem nikdy ničím takovým neprošla. Nikdy jsem nezažila nic traumatizujícího. Nebylo to větší trauma než předtím, protože jsem s nikým nemusela spát, ale celé to prostředí bylo traumatizující.

V jednom případě, skutečnost, že azylový dům nepřijal obchodovanou osobu okamžitě, ale až za několik dnů, vyvolala strach obchodované osoby, že ji její vykořisťovatel najde. Ty první dny musela žena přečkat u někoho v bytě, kde se evidentně necítila bezpečně.

Tři dny mě u sebe ubytovala, [...] protože [asociace] mi řekla, že mě mohou přijmout až za tři dny. Po třech dnech jsem tam [...] přišla a to už mi našli místo v azylovém domě, kde nyní žiji. [...] Bála jsem se. Bála jsem se, že mě ten muž najde.. ale poté, co mě přijali v azylovém domě, jsem se cítila bezpečněji. Možná, kdybych mohla jít do toho domu hned, bylo by to bývalo pro mě lepší.

Jiná žena nejprve nedůvěřovala organizaci, do níž byla přijata, protože už měla jednu špatnou zkušenost s jinou asociací.

Podepsala jsem smlouvu o spolupráci týkající se postupných kroků pomoci, kterou mi naplánovali, ale i mých práv a mých povinností,

abych se dostala ze situace, v níž jsem byla vykořisťována. [...] Na začátku jsem byla obezřetná, protože jsem za sebou měla špatnou zkušenost s [jinou] asociací, ale když jsem pochopila, že pro mě skutečně mohou udělat něco užitečného, cítila jsem se bezpečněji a klidněji.

V některých případech měly obchodované osoby obavy a pociťovaly zmatek nebo dokonce strach poté, co byly identifikovány a odkázány do péče poskytovatele služeb, protože nevěděly, co je čeká, a bály se opustit dům.

Nejdříve jsem byla zmatená. Neznala jsem tu druhou ženu v domě a nevěděla jsem, co se může stát. Po několika dnech jsem se cítila bezpečněji a mnohem klidněji, ale někdy jsem byla popudlivá a nervózní. I přesto si myslím, že se mi dostalo dobré podpory.

Neměla jsem obavy zůstat v azylovém domě, protože to nemohlo být horší než před tím. Když jsem tam byla, nikdy jsem nechodila ven, a pokud to bylo skutečně nutné, uvázala jsem si šálu a dala klobouk. Bála jsem se, když se mě lidé zeptali, kolik je hodin, a to i tehdy, když mě doprovázela sociální pracovnice.

Ze začátku jsem měla strach, že mi neřekají pravdu, ale později [...] mi provozovatelé potvrdili, že mi mohou pomoci, i když situace byla dost komplikovaná. [...] Přijala jsem pomoc, protože jsem chtěla vést normální život jako ostatní lidé. Chtěla jsem mít doklady a práci. Nechtěla jsem se pořád bát, že mně zatknou, nebo že mi bude vyhrožovat moje „madam“, která mě po řadu let nutila k prostituci a ještě mi brala peníze.

Přítomnost kulturního mediátora se ukázala být užitečnou a přispívala k pohodě obchodovaných osob. Kromě toho bylo dobré, když obchodované osoby byly již na úplném začátku informovány o všem nezbytném ohledně pravidel v azylovém domě a pravidel asistenčního programu podpory, ale i o možnostech týkajících se trestního řízení a povolení k pobytu. Kromě toho sdílení vhodných a ucelených informací přispělo k dobrému pocitu obchodovaných osob, že se nacházejí v bezpečném prostředí.

Nejdříve [...] jsem měla obavy. To místo (město) jsem neznala, protože jsem nikdy nešla na procházku ven z domu, kde jsem pracovala, a také jsem neznala ty lidi (sociální pracovníky), ale po několika dnech jsem se již cítila bezpečně. [...] Naštěstí tam byla [...] mediátorka. [...] L. a F. (dvě sociální pracovnice) mě vzaly do bezpečného domu po...asi... dvou dnech odpočinku a já se setkala s E. (právnička) a ta mi vysvětlila, v jaké jsem situaci. L. (kulturní mediátorka) tam byla se mnou. Už před tím mi řekla, že jsem byla vykořisťována, a E. (právnička) mi ještě lépe vysvětlila, co bych měla udělat pro získání zvláštního povolení k pobytu pro oběti, a rovněž mi řekla, že bych měla udat pachatele.

Už během prvního pohovoru mi vysvětlili, co to je program sociální ochrany a že si musím promluvit s právníkem, který mi může objasnit všechny možnosti a rizika, abych se cítila jistěji. [...] Pomoc, které se mi dostalo, byla dobrá. Okamžitě jsem potřebovala ubytování a oni mě ubytovali. [...] Během úvodních rozhovorů s [...] kulturními mediátory a právníky jsem byla identifikována jako oběť. Pak zahájili právní postup, kterým mě identifikovali jako oběť obchodování s lidmi, a já se setkala s policií, abych učinila výpověď. [...] Byla jsem zmatená, ale pak už jsem se cítila mnohem bezpečněji, když jsem zjistila, že pro mě skutečně dělají něco užitečného.

Posouzení/vyhodnocení služeb

Obecně lze říci, že služby poskytované obchodovaným osobám v utajených domech nebo během programů pomoci a podpory byly posuzovány pozitivně. Tyto osoby sdělily, že se jim dostalo okamžité zdravotní a psychologické péče a že jejich základní potřeby byly respektovány, včetně poskytnutí psychologa a tlumočnicka.

Bylo o mě velmi dobře pečováno, dostalo se mi dokonce zdravotní péče. [...] Dostala jsme šaty, hygienické potřeby a peníze, [...] zavolali psychologa a hodně s námi mluvili. Pozvali i tlumočnicka, který mi pomohl a po celou dobu mě podporoval.

Ne, opravdu mi tady nic nechybí, dali mi všechno. Jsem ráda, že mám střechu nad hlavou, čisté oblečení a dobré jídlo. [...] Vždy se na ně můžeme spolehnout.

Byla to úleva, že tam byli lidé, kteří pomáhali. A já už jsem se nemusela bát.

Všichni lidé byli velmi hodní, zvláště ti v domě. [...] Nejdříve jsem byla vyděšená a nechtěla jsem o ničem mluvit. [...] Dali mi jídlo i oblečení, mluvili se mnou.

Cítila jsem se dobře; cítila jsem, že to jsou hodní lidé, kteří mi pomohou bojovat.

Pomohli mi s mým životem...protože když jsem sem přijela, cítila jsem se fakt špatně, zatímco teď se cítím dobře. Dříve jsem se vždy cítila mizerně, ale teď už se lépe vypořádávám se životem. Během krátké doby budu mít doklady a budu moci pracovat. A doufám, že to bude co nejdříve.

Jedním ze skutečně kladných výsledků úspěšných programů pomoci a podpory je moment, kdy se osoba, která byla v minulosti obchodována, rozhodne stát se kulturním mediátorem a začne pracovat pro poskytovatele služeb při poskytování pomoci jiným obchodovaným osobám.

Žiji v domě, kde jsou úžasní lékaři, a teď začnu navštěvovat kurz o zapojení se do společnosti a do zaměstnání, pak už budu pracovat jako jakási GPS („navigační systém“) pro další lidi, jako jsem já: budu jim dávat všechny ty informace, které potřebují, budu jim dávat rady, povyprávím jim o svých zkušenostech a půjdu s nimi na všechna ta místa, kam je třeba jít, prostě budeme klepat na dveře institucí.

Kromě obecně kladného hodnocení služeb některé obchodované osoby se rovněž zmiňovaly o potížích, které měly s přizpůsobením se prostředí a nabytím důvěry v poskytovatele služeb, aby se cítily v azylovém domě bezpečně a pod ochranou.

Na začátku jsem se necítila bezpečně, protože jsem přemýšlela o všech těch záležitostech, které jsem nechala doma, a bála jsem se,

že pro mě stejně nemohou udělat nic užitečného. V tom okamžiku jsme si pomyslela, že potřebuji někoho, kdo by mě ujistil o mé situaci a dnes mohu říct, že to udělali. [...] Sociální pracovníce mi vysvětlily všechno o asistenčním programu, poskytly mi pomoc a uklidnily mě, a já jsme skutečně potřebovala uklidnit. Vzali mě do azylového domu a pomohly mi, abych se cítila lépe. Byla jsem dost dlouho v nemocnici, protože můj trýznitel mě tloukl. Propustili mě teprve nedávno.

Na začátku je všechno složité, naučit se nový jazyk, zvyknout si na nové lidi, na nová místa ...Teď už je to snazší. [...] zacházejí se mnou dobře. Nikdy jsem tady s nikým neměla problémy. [...] Vždycky jsem věděla, že tohle je bezpečné místo, nikdo mě tady nemůže najít, už nemám obavy a jsem schopna myslet na budoucnost.

[...] co se týče pracovníků, někteří jsou klidnější jiní nervóznější...někdy jim nerozumím, protože nikdy před tím jsem nežila s obyvateli [této země], někdy je rozzlobím, protože se ke mně chovají jako k dítěti, ale pak se jim omluvím... Ať už je to jakkoliv, hodně mi pomohli, dokonce i s mými zdravotními problémy, doprovodili mě do nemocnice. Nevím, co bych si bez asociace počala [...].

Některé ženy rovněž vypověděly, že i když se cítily v utajeném domě bezpečně, stejně se obávaly následků pro své milované bližní, protože ony utekly.

Ano, byla jsem v bezpečí, moje „madam“ mě nemohla najít. Ale v té době to nebylo snadné. Každý den jsem plakala, přemýšlela jsem o své minulosti i o tom, jak moc jsem trpěla. Rovněž jsem se bála o svoji rodinu [...]. Myslela jsem si, že příbuzní madam by je mohli perzekuovat, protože jsem utekla.

V jednom případě obchodovaná osoba vypověděla, že se styděla před sociální pracovníci, myslela si, že ta ji bude soudit

Ano, [bylo to] velmi složité [všechno to, co se stalo], protože jsem měla pocit studu. Bála jsem se, protože oni mě soudili. Byla jsem v náboženské instituci.

Ale v jiném případě jedna žena vypověděla přesný opak.

Nejlepší bylo, že mě nesoudili, i když jsem byla prostitutka. Nebyl tam žádný rasismus. Měla jsem pocit, že jsem tam vítána.

Jedna žena vypověděla, že nejprve ji nepomáhali tak, jak by potřebovala, protože bydlela jen v noclehárně bez další pomoci a ochrany.

Když jsem přebývala v [noclehárně], nebyl to žádný byt, nebyl to pro mě domov. Přes den jsem chodila bezcílně venku, aniž bych si byla vědoma toho, kam jdu, a to pro mě nebylo moc dobré. Nebyly to hezké chvíle také proto, že jsem byla těhotná.

Obchodované osoby často zmiňovaly nezbytnost být aktivnější a zároveň si přály pracovat, protože se nechtěly cítit zbytečně nebo znuděně a nechtěly si zvykat na nečinnost.

[...] Na prvním místě jsem chtěla práci. Chtěla jsem pracovat, nechtěla jsem tady zůstat, aby mi pořád museli pomáhat a já bych nic nedělala. Chtěla jsem být aktivní. Je snadné zvyknout si na nicnedělání, ale pak už se ti vůbec nebude chtít pracovat!

Lidé jsou skvělí. Chovají se ke mně moc hezky, ale chybí mi moje rodina. Jsou na mě hodní. Přinášejí mi filmy, dávají mi jídlo ... ale já jsem aktivní člověk, ráda chodím ven a tady se cítím uvězněná. Má to samozřejmě své výhody, ale celý dlouhý den jsem jen tady. [...] Cítím se pohodlně. Ale dům, i kdyby byl sebelepší nebo sebevětší, neodstraní pocit samoty. Nepotřebuji nic, všechno mám, ale někdy mi chybí soukromí, kdy bych si mohla jen tak s někým promluvit, s někým, s kým chci mluvit já. Víte? Když jdu ven, vždycky jde někdo se mnou. Už jsem jim řekla, co si myslím, vím, že je to jejich práce, rozumím tomu, jen se mi to nelíbí.

[...] Někdy se nudím... jednou z nepříjemných věcí je, že nemohu jít ven, kdykoliv chci. Jsou tady určitá pravidla, jak a kdy chodit

ven, a někdy jsou, alespoň podle mne, dost přísná. Jsem přece mladá!

Jak již bylo uvedeno výše, obchodované osoby všeobecně zmiňovaly jako pozitivní faktor přítomnost kulturního mediátora, který nejenže mluví jejich mateřským jazykem, ale zní i místní jazyk, ale rovněž chápe obyčejy a zvyky obou kultur a ví, jak reagovat, když dojde ke konfliktu mezi obchodovanou osobou a poskytovatelem služeb.

[Cítila jsem] se velmi dobře, měla jsem možnost pohovořit si s L., která mluvila mým jazykem (kulturní mediátorka). V domě jsem bydlela s jinou ženou, která mi rozuměla. V té době jsem byla velmi stresována hroznými zážitky a svůj hněv jsem si ventilovala na nich. Velmi mi pomohl psycholog. [...] Dali mi střechu nad hlavou a kapesné, abych si mohla koupit osobní věci. Trpěla jsem i bolestí, protože jsem dva měsíce, co jsem bydlela v tom domě, těžce pracovala. Takže jsme šli do zdravotnického zařízení a oni se o mne postarali a právník mi pomohl získat povolení k pobytu. [...] K ničemu jsem nebyla nucena. Mohla jsem si vybrat, zda podám či nepodám trestní oznámení. V tom domě, kde jsem bydlela, byla velmi přísná pravidla týkající se úklidu a společného bydlení. Bylo stanoveno, kdy se musíme večer vrátit.

I když obecně byla vítána přítomnost psychologa a jeho služby byly vnímány jako podpora během fáze zotavení a rehabilitace, některým obchodovaným osobám byla přítomnost psychologa nepřijemná, protože nevěřily, že by jim psycholog mohl skutečně pomoci.

Poskytli mi psycholožku. Mluvila jsem s ní a najednou jsem řekla: Já ji nechci! (*smích*). Psycholog totíž s lidmi jen mluví, nemůže jim pomoci. Pomoci vám může jen přítel! Přítel, který rozumí situaci, přítel, který s vámi soucítí. Je to nejlepší lék na stres. Psycholog [...] o problému nic neví. Dávám přednost rozhovoru se [...] sociálními pracovníci [z asociace]. Jsem přesvědčena, že když děláte tuhle sociální práci, musíte mít něco víc než vzdělání, musíte mít skutečný lidský zájem o lidi.

Nelíbila se mi vlastně jen podpora psychologa. Bylo to nepříjemné období, protože jsem neměla práci ani peníze. Když jsem něco chtěla, musela jsem si říct o peníze, a to bylo frustrující.

Utajené domy obvykle fungují podle harmonogramu, kdy se podává jídlo, kdy jsou jiné činnosti a kdy je večerka.²³ Většina obchodovaných osob potřebuje čas, aby se dokázala přizpůsobit životu v utajeném domě a pravidlům, která tady panují. Celá řada respondentů někdy chápe časové rozpisy jako omezující a zbytečné²⁴. I když v některých případech obchodované osoby nesouhlasily s pravidly azylového domu a měly pocit, že jsou omezovány, přijaly je a pochopily jejich nezbytnost.

Nemohu si stěžovat na podmínky – dům byl uklizený a teplý. Ale ze začátku jsem se cítila jako ve vězení. Vše bylo kontrolováno, prověřováno. Nejsem přece dítě, je mi 55 let.

Sociální pracovnice přicházely každou středu a pátek. Musely jsme si povídat...to mě rozčilovalo, nenáviděla jsem to! Řekla jsem: nechci si povídat; to je moje věc, co se mi stalo! Cítila jsem se jako ve škole.

Nelíbí se mi pravidla utajeného domu. Někdo vám říká „tohle můžeš“ – „tohle nesmíš“, ale pak si promluvíme a všechno je zase v pořádku [Cítím se] tak trochu omezovaná.

Myslím si, že program i utajené domy jsou dobře strukturovány. Je v pořádku, že tam panují určitá pravidla, tím jsem si naprosto jista. Jen říkám, že jsem měla zcela jasno o tom, co bych dělala, kdyby pravidla neexistovala.

[...] v azylovém domě (centrum krizové pomoci) existují pravidla, která je třeba dodržovat: mužům je vstup zakázán, na vycházku můžeš jít jen od tří do sedmi odpoledne, musíš uklízet, nesmíš používat telefon, nejprve vůbec, po dvou měsících pouze ve čtvrtek a v neděli od tří do sedmi odpoledne, po osmi měsících

²³ Srovnej ICMPD/Surtees, R., 2007: „Nasloucháme obětem. Zkušenosti s identifikací, návratem a poskytováním pomoci v jihovýchodní Evropě“, (s. 174).

²⁴ Srovnej ICMPD/Surtees, R., 2007: „Nasloucháme obětem. Zkušenosti s identifikací, návratem a poskytováním pomoci v jihovýchodní Evropě“, (s. 174).

každý den od devíti ráno do deseti večer. ...Nejdříve mi řekli, že tam budu muset zůstat tak tři či čtyři měsíce, pak jsem mohla změnit místo ...místo toho, jsem tady zůstala celý rok, protože jsem pořád neměla doklady. Ostatní dívky přijely, hned dostaly doklady a mohly odejít ... [...] Teď po roce jsem už mohla změnit domov a od minulé soboty bydlím v [azylovém domě]. Je tady víc volnosti než v jiných domech, můžeš jít ven, můžeš použít mobilní telefon ... Jsme tady čtyři dívky a se všemi dobře vycházím, vlastně kromě jedné, která po sobě neuklízí ...

Co se týče pravidel utajených domů, obchodované osoby často litovaly, že nemohou v domě mít a používat mobilní telefony. I když chápaly, že je to z bezpečnostních důvodů, stejně jim bylo líto, že si nemohly popovídat se svými rodinami, kdykoliv po tom zatoužily.

První tři dny uběhly velmi rychle, myslím, že jsem celou dobu prospala, ale pak, když jsem se přestěhovala do jiného domu, začala jsem se cítit hůře a osaměle. Myslím si, že první týden jsem proplakala. Asistentky mi vzaly telefon, protože nebyl povolený z bezpečnostních důvodů. Rodině [...] jsem mohla volat pomocí telefonní karty jen jednou za měsíc. A to pro mě nebylo to pravé, protože jsem byla zvyklá slyšet maminku a brata skoro každý den. Bylo mi moc smutno [...], a tak jsem ani s nikým nechtěla mluvit. Ale pak jsem pochopila, že se dá žít i bez telefonu, a uklidnila jsem se.

Jen [...] mobilní telefon. Jinak tady nejsou žádné problémy. Ráda bych měla svůj mobil u sebe.

Chtěla bych mít svůj mobil. Tohle je pravděpodobně něco, co se mi zrovna nelíbí, protože když jsem šla do školy, obvykle jsem viděla všechny ostatní s telefonem a já bych také chtěla zavolat svým přátelům...to mi vadí, ale myslím, že postupně ty pocity překonám...

Jsem ráda, že mi pomohli sehnat tenhle doklad, protože je moc těžké ho získat, pak je tady dobrá pomoc i ubytování. Vadí mi, že musím zůstat rok a půl v přijímacím středisku, protože to je pro

mne fakt trochu moc dlouho, nelíbí se mi, že nemohu používat mobil, i když vím, že taková jsou pravidla a já je musím respektovat.

Po identifikaci a předání do péče patří mezi hlavní problémy, se kterými se musejí obchodované osoby vypořádat, pocity únavy, které se dostavily poté, čím si musely projít, a někdy se objevuje i pocit, že se necítí v cílové zemi vítanými hosty.

Cítila jsem se strašně unavená. Chtěla jsem o mém příběhu napsat knihu, o tom, co jsem viděla v azylovém středisku. Myslím si, že [tato země] by neměla přijímat žádné žadatele o azyl. Jste chudí; nemáte na to peníze. A nechcete je tady. Nechcete cizince. Myslím si, že je [tady] spousta nacionalistů. Lidé se nezajímají o životy jiných lidí. Myslí jen sami na sebe, na svou práci, na své děti, na domov.

Mezi hlavní faktory, které přispěly k tomu, že obchodované osoby našly cestu zpět do „normálního“ života, a které byly těmito osobami zmiňovány, patřily jazykové kurzy, odborný výcvik a pomoc poskytnutá s cílem najít zaměstnání nebo získat nutné doklady.

[...] Když jsem se přestěhovala do tohoto azylového domu, začala jsem dělat spoustu věcí: [jazykový] kurz a navštěvuji laboratoř, kde děláme řadu věcí směřujících k získání praxe. A jsem moc ráda, že to všechno děláme.

[...] Sociální pracovníce [...] mi všechno vysvětlila. Řekla mi, že mohu zůstat v azylovém domě a naplánovat si, jak se budu učit [jazyk] a jak najdu práci. Rovněž mi řekla, že bych mohla dostat své doklady, a to bylo dobré.

V tomto ohledu obchodované osoby často hovořily o pocitech neklidu a nervozity, pokud nedostaly možnost pracovat a posílat domů svým milovaným peníze, protože to byl ten hlavní důvod, proč se rozhodly opustit svou zemi původu.

Byla jsem nesoustředěná, protože jsem potřebovala pracovat, ale nemohla jsem přijmout nepravdělnou práci, když jsem byla v sociálním programu. Nemohla jsem posílat peníze synovi a bála

jsem se o něj. [...] Teď už jsem šťastná, protože za pár dnů odjedu do F., kde budu bydlet v jiném domě a co nejdříve si potřebuji najít pravidelnou práci. Už mám vyjednan první pohovor.

Kromě toho obchodované osoby často hovořily o tom, že měly problémy naučit se v cílové zemi místní jazyk. Protože neschopnost hovořit, číst a psát v místním jazyce je obrovskou překážkou, když dojde na integraci a začleňování do společnosti v cílové zemi.

[...] Mám velký problém s [...] jazykem. Pro mě je moc těžké rozumět a domluvit se. Studuji, ale to nestačí. Tady, v zvylovém domě, jsou jen [...] dívky [z mé země] a to mi moc nepomáhá, protože buď mluvíme anglicky, nebo našim jazykem a nikdy nepoužijeme [místní jazyk]. Zkusila jsem je požádat, aby mluvily [místním jazykem], ale bylo to zbytečné. Rovněž v pracovní laboratoři, kam chodím každé dopoledne, je většina lidí [z mé země]! Ale sociální pracovnice mi řekla, že příští týden dorazí [další] dívky. Doufám, že je to pravda! Mým největším problémem je teď [místní] jazyk!

Mezilidské vztahy v rámci asistenčních programů

Mezilidské vztahy mezi obchodovanými osobami, které žijí v jednom utajeném domě, se významně lišily. Některé obchodované osoby hovořily o dobrých vztazích, zejména se sociálními pracovníci i jinými zaměstnanci pracujícími v daném domě, a o jejich zdvořilém způsobu komunikace, jak je popsáno níže.

Co se týče pracovníků, všechno je v pořádku a ještě tam byla jedna [...] dívka, se kterou jsem se cítila moc dobře, se kterou jsem si mohla popovídat, což bylo dost těžké s ostatními dívkami, hlavně s jednou z nich [...]. [...] Vztahy se sociálními pracovníci byly skutečně skvělé, se všemi bez rozdílu [...] Když se mnou mluvily...nevím, jak to vysvětlit ...S jinými dívkami jsem měla určité problémy, ale jen na začátku, [...] pak se pomalu všechno zlepšilo [...]

[...] Měli takový klidný způsob, když s námi mluvili. Není tady žádné násilí a žádná arogance. Když například posloucháme

hudbu, která je hodně hlasitá, nikdo na nás nezačne křičet a nevypne stereo, ale jednoduše požádá: „Můžete to prosím ztíšit?“ A to je pro mě velmi důležité. To je ten správný způsob, jak společně žít.

Co se týče mezilidských vztahů přímo mezi obchodovanými osobami, celá řada respondentů hovořila o dobrých, avšak nikoliv blízkých vztazích s jinými obchodovanými osobami, které žily ve stejném utajeném domě.

Nemůžu říct, že jsme kamarádky, ale s některými občas strávím hezké chvíle. Zejména s [...] těmi, kdo pocházejí [ze stejné země, jako já]. Obvykle spolu [...] vaříme, takže občas se vyhneme [místnímu jídlu]!

Jsou tady i jiné dívky, všechny pocházejí [ze stejné země]. Jsou fajn. Ale nemyslím si, že jsou mé kamarádky. Nehledám kamarády. Protože když mluvíš s kamarádem o osobních záležitostech, a pak se pohádáte, můžeš si být jista, že to řekne někomu jinému. Nepotřebuji kamarádku. [...] Ráda se směji, mám ráda legraci, ale nechci hned s každým mluvit o svých problémech.

Někdy je to tady dobré, jindy špatné. I doma jsem měla problémy s jinými dívkami, protože si ráda dělám legraci ...možná, že mi prostě nerozumí [...]. Pak se vždycky naštvu, když neuklízejí, hlavně jedna dívka, která není schopna udělat vůbec nic...ale v podstatě je to tady dobrá zkušenost.

Dále bylo zdůrazněno, jak je důležité být nezávislou a nestrávit příliš dlouhou dobu v komunitě, aby si mohly vybudovat vlastní život. Toto tvrzení je doloženo dále uvedenými příklady.

Nemám s nimi problémy. Mám dobré vztahy s každým, i když někdy máme komunikační problémy. Program postupuje dobře, i když si myslím, že není dobré trávit tolik času v komunitě, protože je důležité žít i svůj vlastní život. [...] Vztahy s ostatními dívkami jsou dobré. Navzájem hodně spolupracujeme, protože v současnosti jsou všechny dívky tady v domě [ze stejné země].

Jedna obchodovaná žena zdůraznila zejména příležitost, kdy se místní jazyk učí lépe v komunitě s lidmi z jiné země.

[Vztah s ostatními je] velmi dobrý také proto, že to bylo poprvé, co jsem žila s [lidmi z jiných zemí] ...a zjistila jsem, že je to dobré, protože se seznámíte s kulturou jiných zemí a navíc se mohou naučit [...] jazyk, protože se neustále domlouváme [v místním jazyce].

Některé obchodované osoby nechtějí žít se svými krajany, protože jim nedůvěřují.

Nikdy jsem nikomu nedůvěřovala...Nevím proč, ale v mé zemi jsem nebyla šťastná ...Líbila se mi [...] přátelství, která jsem [tady] navázala, ale nikdy bych nepožádala o pomoc své krajany, i kdybych pomoc potřebovala. Obecně si držím [své] krajany od těla...

Jiné ženy však dávají přednost bydlení s ženou, která má stejnou státní příslušnost, protože mají stejnou kulturu, jazyk a zvyky, což přispívá k pocitu většího klidu.

[...] Tohle je bezpečné místo. Viděla jsem, že tady bydlely i další dívky, které pocházely [ze stejné země] jako já a to mě docela uklidnilo. Pro mne bylo důležité občas si s někým popovídat v mém jazyce, pohovořit s někým, kdo má stejnou kulturu, vaří stejná jídla a poslouchá stejnou hudbu. Jsou jako já. Najednou jsem se cítila dobře. [...] Jsou jako já, jsou to mé kamarádky. Jsem šťastná, že pocházejí [ze stejné země], protože pak to vypadá, jako bych byla doma. Večer si můžeme uvařit, co chceme [...]. Nemám s nimi žádný problém.

Několik obchodovaných osob vypovědělo, že měly složité či dokonce dost komplikované vztahy s těmi, kdo žili ve stejném domě. V některých případech proto obchodované osoby dávají přednost tomu, aby bydlely samy, aby měly čas samy na sebe, v jiných případech si stěžovaly na věkové rozdíly i na nečinnost svých spolubydlících.

Je to složité. Myslím si, že jsou dost pasívní. Nemají vůli bojovat, změnit podmínky, svou situaci. Jsou neschopné pohybu. Vidí se jako princezny. Já jsem byla vychována jinak.

[Bylo těžké] žít s jinými lidmi! Všechny byly mladší než já a ne vždy bylo snadné být ta dospělejší. Kdybych musela bydlet s ženami staršími, než jsem já, bylo by to bývalo určitě lepší. [...] Myslím si, že by pro mě bylo lepší, kdybych nebydlela v azylovém domě, ale ve vlastním bytě, kde bych mohla mít asistentku, která by mi pomohla. Ne, neměla jsem být přinucena žít s mladšími dívkami, které byly tak jiné. Ale vím, že tento typ pomoci sociální služby neposkytují. A je to správné, protože některé dívky by mohly využít situace, kdyby nebyly pod odpovídajícím dohledem.

Někdy není snadné žít s jinými lidmi. Někdy potřebuji být sama... Nebo někdy tě někdo může obtěžovat nebo dělat něco, co není správné. Já obvykle nedokážu mlčet, ale postěžuji si... Ale musím říct, že tady se mi líbí. Víím, že tady platí určitá pravidla, ale rozumím jejich smyslu, takže pro mě není těžké je dodržovat. V mé rodině máme také pravidla [...] a já jsem je vždy respektovala.

5.3. Zkušenost aktérů angažujících se v boji proti obchodování s lidmi

Jak uvedla řada aktérů angažujících se v boji proti obchodování s lidmi a jak je doloženo níže, vhodná pomoc a ochrana obchodovaných osob je jednou z hlavních fází celého procesu, který nastupuje po identifikaci obchodované osoby – je to rozhodující faktor pro bezprostřední i dlouhodobou stabilizaci a zotavení. Proto je zásadní, aby příslušné osoby dostaly vhodnou a přiměřenou počáteční pomoc a ochranu a byla jim nabídnuta odpovídající dlouhodobá pomoc, včetně vhodných opatření pro jejich sociální začleňování a včetně pomoci v re/integračním procesu.

[...] dobrý program schopný uspokojit potřeby obětí a umožňující jejich podporu je nejlepším způsobem, určitě lepším, než jakýkoliv jiný způsob, jak podpořit sociální začlenění.

Vidíme [...], co potřebují: stravu, oblečení ... někdy přijdou jen s tím, co mají právě na sobě. Vezmeme je na nákup oblečení. Snažíme se rozpoznat, jakou lékařskou péče potřebují. A naplánujeme nějaké lékařské konzultace, pokud s nimi souhlasí. Pak se snažíme, aby si promluvily s psychologem. A samozřejmě se snažíme vytvořit si vzájemné vztahy důvěry, aby se při rozhovoru s námi cítily příjemně [...] Společně s psychologem se pokoušíme s těmito ženami pracovat na zvýšení jejich sebeúcty, odvahy i sebevědomí, chceme, aby se cítily bezpečně, pak začneme pracovat na právních aspektech, ať už se to týká násilí, které zažily, nebo zlegalizování jejich situace [v naší zemi]. A pak je důležitá sociální pracovnice. My, řádové sestry, s nimi mluvíme hlavně v noci. Jsme u nich sedm dní a sedm nocí.

Mnoho dívek musí zabezpečit příjmy pro svou rodinu, kterou nechaly v zemi původu, a pokud jim dáme příležitost legálně pracovat a posílat peníze rodině, splnili jsme jednu z jejich nejdůležitějších potřeb.

V tomto ohledu respondenti zdůraznili potřebu mít k dispozici dobře proškolený personál, který bude schopen reagovat na jednotlivé potřeby obchodovaných osob.

Musíme mít proškolené pracovníky, kteří se specializují na fenomén obchodování s lidmi. Pouze specializovaný provozovatel služeb dokáže porozumět požadavkům oběti na pomoc a je schopen propojit požadavky oběti se službami, které jsou v daném okamžiku k dispozici.

Jeden z respondentů srovnával ochranu s podporou. Není totiž jen důležité ochránit obchodované osoby před tím, kdo je vykořisťoval, před možností stát se opět obětí obchodování a pomáhat jim při rehabilitaci, ale rovněž je třeba podpořit jejich schopnosti a dovednosti, a tak napomoci jejich re/integraci do společnosti.

Podle našeho názoru první a nejdůležitější ochrana znamená rovněž „podporu“, protože se snažíme pohlížet na lidi nejen jako na nositele potřeb, ale i jako na nositele zdrojů a dovedností a od

samého počátku procesu se snažíme podporovat jejich schopnosti [...]: existuje škola, kurzy zaměřené na získání gramotnosti, a jakmile získají povolení k pobytu, otevře se jim svět pracovního trhu se všemi příležitostmi k zapracování se. To je přece také ochrana!

Jedním z klíčových prvků během pomoci a ochrany je schopnost poskytovatele služeb získat si důvěru obchodované osoby a zaujmout dostatečně citlivý přístup, kterým se přizpůsobí situaci kterékoliv z obchodovaných osob i obchodovaným osobám samotným. Získání důvěry obchodované osoby není snadné, protože tyto osoby byly mnohokrát zrazeny nebo dokonce vykořisťovány příbuznými či přáteli, tj. osobami, kterým důvěřovaly.

Problémy se mohou objevit okamžitě už v procesu signalizace, pokud nejsou indikátory dobře definovány a vnímány. [...] V určitém bodě můžeme být konfrontováni se situací, v níž je oběť signalizována jako oběť obchodování s lidmi a jako taková odeslána do utajeného domu, přičemž daná žena nemusí sama sebe vnímat jako oběť obchodování a v důsledku toho, se může snažit zpochybnit všechna pravidla platící v daném domě. Proto je nesmírně důležité, aby ti, kdo poskytují pomoc, měli citlivý přístup, který přesahuje právní definici oběti obchodování s lidmi.

Prvním krokem je získat si její důvěru tím, že jí jasně vysvětlíme pravidla utajeného domu, řekneme jí, co může očekávat od pracovníků/odborníků. a především jí musíme uklidnit, protože je velmi vyděšená, zmatená ...nebojí se ani tak určitých osob, ale bojí se toho, co přinese další den, jak se to bude vyvíjet dál ...[...]. Je třeba naslouchat tomu, co říká. Vždycky jí musíme dát možnost, aby se mohla sama rozhodnout. Není snadné získat si důvěru těch žen, protože byly podvedeny lidmi, které znaly a kterým důvěřovaly.

Podle aktérů angažujících se v boji proti obchodování s lidmi, a zmínily se o tom i obchodované osoby, je poskytnutí kulturní mediace absolutně nezbytným prvkem, protože není důležité porozumět si obchodovou osobou jen po stránce jazykové, ale primárně je důležité mít povědomí i o kulturním

zázemí klienta, aby byla možná mediace, jeví-li se jako nezbytná, mezi obchodovanou osobou a poskytovatelem služeb, a aby bylo možné lépe porozumět jejím potřebám a problémům.

[...] kulturní mediace je skutečně zásadní [...] Pravidlem by mělo být vždy plně a neustále využívat kulturních mediátorů, kteří nejsou jen tlumočníky. [...] Pokud mediátor ví vše o [zemi původu], ale neví nic o [přijímající zemi], je těžké, cokoliv zprostředkovat. [...] Komunikace je skutečně klíčovým tématem. Komunikace se totiž používá pro vysvětlení práv obětí, představuje snahu přimět je k důvěře v instituce, porozumět tomu, co se děje, shromáždit informace, či přijímat naléhavá opatření v určitých situacích. Jedním slovem, komunikace je užitečná vždy a všude, a to je ta potřeba.

Co se týče lingvistické mediace, tam jsme to zvládli vlastními silami, ale co se týče mezikulturní mediace, tam máme stále nedostatky. Bylo by užitečné najít lidi, kteří by byli schopni pracovat s oběťmi obchodování. Kulturní mediace je mnohem důležitější než mediace čistě jazyková.

Poskytovatelé služeb rovněž vypověděli, že během fáze pomoci a ochrany musejí obchodované osoby někdy čelit potížím, pokud mají příliš mnoho času samy pro sebe.

[...] vyzkoušely si něco, co si dříve neuměly představit, protože nevěděly, jaké vztahy by mohly být ve společenství jiných žen, a především si vyzkoušely, jak řídit vlastní čas, což je mohlo ze začátku obtěžovat, protože příliš mnoho času trávily samy se sebou.

Podle poskytovatelů služeb je důležité vzít do úvahy skutečnost, že většina obchodovaných osob nikdy před tím nežila v utajených domech společně s neznámými lidmi. Jeden z respondentů zdůraznil fakt, že ne všechny obchodované osoby byly ve skutečnosti schopny žít v komunitě. Nicméně ambulantní programy nemusí být vždy zcela úspěšné, protože je důležité vyvážit všechny odlišné kulturní potřeby a následně na ně reagovat a rovněž je nezbytné poskytovat obchodovaným osobám pravidelnou psychologickou podporu.

[...] Ne všechny ženy jsou schopny nebo připraveny podstoupit tento test a žít ve společenství jiných lidí, to skutečně není snadné ...takže pro některé dívky, které vykazovaly pozitivní sociální kontext, jsme zkusili zahájit ambulantní program. Tyto programy bohužel neměly dobré výsledky, protože nebyly schopny vyvážit kulturní a psychologické aspekty, a proto se sociální služba rozhodla je znovu neaktivovat. V současné době jsou programy vystavěny na denní péči v azylovém domě, až do jejich úplného ukončení a pak existuje možnost přestěhovat se do částečně autonomního bytu.

Některé obchodované osoby dávají přednost před ochranou v utajeném domě či bytě „volnosti“ a mohou vnímat svou situaci obchodované osoby jako dočasnou a očekávat, že dříve či později skončí.

Když jsem naslouchala [některým] ženám, uvědomila jsem si, že vykořisťování považují za dočasné. Přijímají, že jsou vykořisťovány, často při tom i hodně trpí. Myslí na to, až budou volné, a proto nevstupují do ochranných programů a nechtějí žít v utajených domech.

Podle poskytovatelů služeb může mít odmítnutí pomoci celou řadu důvodů. V některých případech je to proto, že obchodovaná osoby se bojí být někde zavřené, protože už zažily situaci, kdy byly zbaveny svobody v době, kdy byly obchodovány. Někdy jsou obchodované osoby citově svázány s tím, kdo je vykořisťuje, nebo si dokonce ani neuvědomují, že se staly oběťmi.

[Oběti odmítají pomoc], protože ve většině případů se bojí být někde zavřené, nedokážou to zvládnout. Vyrdrží tak týden či dva, než se zklidní, ale dál už to nevládají a odejdou, utečou bez ohledu na to, jaký program jim nabídneme (vzdělání, práce), někdy si dokonce nevezmou ani oblečení. Pořád mají citové vazby na toho muže nebo na dítě v ústavu. Mnoho obětí si ani neuvědomuje, že jsou oběťmi. Myslí si, že tak prostě plyne život, že takový byl život vždycky. Můžeme jim ukázat správnou cestu, ukázat jim rodinný model.

Někdy obchodované osoby přemýšlejí o penězích, které by si mohly vydělat tam venku. Někdy odmítají pomoc, protože se obávají odplaty prostředí,

v němž byly vykořisťovány, a proto si nepřejí být spojovány s žádnou podpůrnou strukturou nebo útvaru kriminální policie. A navíc se stydí za to, co se jim stalo, a proto si přejí zůstat v anonymitě.

[Některé oběti odmítají pomoc], protože dávají přednost nezávislosti a protože si myslí, že mimo podpůrné struktury si mohou vydělat peníze, ale také se obávají prostředí, ze kterého přišly, a proto se nepřejí být v kontaktu s jakoukoliv podpůrnou strukturou nebo útvaru kriminální policie. Rovněž se mohou stydět nebo mít nějaké jiné pocity, a proto chtějí zůstat v anonymitě.

Někdy se obchodované osoby nechtějí spoléhat na nové lidi, protože jim nedůvěřují a nevěří, že by jim nějaký člověk či nějaká instituce mohli pomoci

Odmítají pomoc... z mnoha důvodů; mohou ji odmítat ze strachu, protože podle nich je pořád lepší podvolit se diktátu pachatelů trestného činu obchodování s lidmi než s nimi přerušit vztahy a spolehnout se na další lidi, protože si nejsou ani vědomy toho, že se staly oběťmi, a myslí si, že jim instituce a úřady stejně nepomohou, nedůvěřují jim, protože stejné instituce v jiných zemích toho nejsou schopny, jsou zkorumpované. Prostě existuje celá řada důvodů, toto jsou jen některé z nich.

[Některé oběti odmítají pomoc], protože určitá nedůvěra, kterou mají, pravděpodobně vychází z prostředí, které je sociálně a kulturně formovalo [...]. Jen tak snadno neuvěří, že by jim někdo mohl být oddán. A proto je důležité rozšířit kulturu spolupráce a solidarity. Takže já jsem přesvědčen(a), že je to hlavně z kulturních důvodů.

V některých případech obchodované osoby odmítnou pomoc, protože očekávaly něco jiného a jsou zklamány. Myslely si, že jim program ochrany pomůže mnohem rychleji a komplexněji.

[Některé oběti odmítají pomoc] pravděpodobně proto, že se domnívaly, že pomoc je něco úplně jiného, že dostanou něco rychlejšího a komplexnějšího, místo toho je doba strávená v komunitách dlouhá a byrokratické a právní záležitosti jsou ještě

zdlouhavější, než očekávaly. Ale naštěstí se to stává jen velmi zřídka. Často si myslíme, že [některé] ženy se zapojí do komunity jen proto, aby získaly doklady, a proto jsou každý den, který stráví v komunitě, velmi rezistentní. [...]. Nicméně doba, kterou stráví v komunitě, jim umožní, aby získaly zkušenosti, kterými dosud neprošly nebo které si nedokázaly představit hlavně proto, že velká většina z nich vždycky žila jen na ulici. Prožijí nová přátelství a mají pocity, které před tím nikdy neměly. Také se nikdy před tím nesetkaly se sociálními pracovníky a laskavými lidmi a to je přiměje přemýšlet o tom, že něco přece může být jinak!

Některé obchodované osoby nahlížejí na dobu strávenou v kurzech výuky místního jazyka nebo na rekonstrukci střípků jejich života jako na zbytečné, protože chtějí okamžitě pracovat a myslí si, že pro ně je mnohem důležitější vydělávat a spořit peníze, než pracovat krok za krokem na své rehabilitaci a re/integraci do společnosti.

Spousta obětí odmítne program nebo jej přeruší, protože je zklamána. I přes všechnu snahu předem jim vysvětlit, co to je ochranný program, oběti chtějí hlavně okamžitě pracovat a doba strávená studiem [...] jazyka nebo rekonstrukcí částí jejich identity, která se rozbila po zkušenostech, které prožily – nejedná se pouze o zkušenosti s vykořisťováním na ulicích nebo někde jinde, ale rovněž o zkušenosti související s jejich cestou [...] – je vnímána jako zbytečná. Práce a ukládání peněz se jim jeví jako mnohem důležitější.

Nicméně poskytovatelé služeb zdůraznili, že prioritou byla rehabilitace obchodovaných osob, aby se jejich životy dostaly zpět na správnou cestu a nikoliv okamžité umístění v zaměstnání.

[...] Je skutečně důležité dát jim čas, aby si daly život do pořádku. Podle mého názoru, když lidé dorazí do [azylového domu], dovolit jim začít pracovat hned druhý den po příjezdu je sebezničující a bylo by to i dost ambiciózní: pokud začnou okamžitě pracovat, určitě budou pracovat nelegálně, tj. bez potřebných dokladů. Proto se takové situaci vždy snažíme vyhnout, protože by to byl skutečně

paradoxní vzkaz obětem: uniknou vykořisťování a komunita jim nabídne nelegální práci.

V některých případech obchodované osoby nejsou jednoduše připraveny vstoupit do programu ochrany. Kromě toho strach z vykořisťovatelů a předpokládaná možnost, že by pachatelé mohli ublížit jim nebo jejich rodinám způsobuje, že omítnou pomoc i ochranu.

[Některé oběti odmítají pomoc, protože] se mohou obávat toho, kdo je vykořisťuje, že by mohl ublížit jim nebo jejich rodinám, mohou také potřebovat peníze nebo prostě jen nejsou ještě připraveny zapojit se do programu.

V rámci některých asistenčních programů se sledují vzájemné kontakty mezi obchodovanými osobami a jejich rodinnými příslušníky. Většinou se tak děje na žádost obchodovaných osob, zatímco v jiných případech je to podmíněno pravidly, která platí v azylovém domě s ohledem na bezpečnost a pocity jistoty.²⁵ Důvody, které vedou k omezování kontaktů s rodinou, vysvětluje jeden z poskytovatelů služeb.

Vždy to závisí na daném případě. Pokud byla oběť nucena pracovat jako prostitutka a rodina o tom absolutně neměla tušení, oběť nemusí nezbytně chtít rodinu informovat. Jsou to spíše případy nucené práce, kdy se můžeme spolehnout na pomoc rodiny.

Poskytovatelé služeb popisují někdy vztahy mezi ženami žijícími v určitém utajeném domě jako složité vzhledem k odlišnému kulturnímu prostředí, z něhož ženy pocházejí. Avšak poskytovatelé služeb rovněž zdůraznili, že společné utrpení a zkušenosti s násilím (obchodování s lidmi nebo jiné formy násilí) byly sjednocujícími aspekty.

[Vztah mezi ženami ubytovanými v jednom domě] je složitý. [...] V určitém okamžiku tady máme ženy šesti různých národností. A to je komplikované, hlavně kvůli jídlu: jedna nejí špagety, jiná nemá ráda rýži atd. [...] A i proto že máme dvoulůžkové pokoje, je vznícení konfliktu snadnější. Existují i konflikty z důvodů různé

²⁵ Srovnej ICMPD/Surtees, R., 2007: „Nasloucháme obětem. Zkušenosti s identifikací, návratem a poskytováním pomoci v jihovýchodní Evropě“, (s. 176).

výchovy v rodině. Organizujeme celou řadu skupinových setkání, abychom měli co nejméně konfliktů. [...] Konflikty vznikají i díky kulturním rozdílům mezi ženami. [...] Odlišují se i tím, jak se oblékají, jak mluví.Ale všechny musejí přijmout pravidla domu, jsou spokojeny, že nikdo nezná adresu domu. Chtějí být v bezpečí, [...] a existuje i určité společné utrpení, o které se mohou podělit. Všechny trpěly násilím.

Někteří poskytovatelé služeb rovněž zmiňovali skutečnost, že z různých důvodů mohou programy pomoci a ochrany trvat déle, než se původně očekávalo. Může se tak dít z důvodu individuálních potřeb a očekávání obchodovaných osob s ohledem na poskytovanou pomoc. Na druhé straně správní a právní kroky, které jsou nezbytné k získání povolení k pobytu a práci, často trvají hodně dlouho. V tomto smyslu respondenti zdůraznili, že období pomoci, které trvá příliš dlouho, může mít negativní dopad na nezávislost obchodovaných osob.

[Některé] ženy si prostě přijdou jen pro doklady, pak objeví ještě něco jiného a tuto znalost si hládají jako poklad, aby získaly něco navíc, zatímco [jiné] přicházejí do komunity s přáním, aby se jim dostalo pomoci i z jiných úhlů pohledu, a to vede k prodlužování celé doby.

[...] Čím více času oběť stráví v tzv. příjmu, tím více se budou cítit jako „děti“. To je degenerace asymetrického vztahu, podle kterého je poskytovatel služby „dospělý“ a příjemce je „dítětem“. Pokud období příjmu netrvá příliš dlouho, mohlo by se rozvinout do pozitivních forem, ale pokud se prodlužuje, existuje degenerativní riziko, kvůli němuž osoba, která překročila dva kontinenty, aby se sem dostala, začne váhat nebo dostane strach, když má odjet autobusem do vedlejšího města. To je varující signál, kterému je třeba se vyhnout. Bohužel prodlužování setrvalého stavu je často spojeno s dobou, která je nutná pro získání povolení k pobytu

V podstatě platí, že ženy, které jsou lépe integrovány a jsou nezávislejší, jsou právě ty, které žijí v komunitě kratší dobu. Ty, které

zde tráví delší dobu, pak obvykle říkají, že to nezvládnou, že potřebují další pomoc.

5.4. Shrnutí

S ohledem na počáteční pomoc a ochranu hovořily obchodované osoby o různých pocitech. V počátečním stádiu převažovaly jak negativní emoce, včetně strachu, že je najde ten, kdo je vykořisťoval, tak i prvotní nedostatek důvěry k organizaci, která služby poskytuje, a k jejím pracovníkům. Obchodované osoby rovněž uváděly, že měly obavy, pociťovaly zmatek nebo dokonce strach, protože nevěděly, co se od nich očekává v průběhu programu pomoci a podpory. Po provedení identifikace a odkázání do péče některého z poskytovatelů služeb, mezi hlavní problémy, kterým musely čelit obchodované osoby, patřil pocit únavy, který se dostavil poté, čím vším si musely projít, a pocit, že v cílové zemi nejsou vítány. Ve stejné době se respondenti cítili bezpečně, pohodlně, uvolněně a pociťovali vděk za to, že unikli ze situace, kdy byli vykořisťováni. V tomto ohledu pak obchodované osoby sdělily, že počáteční negativní pocity se transformovaly na pocity pozitivní, jakmile se dostavila důvěra a sebevědomí. Obecně lze říci, že jak přítomnost kulturního mediátora, tak i včasné poskytnutí vhodných a ucelených informací přispělo u obchodovaných osob k vytvoření pocitu bezpečí.

Ačkoliv obchodované osoby často potřebovaly čas, aby se přizpůsobily životu v utajeném domě a pravidlům, která v domě platí, včetně časových rozpisů a harmonogramů, komunikace a kontaktů mimo program i určitého omezení svobody pohybu²⁶, hovořily i o tom, že tato pravidla přijaly jako nezbytná pro dobro všech obyvatel utajeného domu. Obchodované osoby obecně hodnotily služby poskytované vazylových domech a během programů pomoci a podpory kladně. Vypověděly, že jim byla poskytnuta okamžitá zdravotní a psychologická péče a jejich základní potřeby byly uspokojeny, včetně poskytnutí psychologa a tlumočnicka.

²⁶ Srovnej ICMPD/Surtees, R., 2007: „Nasloucháme obětem. Zkušenosti s identifikací, návratem a poskytováním pomoci v jihovýchodní Evropě“, (s. 173).

Obchodované osoby se zmiňovaly o jazykových kurzech, odborné přípravě a pomoci s hledáním zaměstnání nebo získáním dokladů, jako o hlavních faktorech, které velmi pozitivně přispěly k dlouhodobému sociálnímu začlenění. V případech, kdy respondenti hovořili o potížích se studiem jazyka cílové země, pak tyto potíže pro ně představovaly jasnou překážku k integraci a sociálnímu začlenění v cílové zemi. Obchodované osoby často hovořily i o pocitu nervozity vzhledem k nečinnosti a s tím související potřebě určité činnosti a vyjadřovaly přání pracovat. Respondenti zmiňovali mezi klíčovými faktory zotavení a dlouhodobého sociálního začlenění i nutnost cítit se užitečně a dostat možnost být aktivní. Jiní respondenti postrádali své rodiny a přátele nebo alespoň osoby, s nimiž by mohli sdílet své úvahy a každodenní život. V rámci některých asistenčních programů jsou monitorovány vzájemné kontakty mezi obchodovanými osobami a jejich rodinnými příslušníky. V některých případech to bylo přímo na žádost obchodovaných osob, jindy monitoring vyžadovala pravidla utajeného domu, aby byla zajištěna bezpečnost²⁷.

Celkově lze říci, že život v komunitách představuje směsici dojmů pozitivních a negativních. Kulturní rozdíly a jazykové bariéry mezi obchodovanými osobami a pracovníky utajených domů nebo mezi obchodovanými osobami a dalšími příjemci podpory mohou mít negativní dopad na pomoc poskytovanou obchodovaným osobám v cílové zemi. Někdy vyjadřovaly potřebu s někým si promluvit ve svém mateřském jazyce, v rámci svého sociálního a kulturního prostředí.²⁸ Nicméně respondenti obvykle zdůrazňovali své dobré vztahy s pracovníky utajených domů. Co se týče přátelství mezi obchodovanými osobami žijícími pod jednou střechou, odpovědi se pohybovaly v rozpětí od složitých nebo komplikovaných vztahů se spolubydlícími po dobré, ačkoliv ne přímo kamarádké vztahy. Zatímco někteří respondenti zdůrazňovali výhodu bydlení s jinými lidmi shodné národnosti, se kterými mohou sdílet stejnou kulturu, jazyk a zvyky, další dávali přednost životu ve smíšeném prostředí.

²⁷ Srovnej ICMPD/Surtees, R., 2007: „Nasloucháme obětem. Zkušenosti s identifikací, návratem a poskytováním pomoci v jihovýchodní Evropě“, (s. 176).

²⁸ Srovnej ICMPD/Surtees, R., 2007: „Nasloucháme obětem. Zkušenosti s identifikací, návratem a poskytováním pomoci v jihovýchodní Evropě“, (s. 155).

Důvodem byla nedůvěra ke krajanům nebo snaha naučit se jazyk v cílové zemi rychleji, když budou žít s osobami jiné národnosti.

Podle aktérů angažujících se v boji proti obchodování s lidmi měla celá řada obchodovaných osob problémy přijmout nebo naopak odmítnout účast v programech pomoci a podpory, a to z mnoha důvodů. V některých případech si nemohou zvyknout žít s neznámými lidmi a sdílet s nimi každodenní radosti a starosti. Kromě toho mohou zažít pocit, že jejich svoboda je omezena nebo myslí na peníze, které si mohly vydělat mimo podpůrnou strukturu. Někdy se obchodované osoby nechtějí spoléhat na nové lidi, protože často byly zrazeny lidmi, které dobře znaly.

S ohledem na výše uvedené aktéři angažující se v boji proti obchodování s lidmi na prvním místě zdůraznili nutnost vybudovat si důvěru a zmínili rovněž přidanou hodnotu kulturní mediace, která je nutná pro adekvátní komunikaci mezi poskytovateli služeb a obchodovanými osobami. Respondenti rovněž zdůraznili, že není jen absolutně nezbytné nabídnout vhodnou a přiměřenou počáteční pomoc a ochranu, ale i správnou dlouhodobou pomoc a odpovídající sociální začlenění podle individuálních potřeb obchodovaných osob. Z toho plyne, že sociální začleňování a re/integrace obchodovaných osob je usnadněna, pokud jsou v průběhu programu pomoci a podpory umocňovány individuální schopnosti a dovednosti. Nicméně podle poskytovatelů sociálních služeb je důležité najít správnou rovnováhu mezi poskytovanou pomocí a ochranou na jedné straně a podporou samostatnosti a sebevědomí na straně druhé. Všeobecně řečeno, respondenti zdůraznili potřebu mít k dispozici dobře proškolený personál, který by byl schopen reagovat na individuální potřeby obchodovaných osob.

6. Návrat a sociální začlenění

6.1. Úvod²⁹

Návrat domů je pro obchodované osoby často složitým procesem, protože ty mohou čelit celé řadě sociálních, rodinných, zdravotních, právních a finančních problémů a stát před rizikem návratu do stejných sociálních a ekonomických podmínek, z nichž se odchodem z domova snažily uniknout. Aby se obchodované osoby dokázaly vyhnout sekundární viktimizaci, měly by být pro ty, kdo si přejí návrat do své země původu nebo by se chtěly usadit v některé třetí zemi, k dispozici programy návratu a sociálního začlenění. Programy by se měly zaměřovat na dlouhodobější zotavení, posílení osobnosti a na sociální začlenění obchodovaných osob a měly by fungovat jako prevence rizika sekundární viktimizace a možnosti opětovného obchodování.

Programy návratu a sociálního začlenění by měly být založeny minimálně na dále uvedených zásadách³⁰:

- *Dobrovolnost*: Je to obchodovaná osoba, kdo se svobodně rozhodne vrátit se domů nebo se usadit na jiném místě/ve třetí zemi a využít nabízených služeb.
- *Ochrana*: Bezpečnost a soukromí obchodovaných osob jsou rozhodující, a proto by měla být přijata všechna nezbytná opatření, aby se bezpečnost a soukromí skutečně zajistily (např. třetím stranám se nesdělují žádné informace, analýza rizika před odjezdem, bezpečný cestovní plán, plán řízení rizika, monitoring případu).
- *Řešení připravené na míru*: Potřeby, názory a obavy obchodovaných osob by měly být vzaty v úvahu při posuzování jejich přání vrátit se do země

²⁹ Viz ICMPPD/Orfano, I., 2010: Příručka pro rozvoj mezinárodního referenčního mechanismu pro osoby obchodované v Evropě. MRM-EU.

³⁰ Viz Evropská Komise, 2004: Zpráva expertní skupiny o obchodování s lidmi; k dispozici na: http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/crime/trafficking/doc/report_expert_group_1204_en.pdf.

původu nebo se usadit v třetí zemi, a zároveň by se měly připravit postupy návratu a sociálního začlenění.

- *Přesnost*: Obchodovaná osoba by měla být co nejrychleji a řádně informována o jakémkoliv aspektu návratu a požadavcích a postupech sociálně-asistenčního programu.
- *Spolupráce*: Úzká spolupráce mezi akreditovanými podpůrnými agenturami (např. NNO, mezinárodní a vládní organizace) ve zdrojových, tranzitních a cílových zemích je klíčová pro úspěšný návrat a program sociálního začlenění.

6.2. Zkušenosti obchodovaných osob

Všechny fáze intervencí v rámci boje proti obchodování s lidmi jsou těsně propojeny. Hlavním cílem je dlouhodobé zotavení, posílení a sociální začlenění obchodovaných osob a eliminace rizika sekundární viktimizace a možnosti opětovného obchodování. Platí to pro všechna stádia intervencí, takže ani sociální začlenění nemůže postupovat podle předem přesně definovaného plánu, tj. programy by měly být dostatečně flexibilní, aby byly schopny reagovat na individuální potřeby a aby umožnily modifikace v případě, že nastanou problémy, nebo pokud dojde k nějakému selhání. Jak již bylo několikrát řečeno, poskytnutí včasných a ucelených, ale zároveň i srozumitelných informací je tím nejdůležitějším krokem.

Než jsem si promluvila s právníčkou, nevěděla jsem o [zdejší] pomoci vůbec nic; ta mi ale vysvětlila, že existuje zvláštní povolení k pobytu pro oběti, a řekla mi o možnosti účastnit se sociálního reintegračního programu. Řekla mi, že bych mohla najít práci, ale nejprve bych se musela naučit [jazyk] a hledat si práci s jejich pomocí.

Nejdřív jsem [dostala] právní pomoc, protože jsem neměla žádné doklady, pak následovala zdravotní péče, protože fyzicky jsem na tom byla [špatně]. Kromě toho jsem se často setkávala [...] s psycholožkou, která mě sledovala dost dlouho, protože jsem trpěla nespavostí. Díky [poskytovatelům služeb] jsem se naučila mluvit [zdejším jazykem] a používat počítač, takže teď už mám práci.

Když přijde na problematiku návratu a re/integrace, tj. zda se obchodovaná osoba rozhodne zůstat v cílové zemi, jít do třetí země nebo se rozhodne vrátit domů, řešení, které si obchodovaná osoba vybere, závisí vždy na individuálních okolnostech. Bez ohledu na to, jak se obchodovaná osoba rozhodne, její bezpečnost a pohoda jsou absolutně nejdůležitější. Takže první problém, který musí být vyřešen, je poskytnout obchodovaným osobám bezpečné místo k bydlení.

Řekli mi, že mně zajistí cestu [domů], kam jsem se chtěla vrátit, a že budu v bezpečí. Ale takovéto místo jsem nikdy před tím neznala, nikdy jsem nebyla v kontaktu s řádovými sestrami. Ti, co mi pomáhali, mi toto místo navrhli a já jsem se rozhodla, že sem půjdu. [...] Dostat se [domů], dostat se na bezpečné místo, kde mě nikdo nebude zraňovat. Vše ostatní bude následovat...pro mě byla nejdůležitější bezpečnost.

Existovala celá řada záměrů týkajících se návratu: od úplného návratu, přes dočasný návrat k návštěvě rodiny a přátel až po možnost usadit se v cílové zemi. Obecně řečeno, obchodované osoby, které se rozhodly vrátit domů do své země původu, vypověděly, že s návratem měly dobrou zkušenost.

Na letišti na mě čekali asistenti [asociace]. Zeptali se mě, kam bych chtěla jít. Vzali mě na oběd, protože jsem nesnídala ani neobědvala. Řekla jsem, že nejprve bych ráda zašla za bývalým přítelem. Zeptala jsem se jich, zda bych od nich stále mohla očekávat pomoc, kdyby něco nevyšlo, a oni řekli, že ano. [...] Mohla jsem s ním počítat, protože mně obvykle telefonoval a zkoušel mi i napsat, ale tuto adresu jsem nikomu neřekla, ani jemu. Kdybych to udělala, ohrozila bych i ostatní. Většinou jsme spolu telefonovali a on chtěl, abych se k němu vrátila, ale já jsem si jista, že to místo by pro mě nebylo bezpečné. Víím, že bych odtud opět musela utéct, ale vlastně bych neměla kam jít. Tady [v asociaci] se cítím bezpečně.

Dostaly jsme letenku, taxikář nás odvezl na letiště a pak jsme čekaly na letišti. Každá z nás dostala 200 EUR. Do letadla nás nedoprovodili. Když letadlo přistálo [...] byl tam kluk, [který na nás čekal a který] nás vzal do utajeného domu.

Jedním z důvodů, proč se obchodované osoby za žádnou cenu nechtějí vrátit domů, je strach, že budou opět obchodovány.

Ne. To by byl můj konec. Žena, která mě poprvé prodala, je tam pořád. Čekali na mě. Převezli mě [z první cílové země] do [druhé cílové země], protože [v první cílové zemi] byli přísní úředníci. Pasáci doufali, že budu deportována [zpět domů] a oni mě znovu prodají do jiné země.

Finanční problémy jsou mezi hlavními faktory, které vedou k opuštění země původu. A proto se některé obchodované osoby rozhodnout zůstat v cílové zemi, protože si přejí pracovat a finančně podporovat své blízké, kteří zůstali doma. Kromě toho vnímají návrat jako selhání vysněného „projektu“ jít do zahraničí a vydělat si peníze.

Přijela jsem [sem] pracovat a chtěla jsem posílat peníze synovi [domů]; pokud se vrátím, dostanu se do stejných problémů, ze kterých jsem chtěla uniknout. [...] Návrat [domů] mě nezajímá. Přišla jsem [sem] pracovat a podporovat syna na studiích. Takže pokud se vrátím, projekt selhal.

V jednom případě obchodovaná osoba hovořila o svém strachu vrátit se i o nedostatku pochopení ze strany policie.

Prostě nemám ráda, když ...někdy, [...] si policie, myslí, že přeháníme, když jim říkáme, že se bojíme vrátit.

Některé obchodované osoby naznačily, že jakmile se usadily v cílové zemi, chtěly jet domů navštívit své rodiny a přátele, ale stejně dávaly přednost tomu, aby mohly zůstat a trvale žít v cílové zemi.

Na začátku, když jsem nevěřila, že dostanu povolení k pobytu, přemýšlela jsem o návratu domů. Teď už vůbec nemyslím na to, že bych jela [domů], protože jsem dostala povolení k pobytu a pracuji v rámci příprav na povolání, které jsem si vybrala. Jednoho dne se vrátím s dokladem, který mi umožní bez problémů cestovat a navštívit mou rodinu a přátele.

Ráda bych [tady] žila, ale chtěla bych s podívat i [domů] a navštívit maminku a bratra. Už je to dlouho, co jsem je viděla naposled.

Ano, určitě [přemýšlím o návratu domů], protože jsem tam vaná, mám tam všechny příbuzné a vůbec celou rodinu.

Není nikdo, kdo by chtěl opustit rodinu, bez rodiny je život moc těžký...Když jsem neměla doklady, bylo zcela nemožné, abych se vrátila, protože když se jedeš domů a nemáš povolení k pobytu, už se nemůžeš vrátit [...]. Teď, když mám možnost získat povolení k pobytu, budu mít i příležitost vrátit a se všemi se setkat po tak dlouhé době ...Určitě chci jet na návštěvu, alespoň na krátkou dobu ...

Jiné osoby vyslovily přání, že by se chtěly vrátit z různých důvodů domů později, včetně přání strávit důchod v zemi původu nebo ambice nejprve dokončit vzdělání/studia, aby byly schopny dokázat sobě i svým blízkým, že v cílové zemi dosáhly svých původních záměrů.

Myslím si, že bychom se vždy měli vracet na místo, kde jsme se narodili. Ale já se chci vrátit tak za deset až patnáct let. To už mi bude přes 55, a to je [u nás] věk na řádný důchod.

Jakmile si najdu práci a dokončím školu, vrátím se. Ráda bych všem ukázala, že jsem dosáhla cíle žít [tady], protože to byl vždycky můj sen. Ale teď v žádném případě ne, i kdyby mi někdo dal šanci, nevrátila bych se teď domů.

Plány obchodovaných osob do budoucnosti

Podle názoru obchodovaných osob mezi jejich hlavní plány a cíle po ukončení programů pomoci a ochrany patřily: najít si práci, včetně možnosti dalšího vzdělávání a odborné praxe, možnost být samostatná a ekonomicky nezávislá a navíc finančně podporovat rodiny.

Ráda bych pracovala, vydělávala si na živobytí, chtěla bych si pronajmout byt, kde bych mohla žít. Pro mě absolutní nutností zůstat zde.

Doufám, že po návratu najdu dobrou práci, abych mohla pomáhat své rodině. [...] Nejdřív chci být u rodiny, říct jim, že to prostě nevyšlo. Nebude to snadné, protože moje maminka nikdy nechtěla, abych odešla. Doufám, že tam najdu lepší práci. [...]. Myslím si, že práce je teď pro mě vůbec nejdůležitější.

Myslím, že tady zůstanu tak osm měsíců, abych tomu, co se stalo, dala nějaký čas, pak se vrátím [domů]. Chci si sehnat práci, chci projít nějakým kurzem, abych po návratu domů mohla dokončit bakalářská studia a mohla začít budovat kariéru.

Ráda bych si našla práci. [...] Ráda bych si vydělala a ušetřila nějaké peníze, abych si mohla pronajmout být a žila si po svém, až se příští rok dostanu z tohoto domu. Také už nesmím být na nikom závislá, a proto si myslím, že teď hlavně potřebuji najít práci. To je první krok.

Chci si najít práci a úplně se osamostatnit [...]

Najít si práci a zajistit, aby můj syn mohl co nejdříve přijet za mnou [...] Musím si najít dům k pronájmu, najít si trvalou práci a obnovit povolení k pobytu. Musím být nezávislá. Chci být samostatná.

Chci mít práci. [...]...Ráda bych si pronajala byt, kde mohla žít se svým bratrem. [...] sním o tom, že se stanu kuchařkou...Proto studuji, abych mohla pracovat a pomohla sobě i rodině.

Ráda bych navštěvovala kurs pro budoucí kuchaře a naučila se lépe [místní] kuchyni...pak bych ráda malovala na keramiku, protože už [doma] jsem takový kurz absolvovala a moc se mi to líbilo.

Doufám, že budu pracovat. Ráda bych pracovala v továrně. Až opustím program a budu mít ušetřené nějaké peníze, najmu si malý dům a budu tam žít jen já.

[...] Chci si najít nějakou práci a vydělat peníze, které bych posílala rodině, ale vím, že nemusím nijak spěchat. [...] Můj program

skončí v září a myslím si, že pak budu mít práci a ušetřené nějaké peníze na pronájem domu. Budu nezávislá.

[Chci] si najít práci a vydělat si nějaké peníze, abych byla nezávislá. [...] Budu mít práci a najmu si dům, kde bych mohla žít. Ráda bych si žila po svém, ale když nebudu mít dost peněz, pronajmu si byt s jinými dívkami.

Některé obchodované osoby dokonce vyjádřily přání mít svou vlastní živnost, a stát se tak nezávislymi i v rámci pracovního prostředí.

[...] Chci tady pracovat a pomáhat své rodině [...] Mohla bych si otevřít firmu, svou vlastní firmu... Mohla bych to udělat, ale trochu se bojím svého bývalého šéfa ... Ale vše po malých krůčcích, nejdřív chci pracovat, zase začít něco dělat a pak uvidím, jak to půjde...

Chci si pronajmout pokoj a otevřít si malou firmu. Mám ráda aromatické krémy. Chci platit všechny povinné odvody to systému sociálního zabezpečení, abych pak mohla odejít do důchodu a dostávala důchod [u nás doma].

Jak již dříve uvedl jeden z poskytovatelů služeb, ochrana znamená především a na prvním místě rovněž podporu schopností a dovedností obchodovaných osob. Dobrý příklad úspěšného využití dovedností je popsán níže.

Když jsem byla v azylovém domě, brzy jsem si našla práci. Bylo to snadné, protože jsem měla výuční list pro švadlenu a [tady] je spousta firem, které požadují profesionály. Takže jsem si dokázala našetřit nějaké peníze, a když jsem ukončila program, mohla jsem si úplně sama pronajmout byt, kde teď žiji.

Protože obchodované osoby potřebují pracovní povolení a povolení k pobytu, aby mohly zůstat a pracovat v cílové zemi zcela legálně, hodně obchodovaných osob zdůraznilo, že získat povolení k pobytu pro ně bylo velmi důležité.

Nyní čekám na povolení, abych tady mohla zůstat. Bude hotové pravděpodobně příští týden. Pak půjdu na velvyslanectví [...]

požádat o pas. Doklady jsou nesmírně důležité a budu klidnější, až je budu mít.

Nejdříve [bych chtěla mít] své doklady. Myslím, že by mě to uklidnilo a nikdo by se mnou už nejednal jako se zločincem nebo nelegálem.

Některé obchodované osoby zmínily i své velké přání najít si partnera, vdát se a strávit zbytek života s manželem a dětmi.

[...] Chci mít klidný život, rodinu, která se každý večer sejde.

Ráda bych si našla dobrého muže a měla dítě. Chci vést jednoduchý život. Kdybych měla nějaké peníze, jela bych [domů] pozdravit maminku, tatínka, bratra a sestru a přivezla bych jim nějaké dárky.

[...] Ráda bych si našla dobrého kluka, vzala si ho a měla rodinu.

Teď mám dům a práci, která se mi líbí. Mám přítele, je to ten kluk, co mi pomohl utéct. Moc bych si ho chtěla vzít a koupit si dům, kde bychom spolu mohli žít. Moc si přeji mít s ním dítě, a aby sem mohla přijet [...] a žít s námi moje dcera.

Jiné, vzhledem k tomu, co prožily, když byly obchodovány, se nechtěly vdát nebo mít partnera.

Ráda bych žila v menším městě, ale raději sama, protože od mužů už jsem si zkusila své.

Chci, aby mé dítě šlo do jeslí, pak do školky, aby se hodně učilo. Nejdřív bych si pronajala malý dům někde na venkově. Momentálně nepřemýšlím o tom, že bych měla partnera.

Některé obchodované osoby rovněž vyjádřily přání vrátit se domů a mít zase svůj starý život.

Chci se vrátit do svého života, do svého starého života.

[...] Chci jet domů. [...] Chybí mi moje rodina. Možná někdy, možná později bych se mohla vrátit. Tentokrát už nebudu tak naivní.

V jednom případě si obchodovaná osoba přála vrátit se domů a najít si práci v zemi původu, místo aby zůstala v cílové zemi, protože se domnívala, že v cílové zemi nebude v bezpečí a bála se stigmatizace.

[...] Myslím, že bych potřebovala dobrou práci a být si jista, že mě nikdo nebude hledat. Bála bych se, protože jsem mluvila s policií. [...] Myslím, že bych nikdy nebyla v bezpečí, kdybych tady zůstala. A i pak, i kdybych dostala práci tanečnice v baru, klienti by se stejně mysleli, že jsem prostitutka, že [všechny] jsme prostitutky. Nemají respekt. [Doma] mám nějaké kontakty na policii a organizace [...] Pomáhají ženám – imigrantkám.

Co se týče budoucích plánů, některé obchodované osoby dokonce vyslovily přání pomáhat jiným obchodovaným osobám tím, že by se samy staly kulturními mediátory nebo poradci a podělily se s obchodovanými osobami o své znalosti a zkušenosti, které by jim mohly pomoci v průběhu procesu rehabilitace.

Ráda bych se stala kulturním mediátorem, ale teď se musím spokojit s uklízečkou, protože nejdřív si musím zlepšit znalost [jazyka] a absolvovat školení.

Je fajn, že dělám něco pro sebe a pro svoji rodinu, protože musíme jít stále dál, ale ráda bych pomáhala i jiným lidem, jiným obětem, jiným uprchlíkům, jiným organizacím...nestačí dělat jen něco pro sebe, musíme pomáhat i jiným lidem. [...] Nejdřív chci nějakou dobu pracovat tady, jako dobrovolnice, a pak uvidím, jestli si najdu něco jiného.

Osoby, které byly dříve obchodovány a které nyní pracují jako kulturní mediátoři, lektoři nebo ti, kdo šíří informace, mohou lépe „dosáhnout“ na obchodované osoby a podstatně zvýšit úroveň a kvalitu akcí zaměřených na potírání obchodu s lidmi.

6.3. Zkušenost aktérů angažujících se v boji proti obchodování s lidmi

Najít rovnováhu mezi poskytováním pomoci, která by vedla k sociálnímu začlenění, a zajištěním dlouhodobé samostatnosti je složitým úkolem, jak popisuje dále uvedený příklad.

Měli jsme nějaké „dlouhodobé klienty“, kteří u nás strávili více než dva či tři roky. Z mnoha důvodů teď „žijí na okraji“. Jejich integrace do společnosti je složitá. Z určitého úhlu pohledu se může zdát, že žili „patologicky“. Nevzpomínám si na žádného klienta, který žil tímto životním stylem, že by byl schopen změny. Je to velmi těžké, zejména pro cizince.

V tomto ohledu celá řada poskytovatelů služeb vyjádřila potřebu zajistit, aby asistenční programy nevytvářely závislost, která by negativně ovlivňovala sociální začlenění obchodovaných osob. Jeden z poskytovatelů služeb popsal vztah mezi nimi a klienty takto:

Sociální práce je založena na vztahu mezi sociálním pracovníkem a klientem, ale takový vztah je nutné udržet v určitých mezích. Někdy s námi klienti chtějí jít na diskotéku, dát si někde skleničku ... to už je nadmíru.

Co se týče sociálního začleňování, aktéři angažující se v boji proti obchodu s lidmi zdůraznili, že prioritou je potřeba obchodované osoby najít si zaměstnání a stát se ekonomicky nezávislou, což jsou hlavní faktory, které je podnítily k opuštění země původu. Jedním z klíčových aspektů sociálního začlenění je právní stránka věci, která je důležitá pro legalizaci jejich pobytu v cílové zemi, včetně přístupu k sociálním službám a zdravotní péči a možnosti pracovat.

Je jasné, že pokud je tady oběť legálně, je možné začlenění, pokud je tady oběť nelegálně, znamená to vyloučení, to je přirozené. Chtěl bych říci, že je evidentní, že legalizace obětí-cizince [...] představuje výhodu pro sociální začlenění. Čím je legalizace stabilnější a méně dočasná nebo podmíněná spoluprací, tím více funguje začlenění.

Co se týče povolení k pobytu, [...] některé ženy nevěří, že je dostanou, dokud je neuvidí! Vypadá to, jakoby tento doklad otevřel nový svět. V zásadě jsme celkem úspěšní při malém

začleňování [...], bohužel ženy nejsou začleněny z právního hlediska. Známe například jednu ženu, která je moc spokojená se svým zaměstnavatelem a on by ji chtěl oficiálně přijmout, ale stále ještě čekáme na názor státního zastupitelství, zda můžeme žádat o povolení k pobytu.

Kromě toho aktéři angažující se v boji proti obchodu s lidmi podtrhli, jaký význam má poskytnutí práce a odborné praxe, včetně jazykových kurzů, které jednak posílí sebedůvěru obchodovaných osob a jednak mají pozitivní dopad na jejich samostatnost a ekonomickou nezávislost. A navíc život v komunitě, rodina a přátelé pomáhají vytvořit sociální síť mimo asistenční programy a jsou zásadní pro dlouhodobé sociální začlenění obchodovaných osob, protože tyto lidé se pravděpodobně stanou významnou součástí jejich budoucího života. Sociální síť mohou rovněž vytvořit nezbytnou stabilitu a kořeny, které zabrání sekundární viktimizaci a možnosti být opět obchodován. Jedním z problémů a překážek, kterým by mohli klienti čelit během procesu sociálního začleňování, je stigmatizace a diskriminace ze strany společnosti. Když se tyto problémy objevily v rámci výzkumu pro tuto studii, bylo to především v souvislosti s odmítáním obchodovaných osob jako cizinců, což jedna z obchodovaných osob popsala takto.

Nestěžuji si na systém. Ale na vztahy! Na chování! Nemluvíme [místním jazykem]. Vždycky jsem chtěla, aby za mnou přijel i můj syn. [...] Mám pocit, že lékaři a sestry mi nechtějí pomoci! U nás cizince respektujeme! V této zemi je to naopak. Ale vím, že potřebujete zahraniční dělníky. Neznám žádné vaše [občany], kteří by dělali stejnou práci jako my.

Nicméně se zdá, že aktéři angažující se v boji proti obchodu s lidmi jsou si dobře vědomi všech otázek, které souvisejí se stigmatizací a diskriminací.

Je rovněž nezbytné, aby oběť nebyla trestána nebo stigmatizována. A než vstoupí [v platnost] nová legislativa, mohlo by se to stát, protože [trestný čin obchodování s lidmi] byl spojován s usnadňováním nelegální migrace a nelegální přistěhovalci dostávají pokyn k opuštění země. Nová legislativa již upozorňuje na tyto situace [a to znamená], že tato praxe se už nebude objevovat.

Stejně jako v jiných fázích intervencí proti obchodování s lidmi, návrat ani sociální začlenění nejdou po předem vytyčené cestě, což znamená, že programy musejí být dostatečně pružné, aby se dokázaly přizpůsobit a reagovat na určité situace a individuální potřeby klienta. Bez ohledu na to, zda se obchodovaná osoba rozhodne zůstat v cílové zemi, jít do třetí země nebo se vrátit domů, jedná se o složitý proces, protože celá řada z nich se zdá být „bezprizorni“ a je těžké najít správnou cestu k zotavení a re/integraci do společnosti.

Pravdou je, že oběti tohoto trestného činu jsou bez jakýchkoliv kořenů. Když se dostanou z moci pachatele, ani návrat domů jim nenabízí stabilitu a bezpečí. Takže jen stěží může dojít ke změně jejich situace.

Aby bylo možné zajistit schopnost obchodovaných osob vydělávat si na živobytí a vyhnout se opětovnému obchodování, budoucí plány na re/integraci a sociální začlenění, ať už v zemi původu, cílové zemi nebo v některé třetí zemi, musejí být založeny na důkladném posouzení jednotlivých potřeb dané osoby.

[...] je evidentní, že se musíme v každém případě vyhnout riziku stigmatizace a to jak v cílové zemi, tak také v zemi původu, pokud se obchodovaná osoba rozhodne vrátit domů. Mezi hlavní nebezpečí patří: vyhnout se společenské stigmatizaci, a to jak ze strany rodiny, tak i ze strany úřadů; příležitost mít z čeho žít, a tím i příležitost k re/integraci do společnosti, protože jinak pravděpodobně vystavujete oběti nové zkušenosti s obchodováním s lidmi; oběť se opět může stát obětí; možnost dostat se klékařské péči, protože oběti mohou být ve velmi nepříjemných situacích z hlediska hygieny, a tak i toto se musí stát součástí hodnocení rizika; pak je tady existence závazků splatit dluhy, což opět zvyšuje riziko opětovného obchodování. A samozřejmě plán návratu musí vycházet z individuálních potřeb.

Jeden poskytovatel služeb vypověděl, že v některých fázích dávaly obchodované osoby přednost návratu do země původu, zatímco v jiných fázích preferovaly pobyt v cílové zemi. Podle jednoho z poskytovatelů služeb, se kterým byl veden rozhovor pro tuto studii, obchodované osoby

dávaly v poslední době přednost návratu před pobytem v cílové zemi mnohem častěji, což může souviset se skutečností, že v posledních letech se proces identifikace stává složitějším.

[...] Pravdou je, že v poslední době se chtějí co nejdříve vrátit domů. Všimli jsme si, že takový trend začal před několika lety. Pak naopak nastalo období, kdy většina chtěla zůstat [tady]. A teď chtějí zase odjízďet. Nevím, proč. No dobře, právní proces identifikace obětí obchodování s lidmi se nezjednodušil, spíše je ještě složitější.

Návrat cizinců – obchodovaných osob byl v mnoha případech asistovaný a často byl uskutečňován Mezinárodní organizací pro migraci (IOM). Ve většině případů měli pracovníci této organizace kontakty na poskytovatele služeb v zemi původu dané obchodované osoby. Co se týče spolupráce s IOM, obecně lze říci, že návraty organizované IOM fungovaly dobře.

[...] Funguje to skvěle. IOM se o to postará. Ministerstvo vnitra hradí náklady. [...]

[...] Protože nemáme žádné peníze, z nichž bychom hradili letenky, kontaktujeme IOM. [...] Pokud známe nějakou organizaci v jejich zemi původu, kontaktujeme ji, čímž zajistíme, že o oběť bude po příletu dobře postaráno. Pokud nemáme žádné kontakty v příslušné zemi původu, pak je to IOM, která se o klienta postará.

V případě, že klienti se vrací domů, spolupracujeme s IOM a některými organizacemi (hlavně NNO) v zemi původu.

Je zajímavé, že jeden poskytovatel služeb vypověděl, že nikdy nebyli konfrontováni s asistovaným návratem. Ve většině případů to byla jedna, jediná věc, kterou obchodované osoby požadovaly: vrátit se co nejnepříjemněji.

[...] Nikdy jsme nestáli před [...] nutností [asistovaného návratu], protože ti, kdo se rozhodli vrátit, nechtěli vyvolávat v zemích původu nějaké „otázky“. Chtěli se jen tiše vrátit k rodinám.

Možnost obchodovaných osob zůstat v cílové zemi je často spojena se spoluprací s úřady. Respondenti rovněž uvedli, že měli dojem, že v mnoha

případech úřady byly mnohem svolněji zařadit obchodované osoby do re/integračních programů, zajistit jim povolení k práci a pobytu, pokud byly tyto osoby identifikovány policií nebo se hodily do policejního vyšetřování.

Po identifikaci dostane oběť 60 dnů na rozmyšlenou. Během tohoto období poskytujeme oběti veškeré služby. Pak se oběť může rozhodnout, zda se vrátí do země původu – to není problém, to zvládáme snadno. Pokud se oběť rozhodne zůstat tady a spolupracovat s policií, má šanci vstoupit do programu. Máme dojem, že oběť má větší šance vstoupit do programu a těžit ze systému, pokud se hodí do policejního vyšetřování nebo pokud byla identifikována přímo policií.

Akteři angažující se v boji proti obchodu s lidmi sdělili, že pokud se obchodovaná osoba rozhodne zůstat, může se potýkat s problémy, protože příležitosti pro cizince nejsou obvykle tak dobré jako pro občany dané země. I když jsou klienti úspěšni, chybí jim sociální síť, kterou měli doma.

Někdy tady chce klientka zůstat [...] a začít nový život. Ale po několika měsících či letech zjistí, že je to příliš složité, někdy téměř nemožné, vzhledem k byrokracii, nevhodnému sociálnímu systému, nedostatku příležitostí k práci atd. Máme i úspěšné klientky. Ty byly součástí [programu]. Poskytli jsme jim pracovní konzultace, proškolili je na novou práci, atd. [Klientkám chybí] jejich rodiny, přátelé a sociální síť! Cítí se tady opuštěně. [...] Oběti [z naší země] jsou v podobné situaci, bez rodiny, bez přátel. Mají ale jednu výhodu: [náš] systém sociálního zabezpečení je pro [naše] občany mnohem příznivější než pro cizince.

6.4. Shrnutí

Platí to pro všechna stádia intervencí, takže ani sociální začlenění nemůže postupovat podle předem přesně definovaného plánu, tj. programy by měly být dostatečně flexibilní, aby byly schopny reagovat na individuální potřeby a aby umožnily modifikace v případě, že nastanou problémy, nebo pokud dojde k nějakému selhání. Bez ohledu na to, zda se obchodovaná osoba rozhodne zůstat v cílové zemi, jít do třetí země nebo se vrátit domů, její bezpečnost, klid a jistota jsou nejdůležitější. Kromě toho individuální

potřeby a požadavky na návrat a sociální začlenění musejí být posuzovány případ od případu.

Mezi důvody, proč se obchodované osoby nechtějí vrátit domů, patří strach, že budou opět obchodovány, ale rovněž jejich přání pracovat v cílové zemi nebo ve třetí zemi, aby byly schopny finančně podporovat své nejbližší v zemi původu. Respondenti uváděli, že návrat obchodovaných osob je obvykle asistovaný a často se uskutečňuje s pomocí IOM. Obecně lze říci, že obchodované osoby měly v průběhu procesu návratu dobré zkušenosti

Podle názoru obchodovaných osob mezi jejich hlavní plány a cíle po ukončení programů pomoci a ochrany patřily: najít si práci, včetně možnosti dalšího vzdělávání a odborné praxe, jakož i možnost být samostatná a ekonomicky nezávislá a navíc finančně podporovat rodiny. Pro ty, které si přály zůstat v cílové zemi, je první a nejdůležitější věcí legalizovat jejich pobyt a získat povolení k pobytu. Nicméně v tom případě je třeba se vypořádat s některými problémy a překážkami. Obchodované osoby i subjekty poskytující služby vyjádřily nespokojenost s opatřeními, které byly navrženy pro legalizaci pobytu obchodovaných osob. Proto se poskytovatelé služeb zasazovali o zjednodušení procesu, který by umožnil mnohem efektivnější podporu při začleňování do společnosti.

Podobně jako obchodované osoby i aktéři angažující se v boji proti obchodu s lidmi zdůraznili s ohledem na sociální začleňování, že prioritou je potřeba obchodovaných osob najít si zaměstnání a stát se ekonomicky nezávislími, protože to byly faktory, které podnítily jejich odchod ze země původu. Pokud se obchodovaná osoba rozhodne zůstat v cílové zemi, může čelit problémům, protože pro cizince je obvykle méně příležitostí k zaměstnání a cizinci kromě toho postrádají i sociální síť, se kterou mohli doma počítat. V tomto smyslu se aktéři angažující se v boji proti obchodu s lidmi zmínili, že klíčovými aspekty sociálního začleňování jsou, pochopitelně kromě legalizace pobytu obchodovaných osob v cílové zemi, rovněž zajištění práce a odborné přípravy, včetně jazykových kurzů, dále upevnění sebevědomí obchodovaných osob, ale i posílení jejich samostatnosti a ekonomické nezávislosti. Kromě toho zdůraznili význam života v komunitě a přínos rodiny a přátel pro vytvoření sociální sítě mimo asistenční programy. Podle aktérů angažujících se v boji proti obchodu s lidmi jedním z problémů a

překážek, kterým by mohli klienti čelit během procesu sociálního začleňování, je stigmatizace a diskriminace ze strany společnosti. Když se tyto problémy objevily v rámci výzkumu pro tuto studii, bylo to především v souvislosti s odmítáním obchodovaných osob jako cizinců. V takové případě by mohla pozitivně přispět k sociálnímu začleňování obchodovaných osob protidiskriminační opatření a zvyšování povědomí lidí o tomto problému a výchova společnosti.

Jak již bylo uvedeno výše, jakýkoliv plán související s návratem a sociálním začleňováním obchodovaných osob musí vycházet z důkladného vyhodnocení individuálních potřeb osob, kterých se to týká, aby se zajistilo, že daná osoba je schopna vydělávat si na živobytí. Lze tedy zevšeobecnit, že obchodované osoby potřebují trvalou ochranu před sekundární viktimizací a opětovným obchodováním a musejí být začleněny do širší společnosti. Nicméně je důležité najít správnou rovnováhu mezi poskytovanou pomocí a ochranou na jedné straně a podporou samostatnosti a nezávislosti na straně druhé. Celá řada obchodovaných osob rovněž vyjádřila přání, podělit se o své zkušenosti z doby, kdy se vymanily z obchodování, s dalšími obchodovanými osobami tím, že se stanou kulturními mediátory a budou pracovat pro poskytovatele služeb. Když budou zapojeny do systému pomoci a ochrany, mohou lépe „dosáhnout“ na obchodované osoby a podstatně zvýšit úroveň a kvalitu akcí směřujících k potírání obchodu s lidmi.

7. Trestní a občansko-právní řízení

7.1. Úvod³¹

Všechny státy by měly zaručit přístup ke spravedlnosti a slušnému zacházení s obchodovanými osobami, které by měly být plně informovány a podporovány, jakmile se stanou stranou trestního nebo občansko-právního řízení. Přístup k úplným a jasným informacím je zásadní, protože umožní obchodovaným osobám, aby se aktivně zapojily do řízení, snížily jejich psychologický stres a posílily jejich práva.³²

Právní zastupování a pomoc by se měly stát součástí programu ochrany obětí. Formalizované protokoly mezi orgány činnými v trestním řízení a poskytovateli služeb, kteří pomáhají obchodovaným osobám, jsou účinnými prostředky komplexní ochrany práv podporovaných osob v jakékoli fázi právního řízení.

V některých případech může nějaká oběť vyžadovat ochranu před možnou odvetou a trestem ze strany pachatelů a s nimi spřízněných stran. Ochrana obětí jako svědka trestného činu (tj. trestného činu obchodování s lidmi a podobných trestných činů) vyžaduje přípravu řešení na míru, která pak musejí být realizována orgány činnými v trestním řízení včetně státních zástupců a soudců, ale i dalších podpůrných organizací, které musejí velmi úzce spolupracovat. Za účelem vyhodnocení, zda je ohrožena fyzická bezpečnost obětí (a lidí z jejího okolí), je provedena analýza rizika a, je-li to nutné, jsou přiděleny zvláštní zdroje, zajišťující ochranu obětí (a lidí z jejího nejbližšího okolí).

V případech dětí musejí být veškerá rozhodnutí týkající se účasti, poskytování pomoci a spolupráce s policejními a soudními orgány přijata zákonným zástupcem dítěte po konzultaci s dítětem samotným. V případech, že dítě není

³¹ Viz ICMPD/Orfano, I., 2010: Příručka pro rozvoj mezinárodního referenčního mechanismu pro osoby obchodované v Evropě: MRM-EU.

³² Úmluva Rady Evropy z roku 2005 o opatřeních proti obchodování s lidmi (čl. 26).

v péči biologických rodičů, ale rodiče si ponechali rodičovská práva, pak i oni povinni potvrdit, že zapojení do trestního řízení dítě nepoškodí.

Oběť obchodování s lidmi má právo na odškodnění za fyzickou a psychickou újmu, kterou utrpěla, a za ušlou mzdu během trestního, občansko-právního a správního řízení.

Za nelegální pobyt v zemi či účast na nezákonných činnostech, které vyplynuly ze skutečnosti, že byla obchodována, by neměla být obchodovaná osoba vzata do vazby, trestně stíhána nebo sankcionována.³³ V souladu s vnitrostátním trestním právem by pak bylo nutné zvážit možnost, netrestat trestné činy, které byly spáchány v důsledku nátlaku během obchodování.

7.2. Zkušenosti obchodovaných osob

Když dojde na trestní řízení a spolupráci s úřady většina obchodovaných osob vypověděla, že měla negativní pocity a zkušenosti s celou situací a úřady. Mezi takovéto pocity často patřil šok buď proto, že obchodované osoby musely stát před soudem tváří v tvář pachateli, nebo zejména ženy se necítily dobře, když je vyšetřoval muž a určitě by daly přednost ženě.

[...] Byla jsem vyzvána, abych se dostavila k soudu. Myslela jsem, že tam budu jen já a soudce. Ale byl tam i pachatel! Byla jsem v šoku, nohy a ruce se mi chvěly...Strašně jsem se bála, nevěděla jsem proč. Musela jsem zopakovat znovu celý příběh! Naštěstí A. z [asociace] byla se mnou...[...] Uklidňovala mě. [...] Učinila jsem výpověď, protože jsem musela! [...]

Celé tělo se mi chvělo. Bylo nepříjemné vyprávět policistovi, co se stalo. Dala bych přednost rozhovoru se ženou! [...] Strašně se bojím jít k soudu. Chtějí, abychom všechno řekla. Všechno, co jsem vám teď řekla

³³ Úmluva Rady Evropy z roku 2005 o opatřeních proti obchodování s lidmi (čl. 26).

Obchodované osoby rovněž vypověděly, že se bály úřadů a obávaly se svědčit. V některých případech měly obavy z následků, kterým mohou čelit ze strany pachatele.

[...] Byla jsem vyslýchána a na policii jsem udala muže, kteří mě nutili pracovat. Policista si nepřál, aby byl přítomen tlumočnick z azylového domu, protože měli vlastního tlumočnicka, ale já jsem trvala na tom, aby byl přítomen můj tlumočnick. Policista mi řekl, že můžu mluvit zcela otevřeně, ale já jsem se bála, protože [pachatel] měl mnoho známých (právníků, tlumočnicků) a vlastně nikdy nevíš ...proto jsem trvala na tom, aby tam byl můj tlumočnick. Tomu jsem skutečně důvěřovala.

Šla jsem na policii požádat o povolení k pobytu. Moc jsem se styděla, protože mi kladli spoustu otázek. Řekli mi, že existuje možnost vstoupit do programu ochrany, jen musím udat své pasáky, ale já jsem se strašně bála.

[...] Myslím si, že když se někdo rozhodne zůstat nebo spolupracovat s policií, věci jsou na jedné straně snazší, protože najednou máš víc práv, nebojíš se, že jsi tady nelegálně, ale na druhé straně se budeš bát těch, které udáš na policii

V některých případech byly obchodované osoby vyděšeny, protože měly obavy, že je policie dá do vězení. Obchodovaná osoba vypověděla (viz níže), že strach byl vyprovokován přímo policistou, protože udělal absolutně nevhodný žert.

Ano, podala jsem [výpověď]. Sociální pracovník azylového domu ve V. přišel se mnou. Vzpomínám si, že když jsem šla na [policejní ústředí] poprvé, moc jsem se bála. Nikdy před tím jsem nebyla na policii, takže jsem se bála, že když nebudu odpovídat správně, policie mě dá uvěznit. Policista si všiml mého vyděšeného obličje a začal dělat vtipy. Řekl kolegovi: „Když skončíme, nasadíme jí želízka!“ Chvilí jsem byla absolutně vyděšená, ale sociální pracovnice mi řekla, že to byl jen vtíp. Ale pro mě to moc vtípné nebylo!

Jeden respondent rovněž zmínil obecnou nedůvěru v policii.

Strašně jsem se bála. Vzpomínám si, že když jsem tam musela jít poprvé, šla se mnou S a tehdy mi vzali otisky prstů. To už bylo počtvrté, protože policie mě několikrát předvedla, když jsem pracovala na ulici. Zdaleka jsem si nebyla jista, zda mě nechtějí deportovat zpět [domů]! Poznala jsem některé policisty, kteří mě kontrolovali na ulici. Jeden z nich mi před několika měsíci řekl, že kdybych chtěla učinit výpověď, pomohli by mi. Ale já jsem mu nedůvěřovala. Myslela jsem, že když učiním výpověď, ponechají mě mému osudu. Vždycky jsem si myslela, že by pro mě bylo snazší důvěřovat organizaci, jako je moje [asociace], která děvčatům pomáhá.

Nicméně dále uvedený příklad ilustruje, že některé obchodované osoby, které se bály na začátku úřadů, byly s jejich jednáním nakonec spokojeny.

Obvykle jsem se setkala se sociální pracovníci před [policejní stanicí] a dovnitř jsme šly spolu, [...] ale poprvé jsem se strašně bála. Nikdy jsem neměla problémy s policií a nikdy jsem nebyla vyslýchána. Bála jsem se, že řeknou, že jsem lhářka. Ale jednali se mnou dobře.

Získání povolení k pobytu obvykle souvisí s oficiální identifikací a spoluprací s úřady. Z toho plyne, že obchodovaná osoba, která není ochotna nebo není psychicky schopna spolupracovat, nebude mít stejná práva a možnosti, jako obchodované osoby, které spolupracují a prokážou, že jsou „užitečné“ jako svědci.

Nejtěžší okamžik byl na úplném začátku, kdy mě soud neuznal jako oběť...a já neměla nárok na doklady...

V tomto ohledu jedna obchodovaná osoba vypověděla, že i když podala svědectví, příslušné doklady nedostala.

Dali mě do vězení, protože jsme měla příkaz k vyhoštění, ale jen na jeden den, protože [asociace] podala odvolání. Pak jsem byla u soudu [...], ale měla jsem s nimi problémy, i když jsem jim všechno řekla, doklady jsem nedostala ...

Jedna záležitost, která se během rozhovorů pro tuto studii, objevovala, byla možnost stát se utajeným svědkem. Obchodovaná osoba, jejíž výpověď je

vedena níže, tuto možnost preferovala, protože se bála své rodiny, která byla do obchodování zapletena.

Chtěla jsem se stát utajeným svědkem. Bála jsem se své rodiny. [...] Když jsem se poprvé setkala policii, zjistila jsem, že je znám už z nevěstince! Mluvili s námi už v nevěstinci. Ale pasáci nás přesvědčili, že policisté jsou jejich přátelé a že nás pouze testovali. Proto jsem jim tehdy nevěřila. Nyní mě policie ujistila, že jim mohu pomoci usvědčit pasáky, tu mafii.

Dalším důvodem, proč obchodované osoby nechtěly svědčit nebo proč nechtěly sdělovat víc, než bylo nutné, byla skutečnost, že se chtěly v životě posunout někam dál a vyhnout se intenzivním konfrontacím s minulostí.

Policie vždy trvala na tom, že chtějí ještě dál mluvit, chtěli vědět další věci. Ale já už jsem řekla dost. Teď nastal čas, abych se posunula dál. [...] Řekli, že jim (policii) mohu říct všechno [...], že nemám žádný důvod ke strachu. Jo, a také mi řekli, že mám být [doma] opatrnější, abych se zase nedostala do stejné situace, v jaké jsem už byla. Abych si byla jista, jakou práci mi v zahraničí nabízejí.

[...] Povyprávěla jsem více méně svůj příběh, ale nechtěla jsem oficiálně svědčit. Byla to už minulost a já jsem chtěla začít žít znovu společně s rodinou, zkusit jiné příležitosti.

Některé obchodované osoby nechtěly svědčit, protože situace se již změnila k lepšímu a ony se nechtěly odhlížet zpátky, aby byly znovu konfrontovány s minulostí.

Co se týče násilí ze strany mého partnera, to ano...Policie ho viděla, jak rozbíjí okna našeho domu. Teď probíhá soudní proces. Co se týče ostatních případů, to ne, tam žádný soudní proces neprobíhá. [...] Moje situace se již zlepšila. [...] Teď mám pracovní smlouvu.

7.3. Zkušenost aktérů angažujících se v boji proti obchodování s lidmi

Spolupráce s úřady

Podle poskytovatelů služeb závisí právní postavení cizinců-obchodovaných osob v mnoha zemích na jejich ochotě spolupracovat s úřady. I když NNO zcela jasně identifikuje danou osobu jako osobu obchodovanou, postavení této osoby a její možnost získat nějaké výhody z programů pomoci a ochrany a re/integračních programů často závisí na tom, zda i úřady uznají či neuznají danou osobu za osobu obchodovanou. Jak již bylo uvedeno výše, to v praxi znamená, že v mnoha zemích je pro získání výhod nutná ochota spolupracovat s úřady a udat pachatele za účelem shromáždění důkazů a zahájení trestního stíhání. Nicméně ne každá obchodovaná osoba je psychicky způsobilá a je schopna spolupracovat, a to i s ohledem na to, co zažila. To znamená, že obchodovaná osoba, která nespolupracuje, nemusí mít stejná práva jako obchodovaná osoba, která spolupracuje a prokáže se, že je „užitečným“ svědkem.

Největší problém, který máme s klienty - cizinci, je získat pro ně povolení k pobytu. Všechna povolení k pobytu pro oběti obchodování s lidmi [...] závisí na důkazech v trestním řízení. [...] Samozřejmě, že mají možnost získat povolení [i jinak]. Ale ta šance je jen teoretická. A co víc! Pokud tato osoba podá svědectví a to svědectví je pro policii nezajímavé, má stejně malou (nebo dokonce žádnou) šanci získat povolení k pobytu a vstoupit do programu.

Protože většina obchodovaných osob je v situaci, kdy jsou tady nelegálně [...], jsou posílány zpět domů. Není snadné jejich pobyt zlegalizovat. [...] Samozřejmě bych byla ráda, kdyby dostaly odvahu svědčit na policii o situacích, v nichž byly vykořisťovány. Ale ne všechny jsou odolné, ne všechny mají stejnou sílu bojovat. A to je dlouhý proces, velmi dlouhý. Byly by v lepší situaci, kdyby svědčily. Ale my je samozřejmě nenutíme. Každá žena ví, jakou má odvahu a jaké odplatě by mohla čelit. [...] Podle zákona musí být obchodování zcela jasné. [...] Jenom když oběť vypovídá na policii, může se oficiálně stát obětí obchodování s lidmi. Takže my, NNO, jsme tak trochu odstrčeny. Žena u nás bydlí, ale pokud [se dospěje k závěru], že se nestala obětí obchodování s lidmi,

může dostat příkaz k vyhoštění a návratu do země původu a naše práce skončila. Je to moc složité. [...] NNO mohou signalizovat, že mají podezření na obchodování s lidmi, ale není na nás, abychom řekli, že jsme si jisti, nebo naopak potvrdili, že není obětí obchodování s lidmi.

Vezme-li se v úvahu hledisko poskytovatelů služeb, již několikrát bylo zdůrazněno, že školení o obchodování s lidmi pro pracovníky justice a policie, ale i citlivější přístup všech zainteresovaných stran týkající se správné komunikace s obchodovanými osobami, jsou stěžejními prvky. Získané znalosti pak umožní úřadům zacházet s obchodovanými osobami správným způsobem, což ve svém důsledku usnadní trestní řízení.

[...] V oblasti boje proti obchodování s lidmi potřebujeme, aby byli pracovníci justice lépe vzděláváni. Organizovali jsme školení. Bylo úspěšné. Ale to skončilo už před rokem.

[...] Svědectví obětí je zásadní, jinak je velmi těžké prokázat zločin. [...] Je rovněž důležité proškolit agenty policie a vzít v úvahu kulturní prostředí, z něhož pochází oběť.

Aktéři angažující se v boji proti obchodování s lidmi zdůraznili, že když se podaří zajistit, aby obchodované osoby zapojené do trestního řízení nabyly pocitu bezpečí a jistoty o své budoucnosti, budou ochotněji spolupracovat s úřady. Získání povolení k práci a pobytu umožní, aby byla obchodovaná osoba nezávislá.

Oběti, které utrpěly fyzickou a psychickou újmu, jsou ochotnější při spolupráci. Samozřejmě, že hodně záleží na vztazích, které mají s pachatelí. Čím se cítí ohroženější, tím méně spolupracují. A ty, které již rezignovaly na svůj osud, ty také nebudou spolupracovat. [...] Pokud je jejich budoucnost bezpečná a vidí „světlo na konci tunelu“, pak budou spolupracovat ochotněji. Abych tak řekl, oběti, které se již necítí být závislými na pachatelích, jsou mnohem ochotnější k spolupráci.

[Oběti obchodování s lidmi jsou nakloněny ke spolupráci, pokud je jejich budoucnost bezpečnější, protože] s povolením k pobytu mají větší pocit sebedůvěry. Vlastnit tento dokument znamená

mít přístup do „světa“, mít možnost mít alespoň malé pracovní příležitosti a nezůstat navždy v komunitě. Povolení k pobytu je klíčem k vnějšímu světu.

Podle aktérů angažujících se v boji proti obchodování s lidmi existuje několik důvodů, proč by obchodované osoby mohly odmítnout spolupráci s úřady. Například pokud se během trestního řízení dá předvídat konfrontace s pachatelem a obchodované osobě není poskytnuta policejní ochrana mimo policejní nebo soudní budovy, pak tato osoba pravděpodobně zmizí a neučiní výpověď.

[...] Trestní [...] právo trochu ztrpčuje život obětí, například když mají svědčit podruhé, když se zjistí, že mají být konfrontováni s pachatelem, atd. A když vyjdou z policejní budovy, jsou ponechány samy sobě. Takže raději odmítnou učinit výpověď, zmizí z dosahu úřadů a nakonec je to oběť, po které je vyhlášeno pátrání.

Jedním z hlavních důvodů, proč obchodovaná osoba nemusí být právě ochotna spolupracovat s úřady, je strach z důsledků, kterým by mohla čelit. S ohledem na tento problém aktéři angažující se v boji proti obchodování s lidmi podtrhli význam zapojování NNO během trestního řízení. Obchodované osoby již mnohokrát daly najevo, že je pro ně snazší otevřít se před sociálními pracovníky a že jim budou pravděpodobně více důvěřovat než policii nebo soudcům. Kromě toho NNO jsou užitečné při poskytování obecné podpory během celého soudního procesu.

Během celého procesu jednáme s prostitutkami jako s oběťmi, a to jak s těmi, které učinily výpověď na policii, tak i s těmi, které byly vyslýchány jako svědkyně v daném případě. Nicméně v některých případech nejsou dívky ochotny spolupracovat s policií, i když pachatel byl už vzat do vazby. [Důvodem pro takové chování je] částečně strach a částečně skutečnost, že [naše země] dosud nedospěla k tomu, aby NNO měly svou roli v celém postupu, kdy by jejich zástupce podporoval dívky během celého procesu a zároveň by jeho přítomnost rovněž napomohla vyšetřování trestného činu, protože pro dívky je mnohem

snadnější hovořit zcela upřímně, když je přítomen pracovník NNO [...] NNO mají obrovský potenciál při vyšetřování případu[...].

Kromě strachu byly jako důvod odmítnutí obchodovaných osob spolupracovat s úřady zmiňovány i rodinné vazby. V mnoha případech to totiž byli příbuzní nebo přátelé, kdo je „zatáhli“ do vykořisťování. Byli to tedy lidé, kterým oběti věřily a s nimiž měly soukromé vztahy před tím, než byly obchodovány.

V mnoha případech je to strach, který [brání oběti ve spolupráci]. [Kromě toho] to byly i rodinné vazby, protože v mnoha případech byly oběti prodány partnerem, jejich děti jim byly odebrány a ony samy se bojí, že budou nalezeny pachatelí.

Obecně byl aktéry angažujícími se v boji proti obchodování s lidmi zmiňován nedostatek psychické stability jako důvod k tomu, aby obchodované osoby odmítly spolupráci s úřady. Je tomu tak proto, že jsou často žádány, aby opakovaly svůj příběh znovu a znovu, což vede k trvalé a velmi bolestivé konfrontaci s minulostí.

[...] Všechny nemají stejnou psychickou odolnost. [...] Musejí vyprávět stále stejný příběh znovu a znovu: policii, asistenčnímu týmu (a to je pět lidí), u soudu... Nemají takovou kapacitu, to je mimo jakoukoliv pochybnost. Jak už jsem řekla, jedna nebo dvě tu kapacitu mají, ale většina ne.

Aktéři angažující se v boji proti obchodování s lidmi rovněž zdůraznili, že obchodované osoby jsou více nakloněny ke spolupráci v rámci trestního řízení, pokud je spolupráce snadná a okamžitá. Obchodované osoby budou ke spolupráci otevřenější, pokud nejsou vystaveny komplikovaným a zdlouhavým postupům, pokud jsou úřady schopny získat si jejich důvěru a pokud obchodovaná osoba pochopí výhody spolupráce.

[Oběti dostávají informace] vyplývající z právních předpisů, ale i informace, které jsou považovány za nezbytné k tomu, aby se oběť cítila dobře a také, proč to neříct, aby byla oběť motivována ke spolupráci s úřady. Pro oběti je důležité pochopit, že úřady jsou na jejich straně a že získají určité výhody, když budou s úřady

spolupracovat. [...] Obvykle se ke [spolupráci] staví odmítavě. Případy, kdy je spolupráce snadná a rychlá jsou spíše výjimkou.

Jeden z poskytovatelů služeb zmínil jazykové bariéry v cílové zemi jako další z důvodů způsobujících komplikace ve spolupráci s úřady. Kromě toho, jak již bylo uvedeno výše, některé obchodované osoby se cítí ekonomicky závislémi na tom, kdo je vykořisťoval. Je tady i strach obchodovaných osob ze stigmatizace a ztráty morální, fyzické i psychické integrity, který pak může vést k tomu, že upustí od spolupráce. V mnoha případech mají obchodované osoby dluhy z doby, kdy byly obchodovány, a ty musejí splatit v zemi původu, což představuje riziko pro jejich rodiny, tj. mají pocit, že tyto dluhy musejí uhradit, a tak své blízké ochránit.

[...] Problémy začínají už s označením. Obět. Nikdo si nepřeje být obětí. A samozřejmě jsou tady problémy [...], jako jsou výhrůžky směřující na ni i na její rodinu. Hovoříme o ženách, které nemluví [naším jazykem], které se bojí policie...trpěly pod nátlakem. A ta žena nemá nikoho, koho by požádala o pomoc a ve „scénáři“ pak vidí toho člověka, který ji vykořisťoval, jako toho, kdo jí dával jídlo, měla kde spát. Myslí si, že pokud odejde, nebude mít kam jít. Nezná naši realitu; není obeznámena s mechanismy a strukturami pomoci. A tak se cítí skutečně závislou na pachatelích a dělá, co jí přikážou. A v zemi původu je to vlastně totéž, protože mají dluhy za víza, musejí zaplatit za příslib práce atd. A tyto dluhy musejí být splaceny. Jádro kriminálních organizací je často v zemích původu, takže rodiny obětí jsou v ohrožení. Dokonce by mohly být vystaveny násilí. A navíc je tady stigmatizace tohoto typu obětí, takže ty nechtějí samy sebe vnímat jako obětí obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování. Je to její morální, fyzická a psychická integrita, která je v ohrožení.

Spolupráce mezi úřady

Dobře strukturovaná a dobře fungující spolupráce mezi všemi příslušnými úřady a dalšími zainteresovanými stranami je klíčovým prvkem pro včasnou a vhodnou identifikaci a převedení do péče příslušného poskytovatele služeb, ale i pro pomoc a ochranu obchodovaných osob.

Často se setkáváme u stolu, abychom našli a prodiskutovali některé společné strategie. Nikdo nemá „monopol“ na komunikaci.

Avšak výše uvedený příklad není vždy pravidlem. Vzhledem k nedostatku standardizovaných postupů spolupráce často funguje na nahodilém základě a spoléhá se na osobní kontakty a vztahy, ale i na dobrou vůli jednotlivých zainteresovaných stran a mezi těmito stranami navzájem.

[...] Spolupráce je založena na dobrých neformálních vztazích.

[...] Spolupráce je předmětem dobré vůle lidí, protože závisí na tom, že ti to lidé dělají určitou práci na určitých místech ...

Nedostatek institucionalizovaného referenčního procesu s ohledem na obchodované osoby vede k určitým mezerám v systému, když odejdou někteří lidé.

[...] spolupráce byl dost neformální, vycházela z osobních vztahů... Pak nějací lidé odešli a vznikly trhliny. Víím, jak myslí noví lidé v policejních službách: všechno v minulosti bylo špatné, musíme vytvořit úplně nový systém.

A proto aktéři angažující se v boji proti obchodování s lidmi vyzývají k vybudování struktury, ale zároveň zdůrazňují, že taková struktura bude efektivní pouze za předpokladu, že všechny příslušné úřady a zainteresované strany projeví ochotu ke spolupráci.

Bylo by lepší mít protokol, který bychom dodržovali... Protokol je nástrojem, který signalizuje lepší spolupráci mezi veřejnými a soukromými institucemi. Ale protokol, který jsme se pokusili zpracovat a realizovat v praxi, aby jej mohli sdílet všichni operátoři, přežívá jen díky dobré vůli operátorů. Není-li vyplněn, pak je tady riziko, že bude jen prázdnou skořápkou.

Zkušenosti aktérů angažujících se v boji proti obchodování s lidmi ukazují, že v mnoha případech nefunguje spolupráce se zastupitelskými úřady zdrojových zemí nebo i cílových zemí právě nejlépe.

Opravdu nám chybí spolupráce s [našimi] zastupitelskými úřady v zahraničí. Víme, že se na ně [naše] ženy, které potřebují pomoc, obracejí. Jsou to ženy, které byly obchodovány, a my o nich nevíme. Zastupitelské úřady nás nekontaktují.

[...] Často se stává, že zastupitelský úřad pohlíží s podezřením na lidi, které jsme ji identifikovaly jako oběti, a my musíme úřadu dokazovat, že ti lidé jsou skutečně oběťmi [...].

[...] Máme velké problémy s velvyslanectvím. [...] Již několik měsíců platí, že se žádost o povolení k pobytu musejí ženy předložit doklad o státní příslušnosti, pokud nevlastní pas. Toto potvrzení vystavuje velvyslanectví bez jakýchkoliv problémů, ale je-li později podána žádost o pas [...], je to pohroma, protože čekací doba je nekonečná, neexistuje žádná komunikace, protože všechny pokusy spojit se s [...] velvyslanectvím jsou zbytečné, jelikož neodpovídají na maily, neberou telefony... Můžeme jen čekat, až nám zavolají, ale obvykle musíme čekat celé měsíce. A toto vše prodlužuje čekací dobu na vydání povolení k pobytu a vše ostatní. Je to prostě katastrofa.

Vzhledem k tomu, že většina případů trestného činu obchodování s lidmi obsahuje mezinárodní prvek, je zásadní, aby spolupráce fungovala nejen v dané zemi, ale rovněž mezi zdrojovými, tranzitními a cílovými zeměmi.

Spolupráce s dalšími zeměmi nám pomůže pochopit, jak obchodování s lidmi vzniká, ale, bohužel, ne každý spolupracuje.

[...] Tento jev je znám teprve z nedávné doby a totéž platí o vytváření sítí (tzv. networking). Potřeba integrovaných akcí a přístup zapojování většího počtu agentur (tzv. multi-agenturní přístup), to všechno jsou termíny používané na mezinárodní úrovni tak tři, čtyři, možná pět let [...]. Orgány činné v trestním řízení, poskytovatelé sociálních služeb a další organizace musejí být ve vztazích trvalé a odzkoušené spolupráce jak na centrální, tak i na místní úrovni, a musejí si vyměňovat informace.

Spolupráce mezi útvary kriminální policie a soudním systémem je rovněž nezbytná, stejně jako spolupráce mezi národními a

mezinárodními organizacemi, jako jsou EUROPOL, INTERPOL, EUROJUST, protože hovoříme o trestném činu, který vykazuje vysokou mobilitu.

I kdyby jedna země, které se případ dotýká, měla dobře propracované a fungující struktury a postupy proti obchodování s lidmi, spolupráce mezi zdrojovými, tranzitními a cílovými zeměmi závisí, jak je doloženo dále uvedeným příkladem, na standardních a kvalitních politikách, strukturách a postupech boje proti obchodování s lidmi v každé jednotlivé zemi.

[Spolupráce funguje] v závislosti na zemi původu, protože v evropské geografické oblasti existují určité země, kde jsou v současné době kontakty skutečně rychlé a přímé. [...] Dříve [...] jsme obchodované osoby často nacházeli bez dokladů, ale existovala velmi přesně vymezená spolupráce s těmito zeměmi, která stále pokračuje. Existuje projekt [...], který spoléhá na výměnu informací a rovněž na zapojení, [našich] policistů [ve zdrojové zemi] a [...] policistů [ze zdrojové země, kteří pracují zde, u nás]. Jen tak je možné urychlit veškerou dokumentaci, nikoliv pouze tu nutnou k identifikaci, ale i tu nezbytnou pro vyšetřování. Ale existují i jiné země, [...] kde je spolupráce, říkám to otevřeně, na nízké úrovni, protože odpovědi nejenže nedorazí včas, ale někdy jsou i hodně zpožděné, a tím dochází ke zpomalení celého procesu identifikace.

7.4. Shrnutí

Co se týče spolupráce mezi úřady, především a na prvním místě musí být zajištěno, aby se s obchodovanými osobami jednalo s respektem a citlivě. Existuje několik způsobů, jak pro ně vytvořit bezpečné a příjemné prostředí. Například umožnit jim svědčit jako utajeným svědkům a výslech/rozhovor vést s obchodovanou osobou v soukromém prostředí, aniž by přitom musela stát tváří in tvář tomu, kdo ji vykořisťoval. Kromě toho, pokud se nepoužije „vyšetřující“ tón, ale naopak proces se zjednoduší vysvětlením jednotlivých kroků přímým a srozumitelným způsobem, usnadní se komunikace mezi úřady a obchodovanými osobami. A navíc zapojení pracovníků NNO /poskytovatelů služeb do trestního i občansko-právního řízení by mohlo

zmírnit některé problémy a obavy, kterým mohou čelit obchodované osoby.³⁴

Ukázalo se, že hlavními důvody, proč mají obchodované osoby tendenci odmítat spolupráci s úřady, jsou strach z odplaty ze strany vykořisťovatelů (v cílové zemi a/nebo po návratu) a délka i složitost soudních procesů. Kromě toho v některých případech respondenti nechtěli spolupracovat a svědčit, protože cítili obecnou potřebu posunout své životy dál a vyhnout se příliš intenzivním konfrontacím s minulostí. Někdy tomu tak bylo i proto, že se jejich situace již změnila k lepšímu.

Celá řada obchodovaných osob hovořila o negativních pocitech a zkušenostech, jako byl strach z úřadů nebo poskytnutí svědeckví, ale zmiňovaly se i o šoku, který zažily, protože u soudu se setkaly tváří v tvář pachateli. Co se týče žen, tak ty se necítily příjemně, když je vyslychal muž, a daly by přednost rozhovoru se ženou. Často byl zmiňován i nedostatek důvěry v úřady. Jak již bylo uvedeno výše, strachu obchodovaných osob by se dalo předejít ujištěním, že nemusí svědčit u soudu za přítomnosti pachatele/ů. Kromě negativních pocitů někteří respondenti zdůraznili, že i přes počáteční pocit strachu s nimi bylo ze strany úřadů zacházeno v průběhu trestních i občansko-právních řízení dobře.

Poskytovatelé služeb vyzvedli význam školení o potírání obchodu s lidmi pro pracovníky policie a justice i skutečnost, jak je pro schopnost všech zainteresovaných subjektů důležitá správná komunikace s obchodovanými osobami. Respondenti rovněž zdůraznili, že na ochotu obchodovaných osob spolupracovat s úřady může mít negativní dopad i fakt, že jim není poskytnuta ochrana mimo policejní a soudní budovy. Podle aktérů angažujících se v boji proti obchodu s lidmi mezi další důvody, proč by obchodované osoby mohly odmítat spolupráci s úřady, patří obavy z následků, kterým by mohly být vystaveny ze strany pachatelů v případě, že do vykořisťování byli zapojeni jejich příbuzní nebo přátelé, nebo skutečnost, že postrádají psychickou stabilitu a nedokážou čelit trestnímu nebo občansko-právnímu řízení. Případné jazykové bariéry, strach ze

³⁴ Srovnej ICMPD/Surtees, R., 2007: „Nasloucháme obětem. Zkušenosti s identifikací, návratem a poskytováním pomoci v jihovýchodní Evropě“, (s. 91-92).

stigmatizace a možnost ztratit morální, nebo psychickou integritu nebo v mnoha případech i ekonomická závislost na tom, kdo je vykořisťoval, byly rovněž zmiňovány jako možné důvody, které by mohly negativně ovlivnit ochotu dané osoby ke spolupráci s úřady. Proto platí, že během trestního a občansko-právního řízení je důležité poskytnout tlumočnický a kulturní mediátory.

Dobře strukturovaná a fungující spolupráce mezi úřady a subjekty zapojenými v jedné zemi, stejně jako spolupráce mezi zdrojovými, tranzitními a cílovými zeměmi je klíčovým prvkem ve všech fázích intervencí proti obchodu s lidmi. Spolupráce často funguje jen velmi nahodile a spoléhá se na osobní kontakty a vztahy, ale i na dobrou vůli jednotlivých zainteresovaných stran a ochotu ke spolupráci mezi těmito stranami. A proto aktéři angažující se v boji proti obchodování s lidmi vyzývají k vybudování odpovídající struktury, ale zároveň zdůrazňují, že taková struktura bude efektivní pouze za předpokladu, že všechny příslušné úřady a zainteresované strany projeví ochotu ke spolupráci. Zkušenosti aktérů angažujících se v boji proti obchodování s lidmi rovněž ukazují, že v mnoha případech nefunguje spolupráce se zastupitelskými úřady v zemích zdrojových a cílových právě dobře.

Závěrem lze zevšeobecnit, že spolupráce mezi příslušnými subjekty, včetně vládních, nevládních a mezinárodních organizací, je zcela zásadní, a proto je třeba ji nadále posilovat jak na národní, tak i na mezinárodní úrovni.

8. Závěrečné náměty a doporučení

Tato studie má dvojitý cíl. Na jedné straně se studie snaží podat detailní empirický popis, z něhož bude zřejmé, jak je vnímám a chápán stávající mezinárodní referenční rámec a jaké zkušenosti přinesl obchodovaným lidem v České republice, Maďarsku, Itálii a Portugalsku. A na druhé straně studie zvažuje, jak jsou identifikace, počáteční pomoc a ochrana, dlouhodobá pomoc a sociální začlenění, trestní a občansko-právní řízení, ale i návrat a společenské začleňování vnímány subjekty zainteresovanými na potírání obchodu s lidmi.

Poznatky této studie, které jsou založeny na rozhovorech jak s obchodovanými osobami, tak i s aktéry angažujícími se v boji proti obchodu s lidmi, budou sloužit jako metodický návod pro poskytovatele služeb v jejich každodenní práci s obchodovanými osobami, ale pro i ty, kdo vytvářejí politiky, strategie a akční plány zaměřené na potírání tohoto negativního jevu.

Jsou to samy obchodované osoby, které mohou na jedné straně nejlépe vyjádřit své potřeby a přání, a na straně druhé sdílet své zkušenosti z doby obchodování s jinými obchodovanými lidmi. Proto je zásadní naslouchat jejich názorům a pečlivě si vyslechnout jejich doporučení a rady.

Postup identifikace musí být neustále posilován, protože jinak bude i nadále slabým článkem referenčního procesu.

Obchodované osoby byly identifikovány celou řadou oficiálních kanálů, (např. policie, sociální pracovníci), ale i pomocí neoficiálních kanálů (např. přátelé, sám klient atd.). V rámci výzkumu pro tuto studii se ukázalo, že míra oficiální identifikace byla nižší než míra neoficiální identifikace. Kromě toho v některých případech byly příležitosti k identifikaci promarněny, což buď prodloužilo dobu, po kterou byly oběti obchodovány, nebo mělo za následek, že s obchodovanými osobami bylo jednáno spíše jako se zločinci (např. vzhledem k jejich nelegálnímu pobytu v cílové zemi, atd.) než jako s

obětmi trestného činu. Proto jsou hlavní doporučení, která byla dána přímo obchodovanými osobami, včetně přijetí pomoci, když byla nabídnuta, ilustrovány dále uvedenými příklady.

Jedinou věcí, kterou mohu říct, je, že by měly jít na policii a neměly by od sebe odstrkovat asistenty, i když se bojí. Mnoho dívek je pošle pryč přesně tak, jak jsem to poprvé udělala já. Naopak, měly by jim důvěřovat, protože oni jim chtějí pomoci. A mohou důvěřovat i policii.

Jestliže za dívkami jde někdo, kdo nabízí výuku [jazyka], měly by ji přijmout, protože oni se jim snaží takto pomoci. Chtěli mi pomoci, ale já jsem je poslala „do háje“ [...] Buďte statečné během policejních razíí, je to sice těžké, ale dívky to musejí dokázat, jinak totíž nikdy neuniknou těm, kdo je do této situace dostali.

Aby bylo možné zajistit přiměřenou identifikaci obchodovaných osob a správný a včasný referenční proces, ochranu a pomoc a zároveň předejít možnosti opětovného obchodování nebo pokračování vykořisťování obchodovaných osob, je třeba zvyšovat povědomí obchodovaných osob a kromě toho všechny zainteresované subjekty (včetně příslušníků policie, soudců, lékařů atd.) musejí být vhodně proškoleny. Z toho plyne, že lepší využívání oficiálních identifikačních kanálů a existujících referenčních mechanismů by mohlo vést ke zkvalitnění identifikace.

Informace o programech pomoci a ochrany musejí být viditelnější a snadněji dostupné.

Obchodované osoby neměly ve většině případů dostatečné informace a nebyly si vědomy, že existují prostředky, které mohou vést k ukončení vykořisťování a přijetí pomoci. Respondenti vypověděli, že si nebyli vědomi možností pomoci a ochrany v cílových ani ve zdrojových zemích. Informace o prostředcích, které by vedly k ukončení vykořisťování a poskytnutí počáteční pomoci a ochrany při identifikaci, musejí být kompletní a jasné.

Vezmeme-li v úvahu různé pocity obchodovaných osob v této fázi po ukončení obchodování, jako je strach či zmatek, nelze očekávat, že by zcela pochopily informace, které jim byly právě poskytnuty. Proto je důležité, informace přizpůsobit na míru realitě daného jednotlivce a profilu určité

obchodované osoby, včetně pohlaví a věku, ale i kulturního a jazykového prostředí. Totéž platí o kanálech, kterými informace proudí. To opět znamená pečlivě naslouchat obchodovaným osobám a zahrnout je do procesu rozhodování ve všech fázích intervencí, které nastupují po ukončení obchodování.

Z toho plyne, že aktéři angažující se v boji proti obchodování s lidmi musejí být vybaveni všemi nezbytnými dovednostmi a informacemi a mít citlivý přístup, aby byli schopni informovat obchodované osoby o jejich právech a možnostech co nejucelněji a co nejpřijatelnějším způsobem. Několik obchodovaných osob vyjádřilo přání, že by chtěly pomáhat a podporovat další obchodované osoby a podělit se s nimi o své zkušenosti ze všech fází po ukončení obchodování. A to je důvod, proč by neměly být opomíjeny jako jeden ze zdrojů k šíření informací.

Té osobě bych řekla všechno, co vím a co by měla dělat. Odvedla bych ji k poskytovatelům služeb, aby jí pomohli.

Pokud s ní budu, pak s ní promluvíím. Mohla bych jí pomoci. Myslím si, že člověk jako já, který měl štěstí, může pomoci. ...

Programy pomoci a ochrany musejí být dostatečně pružné, aby dokázaly reagovat na individuální potřeby a profily obchodovaných osob. Kromě toho, obchodované osoby by měly být co nejrychleji a co nejpřesněji informovány o pravidlech a nařízeních, aby se dokázaly lépe přizpůsobit režimu v utajených domech. Již od samého začátku musejí pochopit, že jejich život v utajeném domě znamená přijetí pravidel, přijetí života s jinými lidmi, přijetí skutečnosti, že budou muset čelit bolestné minulosti a v mnoha případech bude rehabilitační a re/integrační proces velmi pomalý. Proto mezi hlavní doporučení vyslovená obchodovanými osobami patří dostatek trpělivosti a upřímnost. Tyto názory jsou ilustrovány dále uvedenými příklady.

Řekla bych jí, že účast v programu je ta nejlepší věc, kterou může pro svůj život udělat. A doporučila bych jí, aby byla trpělivá, protože žít v azylovém domě s jinými děvčaty a mnoha pravidly, která zde platí, není snadné.

Řeknu jí, aby vždy mluvila pravdu, když totiž řeknete lež, tak si jí druhý den už nemusíte pamatovat. Pak bych jí řekla, aby byla trpělivá, aby byla hodně trpělivá, protože získat doklady trvá skutečně dlouho ... ale, [asociace] jí pomůže a ona si jen může přát, aby měla co nejdříve práci a peníze. Pokud máš trpělivost, dříve či později ty doklady dostaneš ...

Kusnadnění komunikace mezi obchodovanými osobami a poskytovateli služeb a/nebo úřady by měla být využívána kulturní mediace.

Přítomnost kulturního mediátora je velmi užitečná a prospěšná pro dobrý pocit obchodovaných osob, protože správná komunikace mezi obchodovanými osobami a všemi dalšími zainteresovanými subjekty je klíčovým prvkem ve všech fázích intervencí, které nastupují po ukončení obchodování. Pokud existuje jazyková bariéra, jsou obvykle poskytování tlumočníci, kteří zprostředkovávají komunikaci mezi obchodovanými osobami a poskytovateli služeb a úřady.

Když srovnáme kulturní mediátory s tlumočníky, pak kulturní mediátoři neposkytují čistě tlumočnické služby, ale znají zvyky, hodnoty a návyky kultury, ze které pochází obchodovaná osoba, i zvyky cílové země, ze které pocházejí poskytovatelé služeb a úřady. To znamená, že kulturní mediátoři mohou být i dobrým prostředníkem při řešení konfliktů mezi obchodovanými osobami, poskytovateli služeb a úřady.

Kromě počáteční pomoci a ochrany je třeba správně naplánovat i dlouhodobou pomoc a sociální začlenění obchodovaných osob.

Aby bylo možné uspokojit základní potřeby obchodovaných osob, je nesmírně důležité poskytnout odpovídající a přiměřenou počáteční pomoc a ochranu, která se obvykle odehrává v utajeném domě. Podle některých poskytovatelů služeb se ambulantní programy jeví jako neúspěšné, protože je mnohem složitější správně je vyvážit, aby mohly reagovat na odlišné kulturní potřeby a aby v jejich rámci byla obchodovaným osobám pravidelně poskytována psychologická pomoc. Kromě toho se zdá, že život v komunitě a interakce mezi obchodovanými osobami, která se obvykle váže právě na azylové domy, má ve většině případů pozitivní dopad na vytvoření

podpůrných sítí. Ačkoliv se interakce mezi obyvateli utajeného domu často neobejde bez napětí, obvykle pozitivně přispívá k celkovému zotavení a procesu rehabilitace obchodovaných osob. Obecně lze říci, že je důležité přimět obchodované osoby k tomu, aby pochopily, že i když život v azylovém domě není příliš snadný, nabízí jim skutečnou šanci a příležitost dostat svůj život pod kontrolu.

Řekla bych jí, že příchod do azylového domu a zahájení programu je tou nejlepší volbou pro ni i pro všechny lidi, kteří se dostali do podobných problémů. Neřekla bych jí, že tady bude všechno snadné, to není pravda, ale mohla by tady dostat příležitost skutečně změnit svůj život.

Aby bylo možné vybudovat základy pro trvalé zotavení, je absolutně nezbytné dobře naplánovat dlouhodobou pomoc a umožnit vhodné sociální začlenění a přítom je nutné obchodované osoby podporovat v individuálním procesu re/integrace. Proto je důležité umožnit jim činnosti, jako jsou jazykové kurzy a odborná příprava. Faktory, které přispívají k dlouhodobému začlenění obchodovaných osob nejpozitivněji, jsou pomoc při hledání zaměstnání nebo získání povolení k pobytu. V tomto ohledu respondenti zmiňovali touhu být užitečný a možnost být aktivní, jako klíčové aspekty trvalého zotavení.

Aktéři angažující se v boji proti obchodování lidmi by měli najít rovnováhu mezi poskytováním pomoci a ochrany a podporou samostatnosti a sebevědomí.

Je důležité si zapamatovat, že ochrana zároveň znamená podporu schopností a dovedností obchodovaných osob přesně tak, jak to zdůraznil jeden z poskytovatelů služeb: „[...] snažíme se pohlížet na lidi nejen jako na nositele potřeb, ale i jako na nositele zdrojů a dovedností a od samého počátku procesu se snažíme jejich schopnosti podporovat [...]“. Z toho plyne, že pro dlouhodobé sociální začlenění a pro re/integraci obchodovaných osob je zcela zásadní podpora rozvoje jejich schopností a dovedností.

Lze pozorovat, že obchodované osoby, které se zúčastnily programů pomoci a podpory po kratší dobu, mají tendenci být lépe integrovány a

jsou nezávislejší, zatímco obchodované osoby, které jsou zapojeny do asistenčních programů po delší dobu, mají tendenci k nesamostatnosti, jak to ostatně zdůraznil jeden z poskytovatelů služeb: „[...] Čím více času oběť stráví v tzv. příjmu, tím více se budou cítit jako „děti“.

Proto se jeví jako nutnost dobře vyvážit poskytování pomoci a ochrany na jedné straně s povzbuzováním k samostatnosti a budováním sebedůvěry na druhé straně. Takže nejprve je třeba chránit obchodované osoby před tím, kdo je vykořisťoval, a před možností, že se opět stanou oběťmi obchodování s lidmi a pomáhat jim v jejich rehabilitaci. Následně je ovšem třeba rozvíjet individuální nadání a kvalifikaci obchodovaných osob, což usnadní jejich dlouhodobé sociální začlenění a re/integraci do společnosti.

Spolupráce a komunikace mezi aktéry angažujícími se v boji proti obchodování s lidmi na národní i mezinárodní úrovni by měla být funkční.

Pro adekvátní identifikaci, pomoc a ochranu obchodovaných osob je zásadní, aby byla spolupráce a komunikace mezi zainteresovanými subjekty funkční nejen v rámci jedné země, ale aby dobře fungovala i mezi zdrojovými, tranzitními a cílovými zeměmi.

Všechny vládní, nevládní a mezinárodní organizace musejí být dobře propojeny. Pouze pokud mezinárodní referenční mechanismus funguje skutečně dobře, mohou být postupy návratu provedeny správně, a obchodovaným osobám se tak dostane přiměřené pomoci a ochrany při i po příjezdu do země původu nebo do třetí země. Protože většina případů obchodování s lidmi obsahuje mezinárodní prvek, je třeba zlepšit spolupráci mezi zastupitelskými úřady zdrojových, tranzitních a cílových zemí.

Tato spolupráce rovněž zahrnuje zastupitelské úřady, které často nereagují odpovídajícím způsobem, když je obchodované osoby požádají o pomoc, nebo dokonce neposkytnou pomoc, když se identifikované obchodované osoby potřebují bezpečně vrátit do země původu. Skutečná spolupráce funguje pouze tehdy, když jsou zavedeny standardní operační postupy mezinárodního referenčního mechanismu a když jsou standardní a kvalitní politiky, struktury a postupy mezinárodní reference ve zdrojových, tranzitních a cílových zemích na kvalitativně odpovídající úrovni.

Odkazy na literaturu

- Bjerkan, L. (ed.), 2005: A Life of One's Own: rehabilitation of victims of trafficking for sexual exploitation (Žít si svůj vlastní život: rehabilitace obětí obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování). Oslo, Norsko: Fafo Institute.
- Bjerkan, L. & Dyrliid, L., 2006a: The courageous testimony: Trafficked women's motivations for and experiences from testifying against their traffickers (Odvážné svědectví: motivace obchodovaných žen k poskytnutí svědectví proti obchodníkům s lidmi a jejich zkušenosti z této oblasti). Oslo, Norsko: Fafo Institute.
- Bjerkan, L. & Dyrliid, L., 2006b: The silence experience: reintegration of victims of trafficking for sexual exploitation (Tichá zkušenost: reintegrace obětí obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování). Oslo, Norsko: Fafo Institute.
- Brunovskis, A. & Surtees, R., 2008: Agency or illness – the conceptualization of trafficking: victims' choices and behaviours in the assistance system (Agentura nebo nemoc – konceptualizace obchodování s lidmi: volby a chování obětí v systému poskytování pomoci). Gender, Technology and Development. svazek. 1.
- Brunovskis, A. & Surtees, R., 2007: Leaving the past behind: why some trafficking victims decline assistance. (Hodit minulost za hlavu: proč některé oběti obchodování s lidmi odmítají nabízenou pomoc) Fafo Institute (Oslo) a Nexus Institute (Videň).
- Brunovskis, A. & Tyldum, G., 2005: Describing the unobserved: methodological challenges in empirical studies on human trafficking. International Migration, special issue on data research on human trafficking, a global survey (Popis nepozorovaného: metodické výzvy v empirických studiích o obchodování s lidmi. Mezinárodní migrace, zvláštní problémy týkající se výzkumu údajů o obchodování s lidmi. Celosvětový průzkum. 43(1/2): 17-34.
- Council of Europe, 2005: Convention on Action against Trafficking in Human Beings. (Úmluva Rady Evropy z roku 2005 o opatřeních proti obchodování s lidmi); Štrasburk, Francie: Rada Evropy.
- ECPAT, 2004: Voices of victims (Hlasy obětí). Amsterdam, Nizozemí: ECPAT.
- Evropská Komise, 2004: Report of the Experts Group on Trafficking in Human Beings, (Zpráva expertní skupiny o obchodování s lidmi) k dispozici na: http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/crime/trafficking/doc/report_expert_group_1204_en.pdf. Brusel, Belgie: Evropská komise.
- European Commission, 2003: Joint Report by the Commission and the Council on social inclusion, (Evropská komise, 2003: Společná zpráva Komise a Rady o sociálním začleňování) k dispozici na http://ec.europa.eu/employment_soc/prot/soc-incl/joint_rep_en.htm. Brusel, Belgie, Evropská komise.

- ICMPD/Orfano, I., 2010: Guidelines for the Development of a Transnational Referral Mechanism for Trafficked Persons in Europe: MRM-EU (Příručka pro rozvoj mezinárodního referenčního mechanismu pro osoby obchodované v Evropě: MRM-EU). Vídeň, Rakousko: ICMPD.
- ICMPD/Surtees, R., 2007: Listening to Victims. Experiences of identification, return and assistance in South-Eastern Europe. (Nasloucháme obětem. Zkušenosti s identifikací, návratem a poskytováním pomoci v jihovýchodní Evropě), Vídeň, Rakousko: ICMPD.
- Kröger, T. & Malkoc, J. & Uhl, B.H., 2004: National Referral Mechanisms. Joining Efforts to Protect the Rights of Trafficked Persons. A Practical Handbook. (Národní Referenční mechanismy: spojuje úsilí k ochraně práv obchodovaných lidí; praktická příručka). Varšava, Polsko: OBSE-ODIHR.
- Kvale, S., 1996: Interviews: an introduction to qualitative research interviewing (Rozhovory: úvod do kvalitativního výzkumu na základě rozhovorů). Thousand Oaks, Kalifornie: Sage.
- Orfano, I., 2007: "Zpráva o Itálii", in Centro de Investigation en Criminologia et al., "The Cooperation of Law Enforcement Agencies and NGOs in the Prevention of and Support for Victims of Trafficking in Persons for the Purpose of Sexual Exploitation" ("Spolupráce mezi orgány činnými v trestním řízení a NNO při prevenci a podpoře obětí obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování). La Macha, Španělsko: Universidad De Castilla.
- Save the Children Italia, 2009: Agire. Austria, Greece, Italy and Romania. Acting for stronger private-public partnerships in the field of identification and support of child victims and at risk of trafficking in Europe. Agire methodology. (Zachraňte děti Itálie, 2009: Agire. Rakousko, Řecko, Itálie a Rumunsko. Snaha o silnější partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem v oblasti identifikace a podpory dětských obětí a dětí, které jsou ohroženy obchodem s lidmi v Evropě. Metodika Agire). Řím, Itálie: Save the Children.
- Separated Children in Europe Programme (SCEP), 2004: (Děti bez doprovodu zákonného zástupce v Evropském programu), Výpověď o dobré praxi, k dispozici na: http://www.separated-children-europe-programme.org/separated_children/good_practice/index.html. Ženeva, Švýcarsko: International Save the Children Alliance – UNHCR.
- Surtees, R., 2008: Re/integration of trafficked persons: how can our work be more effective. (Re/integrace obchodovaných osob: jak zefektivnit naši práci) Studie problematiky č. 1. Trafficking Victims Re/integration Programme in Southeast Europe (TVRP) (Program re/integrace osob obchodovaných v jihovýchodní Evropě). Brusel, Belgie: nadace krále Baudouina
- Surtees, R., 2008: Re/integration of trafficked persons: handling "difficult" cases (Re/integrace obchodovaných osob: jak zvládat „obtížné“ případy). Studie problematiky č. 2. Trafficking Victims Re/integration Programme in Southeast Europe (TVRP) (Program re/integrace osob obchodovaných v jihovýchodní Evropě). Brusel, Belgie: nadace krále Baudouina.
- Surtees, R., 2005: Second annual report on victims of trafficking in South-Eastern Europe. (Druhá výroční zpráva o obchodování s lidmi v jihovýchodní Evropě) Ženeva: IOM.
- Světová zdravotnická organizace, 2003: Ethical and safety recommendations for interviewing trafficked women (Etická a bezpečnostní doporučení pro vedení rozhovorů

s obchodovanými ženami), k dispozici na: www.who.int/gender/documents/en/final%20recommendations%2023%20oct.pdf. Ženeva, Švýcarsko: Světová zdravotnická organizace.

Zimmerman, C., & Watts, C., 2006: Stolen Smiles: the physical and psychological health consequences of women and adolescents trafficked to Europe (Ukradené úsměvy: fyzické a psychické dopady na zdraví žen a dospívajících jedinců obchodovaných v Evropě). Londýn, Spojené království: London School of Hygiene and Tropical Medicine.

Studie zachycující zkušenosti obchodovaných osob se systémem pomoci a podpory v České Republice, Maďarsku, Itálii a Portugalsku

„Studie zachycující zkušenosti obchodovaných osob se systémem pomoci a podpory v České Republice, Maďarsku, Itálii a Portugalsku“ byla zpracována v rámci projektu financovaného z fondů EU „Vývoj mezinárodního referenčního mechanismu pro oběti obchodování s lidmi v zemích zdrojových a cílových, MRM-EU“, který byl realizován odborem pro rovné příležitosti – předsednictví Itálie v Radě EU - ve spolupráci s Mezinárodním centrem pro rozvoj migrační politiky (ICMPD). Projekt byl financován z Programu Prevence a boj proti kriminalitě Evropské komise – Generální ředitelství Spravedlnost, svoboda a bezpečnost

Cílem této studie je podat detailní empirický popis, z něhož bude zřejmé, jak je chápán a vnímán stávající mezinárodní referenční rámec a jaké zkušenosti přinesl na jedné straně obchodovaným lidem, a to včetně identifikace, počáteční pomoci a ochrany, dlouhodobé pomoci a sociálního začlenění, trestního a občansko-právního řízení, ale i návratu a společenského začleňování, a na straně druhé, jak je tento rámec vnímán subjekty zainteresovanými na potírání obchodu s lidmi v České republice, Maďarsku, Itálii a Portugalsku.

Tato studie není hodnocením ani posouzením politik používaných subjekty zapojenými do boje proti obchodování s lidmi v dané zemi. Studie uznává práci vládních institucí, neziskového sektoru i mezinárodních organizací a to ve všech stádiích boje proti obchodu s lidmi. Zároveň zdůrazňuje, že potřeby pomoci a ochrany poskytované obchodovaným lidem ve skutečném životě by vždy měly stát ve středu zájmu všech akcí uskutečněných v rámci boje proti obchodování s lidmi. A proto názory a zkušenosti obchodovaných osob ale i těch, kdo se angažují v jejich prospěch, prezentované v této studii by měly v ideálním případě ovlivnit vývoj mezinárodních referenčních mechanismů pro obchodované osoby v zemích zdrojových, tranzitních i cílových.